

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XX РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 5 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИК

КАРЛО КОВАЧЕВИЋ

СЕКРЕТАР

АНТЕ КОВАЧ

Присутни су сви 1. Г. Министри, сем Министра иностраних послова, Др. Војислава Маринковића.

Почетак у 9,40 часова пре подне

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1. — Читање записника претходног састанка.

2. — Саопштење интерпелације Бранка Аврамовића на Министра социјалне политике и народног здравља о поступку Др. Матановића лекара Државне болнице у Новом Саду.

3. — Захтев Министра правде за издавање суду народних посланика.

4. — Отсуство народних посланика.

Дневни ред: Завршетак претреса у начелу и претрес у појединостима предлога буџета са Финансијским законом за буџетску 1932/33 годину.

Говорници: Министар финансија Др. Милорад Ђорђевић, Министар правде Божидар Максимовић, Хусеин Калић, Никола Соколовић, Др. Стјепан Бачић, Александар Долић, Министар просвете Др. Драгутин Којић, Милан Ђуковић, Милош Драговић, Алојзиј Павлич, Др. Никола Кешељевић, Др. Федор Никић, Милутин Јефтић, Јанко Барде, Милан Петковић, Др. Милан Стијић, Виктор Погачник, Др. Богу-мил Вошњак, Миливоје Ђ. Исаковић, Аранђел Савић, Др. Гавро Санто, Др. Степан Крафт.

Претседник Др. Коста Кумануди: Отварам XX редовни састанак. Изволите чути саписник претходног редовног састанка.

Секретар Анте Ковач прочита записник XIX редовног састанка.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од госпoде народних посланика какву приметбу на прочитани записник? (Нема.) Записник је примљен. Прелазимо на саопштења. Поднета је једна интерпелација Народној скупштини.

Секретар Анте Ковач саопштава: г. Бранко Аврамовић, народни посланик, упућује на г. Министра социјалне политике и народног здравља интерпелацију о поступку Др. Матановића, лекара Државне болнице у Новом Саду. Интерпелација гласи:

Господину

ИВАНУ ПУЦЕЉУ,

Министру социјалне политике и народног здравља
Београд.

Господине Министре,

Част ми је поднети вам следећу интерпелацију: У Новом Саду постоји Државна болница, а поред тога и приватни санаторијум лекара те исте Државне болнице г. Др. Матановића, оператора. Многи болесници, који се однесу на лечење у Државну болницу леже по неколико дана без лечења док породица болесникова не пренесе болесника у приватну болницу код г. Матановића.

Као конкретан пример наводим случај покојног Митра Касацког из Ирига, подрумара Фрушкогорске виноградарске и воћарске задруге у Иригу, који је озлеђен по глави лежао у Државној болници. Иако тешко рањен, није му указана помоћ докле га његова супруга Рајна Касацки и његова родбина нису пренели у приватну болницу државног лекара г. Матановића.

После извесног времена, исти је болесник умро у болници г. Матановића, а г. Др. Матановић је закључао сестру покојног Касапског у једну собу свога санаторијума и одело покојниково у залог узео а мртвог Касапског без одела голог вратио на траг у Државну болницу.

Сестру и одело мртвачево је држао све дотле у залогу, док није родбина покојникова дала меницу на ону своту, коју је г. Др. Матановић тражио, за лечење болесника који је умро.

Овакови случајеви нису усамљени, и има их много, тако да се чуда причају о новосадским болницама, а нарочито о великим сумама. Господине Министре питам вас:

1) Да ли вам је познато да државни лекари имају и приватне болнице у Новом Саду а нарочито Др. Матановић?

2) Да ли је дозвољено државним лекарима да имају и приватне болнице?

3) Да ли вам је познат начин наплаћивања лечења у поменутом санаторијуму и да ли се овај начин наплаћивања може дозволити у једној правој земљи.

4) Да ли су државне болнице ради тога, да се из њих врбују пацијенти приватним болницама, јер у њима се не лечи одмах.

5) Да ли је дозвољено, да онај болесник, који је умро опет буде враћен као мртац у Државну болницу и тиме државне болнице постају мртвачнице и капеле приватним санаторијумима државних лекара.

6) Да ли је дозвољен горњи начин убирања награде као у средњем веку да се жива бића особе и одела узимају у залог.

7) Шта мислите, Господине Министре, у овом случају предузети? и да ли ћете оставити и даље на положају државног лекара у Државној болници г. Д-р Матановића.

Молим, Господине Министре, да ми у Скупштини одговорите на ову моју интерпелацију.

Примите, Господине Министре и овом приликом уверење о мом одличном поштовању.

3 марта 1932 год.

Београд

Народни посланик,

Брако Аврамовић, с. р.

Прејседник Д-р Коста Кумагуди: Ова интерпелација доставља се надлежном Г. Министру. Тражи се издавање суду једног народног посланика.

Секретар Анте Ковач саопштава: Г. Министар правде тражи да се изда суду народни посланик г. д-р Никола Никић за дела из § 2202 и § 309 К. з.

Прејседник Д-р Коста Кумагуди: Овај ће се захтев Г. Министра правде доставити Имуניתетном одбору. Изволите чути одсуства народних посланика.

Секретар Анте Ковач саопштава да г. Иван Урек, народни посланик, моли за 6 дана одсуства због болести и да г. Милан Катић, народни посланик, моли за 3—4 недеље боловања ради лечења.

Прејседник Д-р Коста Кумагуди: Одобрава ли Народна скупштина тражена одсуства? (Одобрава). Прелазимо на дневни ред: Наставак претреса буџета за 1932-33 год. у начелу. Има реч Г. Министар финансија. (Аплауз).

Министар финансија Д-р Милорад Ђорђевић: Господо, народни посланици, ја сам са пажњом саслушао говоре господе говорника који су узели реч у начелној дебати претреса буџета за 1932-33 годину. Са пажњом сам саслушао све приговоре, све критике, које су господа у своме разлагању формулисала. Сматрам за пријатну дужност да пре свега заблагодарим свој господи на добронамерним критикама, примедбама и предлозима које су изнели, и да их замолим да верују, да ће Краљевска влада у даљој својој како финансијској тако и привредној политици о свима тим приговорима, предлозима и сугестијама водити рачуна и да ће најмарљивије настојати да те приговоре, те критике и предлоге у свом даљем раду уважи у колико се они буду могли довести у склад са интересима државе и народа.

Из излагања које су господа говорници у начелној дебати изнели по предлогу буџета издвајају се у главном две импресије: једна да су приходи у буџету за 1932-33 годину доста високо одмерени и да би било оправдано поставити питање у којој мери ти приходи одговарају стварној привредној моћи нашега народа и моћи плаћања наших пореских обвезника, а у погледу расхода импресија је, према излагању једног дела говорника, да су расходи високи, и да се при изради буџетског предлога није штедило колико је требало штедети; док би према излагању друге групе говорника буџет расхода био у ствари мали: буџет расхода не обухвата све потребе народне и државне, не обухвата их бар у оном обиму, у колико би то било потребно ради обезбеђења напретка и просперитета народног и државног живота. Сам овај факат подвојености у мишљењима и код господе народних посланика у погледу буџета расхода показује у најјунујој мери сву деликатност и сву тежину проблема израде једног буџетског предлога. Ја сам, господо, ову констатацију чинио већ до сада у неколико махова. Она је написана у писменом експозеу, са којим сам предлог буџета поднео Народном претставништву, и ту сам констатацију поновио и у пленуму Народне скупштине.

Рекао сам једном приликом да буџет није песма, овога пута би употребио другу једну форму: буџет није сунђер. Немогуће је господо, стегнути расходе, рестрингирати потребе државног апарата у оној мери у којој иаискује један овако нагао прелаз, нагао потрес у нашој привреди, у нашим финансијама.

Ја сам рекао, господо, сасвим отворено, јер без искрености и отворености нема озбиљног рада у јавним финансијама, да је тешко бити афирмативан у данашњим приликама у погледу процене висине прихода, који се наредне буџетске године очекују од пореских обвезника. Ја сам само нагласио да се по овом моменту и у главном о тешком привредном стању, о наглом опадању платежне моћи најмногбројнијих пореских обвезника у нашој земљи водило рачуна до крајних граница могућности и да се при одмеравању појединих врста прихода у овом предлогу буџета поступало најобавривије, најопрезније.

Више госп. народних посланика говорило је да се процена прихода оснива у главном на резултатима наплате у текућој буџетској 1931-32 години. То је истина, али је пропуштено да се нагласи у

критикама, које су биле формулисане, да је та и таква процена прихода коригована до оне крајне мере, до које је то било могуће, да би се по овом предлогу буџета удовољило и оном другом захтеву, који сам ја у више махова нарочито нагласио, да би буџет био реалан. Да постигне ово, тај други захтев је у томе, да буџет не само што треба да буде у складу са привредом земље, него треба да у потпуности обезбеди потребе државне управе, да омогући правилно функционисање државног апарата. Да смо се држали само и искључиво тога критеријума, т. ј. да смо приходе у новом предлогу буџета одмеравали стриктно према резултатима наплате за првих девет, односно десет месеци текуће буџетске године, онда би наша процена могла да буде нешто мало више оптимистичка. Код непосредних пореза одбацивање прихода је до сада 10% према резултатима у месецу јануару. Тај проценат смањења ће се одржати свакако до краја ове буџетске године. Међутим, приход у погледу буџета код непосредних пореза смањен је по првобитном предлогу владином за 20%, а по смањењу, које је извршено у Скупштинском финансијском одбору, иде још за неки проценат више, за 21% и може бити неки децимал. Код посредних пореза, то се не опажа, није се отишло на ниже од оне суме која индицира висину наплаћених прихода од посредних пореза у току текуће буџетске године, али то зато, што су узети у обзир и извесни приходи, који нису постојали и не постоје још у току буџетске године, или, у колико постоје, још нису дошли до свога пуног изражаја. То је случај са трошарином на шећер, са извесним специјалним таксама, у којима сам већ говорио и о којима ћу неку реч рећи и доцније, то је случај са школарином, која је предвиђена у износу од 70 милијона динара.

Господо, рећи ћу вам даље, да се није вршила корекција на ниже ни у погледу процене прихода од Монопола, него је предвиђена она сума, која је требала да се оствари, ако би наплата прихода ишла онако исто, као и у току буџетске године. Међутим, и ту има један особени елемент, који нас је руководио, да ту суму прихода не предвиђамо у нижем износу од онога, у коме је фактички предвиђен. То је, што Управа монопола има већ закључених уговора о продаји дувана у иностранству и изгледа да се закључе нове продаје, које ће омогућити јаче приходе од те продаје у иностранству, него што је то било у текућој буџетској години.

У погледу прихода од предузећа поступало се, такође, крајње обазриво. Ове цифре прихода, које су предвиђене, изузев прихода од пошта и телеграфа, ниже су од оне цифре, која би била оправдана као предвиђени приход у буџету за 1932-33 годину, ако би се она уносила искључиво према резултатима наплате у текућој буџетској години.

Господо, на овој страни нашег буџета, код буџета прихода, могло се ићи још ниже, да би расходи били нижи и да би, онда, буџет, у крајњем глобалном ефекту, био мањи. Ја сам рекао, и при томе остајем и овога пута, и то и овога пута желим нарочито снажно да нагласим, да то није интерес привреде узете у целини, да то није интерес државни. Смањење прихода код привредних предузећа значи смањење рада, смањење њихове продуктивности; значи умањење свих оних директних и индиректних користи, које привредна

предузећа у државној експлоатацији пружају народној привреди.

Господо, ја бих се лако могао сложити са свом оном господом, која су рекла, да је буџет расхода де факто мали према степену нашега развитка и економског и културног и социјалног, према висини, обиму, потреба, које кроз државни буџет треба да дођу до задовољења. А сложио бих се, господо, и са оном господом, која су била мишљења, да је буџет, још увек, велики и да би се даље редуцирао. Ја бих ту само нешто приметно. Приговори ове госпоре су били више негативни него конструктивни. Речено је, да би буџет могао бити још мањи, да би се могло уштедети још више али није речено како, где и, нарочито што је најважније при решавању питања ове врсте, није речено, колики би глобални ефекат те уштеде могле дати, а, поред тога, какве би реперкусије то даље смањење буџета изазвало на општи ток државних послова, на стање привреде у земљи.

Могло би се штедети, али би се онда оној првој тежњи, која се мора имати у виду, при изради државног буџета, т. ј. да буџет буде слика државног апарата и државних потреба и за подмирење тих потреба, морао дати сасвим одређен значај. Господо, ја сам нагласио да критеријум, основни, битни критеријум при изради овога буџета, није била потреба, није била корисност издатака које треба да омогући предлог буџета: критеријум је био могућност подмирења исплата. Тај критеријум је доследно спровођен од почетка до краја и колико је тај метод рада дао стварних резултата, ја мислим, да ће се најпотпуније илустровати ако вас потсетим још једном на проценте смањења, која су извршена у појединим буџетским разделима у односу на буџет од 1931-32 године, који је још на снази. Буџет Врховне државне управе смањен је са 69,8%, раздео буџетски пензија и инвалидских потпора смањен је са 17,30%; буџет државних дугова повећан је са 21,72%; Министарства правде смањен је са 13,76%; Министарства просвете смањен је са 11,49%; Министарства иностраних послова 12,78%; Министарства унутрашњих послова смањен је са 9,37%; Министарства финансија смањен је са 18,76%; Министарства војске са 21,75%; Министарства грађевина са 40,59%; Министарства саобраћаја са 22,88%; Министарства пољопривреде са 59,29%; јер је свиларство избачено из предлога буџета; буџет Министарства трговине смањен је са 31,68%; Министарства шума и рудника са 38%; Министарства социјалне политике и народног здравља са 33,48% и буџетски резервни кредити са 33,33%. Све у свему, господо, чини ми се да је овим предлогом буџета постигнут максимум онога што је било могуће постићи ако се води рачуна о свима моментима и о свима интересима који долазе у обзир кад се ради један посао ове врсте. Предлог буџета је поднет са уравнотеженим приходима и расходима. Та равнотежа била је предмет озбиљних приговора у начелној дебати. Наглашено је напомена да та буџетска равнотежа може лако доћи у опасност а као елементи те опасности наглашени су, прво, овлашћења у Финансијском закону на основу којих се такође могу вршити расходи преко рачунског дела; на другом месту, накнадни ванредни кредити, који се могу јављати у току наредне буџетске године, као што их је било у прошлом бу-

цету а и у свима претходним буџетима, и треће, летећи дугови.

Господо, ја сам већ раније нагласио из којих разлога су извесни расходи морали бити унети у овлашћења по Финансијском закону. Овом приликом не бих се враћао на исту ствар, само бих напоменуо, да ова опасност која је наглашена од стране неке господе народних посланика у начелној дебати, да та опасност за буџетску равнотежу не постоји, или бар не постоји у оној мери, у којој су то они предвидели. Јер се, господо, нарочито настојавало при изради овога буџета, да ни један од тих расхода, који би се имали подмирити у наредном буџету, не остане непокривен. Тако исто, господо, и ванбуџетски расходи, који би се имали вршити на основу овлашћења по Финансијском закону, имали би своја покрића у ванбуџетским приходима, која се у наредној буџетској години имају очекивати, по предвиђеним специјалним законским прописима, који су донети, или који ће бити донесени у Народној скупштини. Један од тих законских прописа јесте предлог закона о изменама и допунама у закону о таксама, који ће омогућити да уђе у државну касу нешто више од 100 милиона динара. И тај приход ће бити и сам довољан, да се покрију најважније суме расхода, одобрене по овлашћењима Финансијског закона, а то су дотације бановинама.

Сад долазе ванредни кредити као друга опасност за равнотежу буџетску. Гледајући ствар „а приоритет“ то је факт, ванредни кредити су такви издаци, који принципијелно претстављају опасност за буџетску равнотежу. Ви ћете, господо народни посланици, морати учинити поверење Краљевској влади, и веровати да она неће ангажовати те ванредне буџетске издатке, да неће одобравати или предлагати за одобрење ванредне и накнадне кредите преко стварних касених могућности. Ако би се ипак десило, да нека изванредна државна потреба изискује неки ванредни издатак, или извештај накнадни или ванредни кредит, који би се морао одобрити, за такве издатке по сасвим нормалним прописима, који су предвиђени у Закону о државном рачуноводству, тражиће се особена покрића. То је метод по коме ће Влада у идућој буџетској години поступати.

У погледу летећих дугова, приговор који је учињен, оснива се на непотпуном обавештењу. Ти летећи дугови, који се код нас показују у бонувима, издатим на основу законског овлашћења, покривени су у самом буџету. Они су у износу од 700 милиона динара, али се не исплаћују сви само у једној буџетској години. Тај дуг је репартиран на шест буџетских година, и он се уноси сваке године у редован буџет расхода код дотичног министарства ради исплате тих бонова.

Господо, Влада не сматра да је своју улогу у овом домену свога пословања завршила израдом предлога буџета. Основна карактеристика тога предлога буџета је штедња. озбиљна штедња спровеђена у свима правцима. То се мора признати. Али, господо, ако би прилике у наредној буџетској години диктовале нове напоре, Влада се неће утесати да их учини. Ја сам казао да је тешко данас бити пророк у погледу развоја наших привредних прилика. То би имао да поновим и овога пута. Буџет је сам по себи акт предвиђања и у своме предвиђању Влада

се трудила колико год је могла, колико је то људски могуће, да буде реална. Прилике ће показати колико је она у томе успела. Ако прилике буду јаче од ње, од њене моћи предвиђања, што није немогуће, она ће се трудити да се у погледу државног финансирања прилагоди тим новим приликама. Ја мислим да се у томе погледу данашњој Влади може учинити поверење. Већ у августу месецу прошле године, кад је за нашу финансијску ситуацију наступио један непредвиђени потрес — обустава плаћања репарација Немачке — и кад је због тога изгледало да ће наша буџетска равнотежа бити озбиљно доведена у питање, Влада није ни часа часила, редуцирала је буџет расхода: на материјалне потребе за 712 милиона динара, а редуцирала је и личне расходе у укупном ефекту од 212 милиона динара. Укупна редуција у годишњем ефекту износила је близу 1 милијарду. Господо, од тога метода Влада неће одступити, као што рекох, ни у наредној години, ако би то прилике диктовале.

Према данашњем стању ствари мислим да могу рећи, да се овоме буџету ипак не би могао одузети епитет реалног буџета, и да се не би могло рећи да буџетска равнотежа постигнута између прихода и расхода није стабилна. Мислим, господо, да ће тај буџет, уз корекције које се покажу нужне у току наредне године, послужити као солидна база финансирања у наредној години. Мислим напоље да ће овај предлог буџета одклонити сваку опасност која би могла резултирати из њега, из буџета, за стабилност нашег народног новца. Подвучено је већ, господо, то је нарочито нагласио и известилац Финансијског одбора, да буџетска ситуација, државне финансије, могу бити опасност за стабилност народног новца, у оном случају, у оној ситуацији која би настала, ако би се јавио велики диспарат између државних прихода и државних расхода, и ако би таква ситуација налагала Влади, да куца на врата Народне банке, да тражи за себе ванредни контингент новчаница. Та опасност неће доћи, ја мислим да то могу најавити, без бојазни да ће ме догађаји демантовати. (Аплауз).

Кад сам већ у овом реду идеја, дала ми се прилика да се осврнем са неколико речи и на моменте који карактеришу нашу новчану, нашу валутарну ситуацију. О томе је било доста говора. Било је чак покушаја од стране навесне господе говорника, да се ради објашњења данашње привредне кризе, или бар ове акутности привредне кризе у којој се данас налазимо, нађу елементи у новчаној ситуацији, просто речено, да се привредна криза објасни тим монетарним елементом, несташницом новца.

Да отворим овде једну параграфу. Ја о привредној кризи нисам говорио ништа преко онога што сам рекао у своме писменом експозеу. За то сам имао озбиљних разлога. У временима у којима живимо, у тешкоћама са којима се боримо, у тражењу решења за проблеме који се постављају, мислио сам да нам није време за академску расправу, стао сам као практичан човек на практично становиште, да не треба доказивати да су два и два четири. Криза је ту, она је ноторни факт, наше је да тражимо начине да кризу ублажимо. (Пљескање). За то сам, господо, ја и изоставио из свога ранијег излагања ма шта, што би нам служило као теориско објашњење саме кризе. О томе су књиге писане, о томе би се могло говорити сатима, или можда

данима, да се, на крају крајева, дође до констатације, која се најобичнијим емпијским посматрањем утврђује. Овај елемент, несташица новца која постоји, али привидно а не стварно, није право, није потпуно објашњење привредне кризе. Она није узрок кризе, она је њена последица. Ако се синтетички покуша да се резимирају узроци кризе код нас, онда би се могло рећи: Поремећена равнотежа између потрошње и производње у целом свету, која се у нашој земљи манифестује у кризи цена главних земаљских производа, у кризи тешкоће уновчења тих производа, у несразмери између цена аграрних производа и цена индустријских производа, односно свега онога што сељак купује, односно свих потреба које он подмирује. Несташница новца, рекох, последица је тих других елемената, последица још једног елемента, који у питањима финансијским игра врло често, а нарочито данас, прворазредну улогу. Тај елемент је чисто психолошки. То је криза поверења. Господо, при расматрању ових питања и при тражењу исправног, логичног, објашњења, најбоље је погледати цифре и послужити се једним простим инструментом, без кога се економска и финансијска питања тешко даду решити. Тај прост инструмент је оловка.

Даном законске стабилизације динара код нас, 28 јуна 1931 године, када су опште прилике у земљи биле толико другојаче од данашњих да се, обзиром на данашње прилике, тада није ни могло говорити о кризи, тада је новчанички оптицај код нас био, у округлој цифри 4.500.000.000. Данас је он 5 милијарди динара. Зајмови, које је Народна банка дала и којима је она у једној малој мери алиментирала народну привреду, износе на дан законске стабилизације динара милијарду и 450 милиона. Данас ти зајмови износе две милијарде и двеста милијона динара по есконту и ломбарду. Народна банка је пустила у оптицај од месеца јуна до данас 800 милијона динара свежег новца. Тај новац није дао свој пун ефекат. Није дао свој пун ефекат због кризе неповерења. Новчанички оптицај је већи иако за то нема никаквог лако објашњивог економског разлога. Висину оптицаја у једној земљи одређује привредни живот, интензитет промета. Треба ли да докажем и напомињем, да у погледу интензитета привредног живота данас, и онога од пре 6—7 месеци или пре годину дана, јер је ситуација била приближно иста, не може бити ни поређења? Оно што карактерише наше прилике данас, то је потпуна стагнација привредног живота, то је скоро катастрофалан пад цена. Према томе је сасвим логично и исправно да за нормирање економског живота данас треба знатно мање новца него што је требало пре 6 месеци и пре годину дана. Сваки то зна из практичног живота. Да се један посао данас обави, треба скоро два пута мање новца него што је требало пре годину дана, из простог разлога што су цене пале.

Господо, није узрок у томе. Новаца има. Али, они канали, кроз које новац циркулише, канали који новац спроводе од његовог извора, од Емисионе банке ка привреди, ка новчаним институцијама, ти канали не функционишу како треба. Ти канали су закрчени, закрчени у неку руку. А закрчени су и не функционишу због кризе поверења. Та криза поверења изазвала је тезорисање новца, изазвала је стављање новца ван промета, ван вршења његове

нормалне економске функције. (Узвизи: Тако је). Криза поверења, међутим, господо, то је психолошка категорија, то није материјална категорија. Криза поверења се не даје сузбити никаквим прописима, никаквим репресивним или административним мерама уопште. Поверење се може васпоставити само озбиљним, смишљеним, трезвеним радом на јавним финансијама. (Бурно плескање). Ту је, господо, радикално решење тога питања. У томе правцу Влада намерава да ради.

Кад сам већ у овој материји, господо, материји коју развијам на бази елементарне истине о потреби стабилности нашег новца, да поменем и други један крупан узрок, који би се буџета, сем буџетске ситуације коју сам напоменуо малочас, могао поколебати стабилност нашег народног новца и произвести све оне бескрајне немани и невоље, које се нормално, у таквим ситуацијама, јављају. Тај други узрок, могао би бити велики поремећај, још много већи него што је данас, у нашем билансу плаћања. Ви знате, господо, да је главна позиција у нашем билансу плаћања трговински биланс, однос увоза и извоза. Наш трговински биланс био је уравнотежен већ прошле године. Речено је од стране једног говорника да се о активности не може говорити, због једне омашке каја је у статистици о спољној трговини за 1931 годину учињена у септембру месецу. На име, што је количина извезене пшенице обрачуната у септембру по интерној, монополској цени коју дефакто та количина пшенице при продаји у иностранству није постигла. И кад ту корекцију учинимо, онда можемо слободно рећи да је наш трговински биланс у прошлој години био уравнотежен. Речено је у моме писменом експозеу, да је тај факт равнотеже нашег трговинског биланса ипак један светао моменат у нашој финансијској и привредној ситуацији. Ја то понављам и овога пута, јер, господо, могло је бити и горе; могло је бити да биланс не буде уравнотежен него да буде пасиван. Таквих година је било: Била је и претпрошла година пасивна, истина не много; 1928 година, била је катастрофално пасивна, јер је пасива износила милијарду динара. Овога пута то није био случај и поред тешке кризе код нас, и тај моменат може нам ипак у овој нашој невољи и недаћи, у којој живимо, бити разлогом једне мале утехе. Тај моменат показује нам да је структура нашег привредног живота еластична у тој мери да пад извоза утиче аутоматски на пад увоза, те се према томе те две позиције у нашем билансу, на страни активе и на страни пасиве, изравњавају. И заиста, господо, за нашу емисиону установу, преко које се обавља наш девизни промет, приватна трговина не представља велику бригу. Већу бригу представљају државна плаћања у иностранству која нису безначајна. Од нашег укупног државног дуга, од годишњих анuitета, који се показује у овоме предлогу буџета у цифри од хиљаду и пет стотина милиона, која цифра де факто не износи толико, иде једна милијарда само на исплату анuitета, т. ј., интереса и амортизације у иностранству. На име државног краткорочног и средњерочног регулисаног дуга исплаћује се 4—500.000.000 динара сваке године. У текућој години та ће сума бити мања. Остатак од 5—600.000.000 динара, у протеклој години, до укупне цифре до 2.000.000.000 колико приближно износе укупна државна плаћања у ино-

странству, ишао је на подмирење разних потреба по текућем буџету сваке године.

Тај вишак, који се у билансу плаћања јавља на страни пасиве, покриван је до сада оним другим активним позицијама, сем извоза, које долазе у обзир у нашем билансу плаћања. Те друге активне позиције су, као што вам је знано; пошлјке пошца наших емиграната, прилив страног капитала, зајмови јавних тела и приватних лица, зарада наше трговачке морнарице и трошкови туриста. Ти су приходи, господо, несумњиво умањени, умањени су у врло осетној мери. Али и ова плаћања, која се у билансу плаћања јављају на страни пасиве, биће такође, у току наредне буџетске године, умањени у знатној мери, тако, да мислим ипак можемо очекивати, да ћемо равнотежу одржати и у погледу нашег биланса плаћања, и да се и с те стране неће јавити никаква опасност за народни новац. Само се по себи разуме, господо, да се, ради постизања тога циља, мора и код нас прибећи свима оним техничким мерама у девизној политици, којима су избегле и остале земље, код којих је биланс плаћања пасиван, или недовољно активан, и које треба да спрече, једном речи, јак одлив девиза. У том погледу, вама ће свакако бити познато, да смо и ми предузели мере изменама и допунама девизног правилника, који је декретован мало после ступања на снагу Закона о стабилизацији. И у колико прилике буду то диктовале, те мере ће се и употпунити. Разуме се само материја је врло деликатна, господо, да се мора водити рачуна, као и у свима мерама ове категорије, да оно што се буде урадило, не покаже сасвим супротан резултат ономе коме се тежи. Велика је опрезност потребна и ту, нарочито у мерама које се буду, или се буду морале декретовати, ради рестрингирања нашег увоза, ради активирања нашег трговинског биланса, да те мере, у своме крајњем резултату, не погоде наш извоз, јер онда све што се ради свешће се на нулу. Опрезност је, дакле, потребна.

У излагању велике, огромне већине господе говорника у начелној дебати, Владина пореска политика била је предмет нарочитог интересовања.

Господо, Владина пореска политика је прилично једноставна. То је политика растерећења, политика разумног прилагођавања намета, стварним, привредним приликама и платежним могућностима народа. Ја сам већ имао прилике да се изјасним о особеним мерама, које је Влада предложила Народној скупштини, у циљу растерећења народа. Говорио сам с овога места о изменама и допунама Закона о непосредној порези. Говорио сам о изменама и допунама Закона о трошарини. Овога пута да још само своје раније излагање употпуним са два три нова момента, нарочито у погледу Закона о непосредном порезу.

Господо, речено је од стране више говорника да оно смањење катастарског приноса по Закону о непосредним порезима са 20% није довољно, да оно не одговара јако умањеном рентабилитету пољопривредне производње уопште. Речено је сасвим исправно од стране једног од господе посланика да то питање није питање никаквог система, никакве политике, него да је питање рачунице. Исправно је то. Само, господо, и рачуница даје за право Влади у овоме случају. Јер, задужење земљарином по Закону о непосредним порезима од 1928 године,

које је изгласала Народна скупштина и која је тада самостално утврдила висину стопе земљарине како за основни порез тако и за допунски порез, и то за основни порез са 12%, а за допунски порез максимум од 17%, износило је укупно 939 милиона у округлој цифри. Од тада, од дана ступања на снагу па до сада, ова мера, коју је Влада сада предложила, није прва, она је четврта, и зато се ова мера лише-арног снижења катастарног приноса за 20% има посматрати у склопу свих тих мера растерећења, које су спроведене од 1929 па до сада. Тако већ 1929 године Влада је једним специјалним законом снизила максимум допунског пореза од 17 на 12, и то је дало једно умањење задужења од 72 милиона. 1930 године Влада је снизила по други пут максимум допунског пореза од 12 на 8 и то је дало умањење задужења за 68 милиона. У 1931 години Влада је снизила и стопу основног пореза од 12 на 10 и то је дало умањење задужења за 97 милиона. Сада, остајући при тим ранијим стопама: 10 за основни, 8 максимум за допунски порез, а снижавајући катастарни принос за 20%, Влада пружа ново умањење задужења за 143 милиона. Према томе укупно умањење које треба имати пред очима износи 310 милиона. Било би оправдано да се у предлог буџета за 1932-33 годину као приход од земљарине унесе цифра од 553 милиона, међутим у предлогу буџета је предвиђена цифра од 450 милиона, што значи, да се у наредној буџетској години као приход од земљарине очекује нешто мало више од 50% испод оне суме задужења која је утврђена према катастарском приносу онда када је цена ишеници као главном аграрном производу била два пута већа него што је данас.

Господо, са нарочитом пажњом сам у току начелне дебате пратио разлагање све господе која су говорила о трошарини на вино и ракију. Ви знате да је Влада већ поднела један законски предлог о тој материји Народној скупштини. Влада се је у решењу тога питања инспирисала у највећој мери свим оним приговорима који су до сада чинени тој врсти јавних намета, како у погледу њихове висине, тако и у погледу начина наплате. И подносећи свој предлог, радећи га управо пре тога, она је то чинила са најбољом и најискренијом тенденцијом да те приговоре који су учињени, отклони у потпуности, да их отклони нарочито у погледу начина наплате, да онемогући сваку шикану, сваку вексацију произвођача, да отстрани сваки контакт између произвођача и сељака и органа Фин. контроле, и да спречи злоупотребе, једном речи да омогући сељаку потпуно слободан промет са тим његовим производима. (Буран аплауз). О томе закону биће свакако доста речи, нарочито у Фин. одбору, а после и у пленуму. Ја, господо, понављам да је ту Влада понета најбољом жељом да и то питање које данас у тако великој мери интересује наше народне масе, реши споразумно и компромисно са народним представницима, (Аплауз), настојавајући при томе да задовољи све легитимне интересе, које ту долазе у питање. (Аплауз).

Господо, Влада се је бавила и питањем житнога режима о коме је такође било доста говора. Ви сте већ јутрос у новинама могли прочитати званичан комунике Владин, да су у питању житнога режима утаначени дефинитивни погледи, да је ресорном Министру дато овлашћење да поднесе На-

родној скупштини законски предлог о ликвидацији житнога режима, (Буран аплауз и поклици: Живео!) о ликвидацији, која треба да се спроведе тако да буду задовољене тежње оних сиромашних крајева који су нарочито патили за време овога режима високе цене, а да се такође омогући извоз и пласира целокупни наш вишак производе. (Аплауз).

Господо, са истом пажњом и са истим интересовањем које је анимирало Народну скупштину у говорима о регулисању кредитних односа у земљи, који су данас несумњиво лоше постављени, постављени тако да тешко погађају наш најмногбројнији привредни сталеж, сељака, тешко погађа у толикој мери да у многим случајевима доводи у питање и саму његову егзистенцију (Гласови: Тако је!) и његово достојанство као човека. Томе питању, молим вас да верујете да је такође и Влада посвећивала и посвећује исто толико пажње и интересовања, колико је то учинила Народна скупштина кроз уста народних посланика у начелној дебати.

Већ пре начелне дебате Министарски савет држао је неколико узастопних седница на којима се бавио тим питањем тражећи најбољи начин на које би се то питање решило, тако, да то решење не донесе зла него да донесе стварно побољшање и помоћ онима, којима се жели да помогне. Рад на буџету и начелна дебата у Народној скупштини отклонила је могућност да Влада на тој ствари, томе питању и даље ради, али одмах сад, по свршетку рада на начелној дебати, Влада ће продужити да ради на томе питању са најбољим настојавањем, да нађе једно здраво и добро решење. (Буран аплауз). Међутим, незаборављајући при томе на ону народну „брза помоћ двострука је помоћ“, Влада ће најхитније приступити извесним мерама које би имале за сврху да донесу брзо, тренутно олакшање.

Господо, то су у главном моменти, на које сам сматрао за потребно да свратим пажњу Народне скупштине при закључењу њене начелне дебате у предлогу буџета.

Ако бисмо бацили један синтетички поглед на нашу финансијску политику, у опште, од које сам приказао само неколико у садашњини најистакнутијих момената, онда би моја дужност била да ту политику резимирам и окарактеришем као политику конзервативну, политику здравог разбора, смишљену, одлучну, али одлучну само тамо где се са сигурношћу може рачунати да акција води сигурним позитивним резултатима. На против политика Владе у финансијском погледу није и неће бити политика сумњивог и опасног експериментисања, акробатских скокова, жонглерства. Здрава политика изискује здраве методе. Те здраве методе изражавају се у стабилности новца, то понова наглашавам и истичем, у строгој штедњи, разумној пореској политици и чувању државног кредита. У томе погледу и тим правцем Влада ће продужити. (Буран аплауз и узвици: Живео!).

Прејседник Д-р Коста Кумануди: Начелни претрес је господо завршен. Приступамо гласању. Гласање ће бити поименично. Господа која примају овај законски предлог гласаће за, а који су против гласаће против.

Секретар Анте Ковач прозива народне посланике да гласају и они су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — за
 Аксентијевић Александар — за
 Алексић Коста — за
 Алиловић Шаћир — за
 Анђелиновић Гргур Будислав Д-р — против
 Анић Мића Д-р — отсутан
 Антонијевић Душан — отсутан
 Антуновић Јосип — за
 Арањеловић Јован — за
 Ауер Људевит Д-р — за
 Бабамовић Јордан — за
 Баљић Салих — за
 Бањац Љубомир — за
 Бараћ Бранко Д-р — за
 Барле Јанко — за
 Батинић Јозо — за
 Бачић Стјепан Д-р — за
 Бенко Јосип — за
 Бешировић Димитрије Р. — за
 Богдановић Исо — за
 Божић Милан — за
 Борисављевић Страхинја — за
 Брушија Радослав — за
 Будинић Стеван — за
 Буквић Александар — за
 Буновић Милан — за
 Ваљавец Стјепан — против
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Д-р — за
 Величковић Милadin — за
 Велковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Д-р — за
 Видовић Богдан Д-р — за
 Војиновић Јован В. — против
 Вошњак Богумил Д-р — за
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукићевић Богдан Д-р — за
 Гавранчић Ото Д-р — за
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — за
 Главички Божић — за
 Господетић Фрањо — за
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Д-р — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васиљ — за
 Грубановић Милан — за
 Грубер Фрањо Д-р — против
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — за
 Деметровић Јурај — за
 Дервишић Булага — за
 Димитријевић Мита — за
 Димитријевић Хаџи-Тодор — за
 Добровић Милан С. — за
 Добровољац Милан Ј. — за
 Доволенски Јован С. — за
 Додић Александар-Така — за
 Дошен Мирко Д-р — за
 Драговић Милош П. — за
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алојзиј — за
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Ристо — за
 Ђорђевић Владимир — за

- Ђурић Михаило — за
 Елеговић Иво Д-р — за
 Живановић Милан — за
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Д-р — за
 Живковић Петар — за
 Живојиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — отсутан
 Зељковић Бошко — за
 Земљић Јакоб — за
 Ивандекић — Ивковић Мирко Д-р — за
 Иванишевић Петар — за
 Иванчевић Душан — за
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Д-р — за
 Јевремовић Драгољуб Д-р — за
 Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — за
 Јевтић Радован — за
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. — за
 Јеремић Живојин — за
 Јеремић Тоде Д-р — отсутан
 Јован Андрија — за
 Јовановић Александар — за
 Јовановић Ђока — за
 Јовановић Јова — за
 Јовичић Добросав — за
 Кадич Хусеин — за
 Кајмаковић Омер — за
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катич Милош — за
 Каћански Стеван — за
 Кешељевић Никола Д-р — за
 Клинци Антон — за
 Кнежевић Ловро — против
 Кнежевић Стјепо Д-р — за
 Ковач Анте Љ. — за
 Ковачевић Драгутин — Карло — за
 Кожуљ Марко Д-р — за
 Којић Драгутин Д-р — за
 Коман Албин — за
 Костић Драгутин Д-р — за
 Костић Милорад Ј. Д-р — за
 Краљевић Драган Д-р — за
 Крамер Алберт Д-р — за
 Крафт Стеван Д-р — за
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — за
 Крстић Владимир — за
 Крстић Милутин — за
 Крстић Михаило В. — за
 Крстић Симо — за
 Кузмановић Лазар К. — за
 Кујунцић Андрија К. — за
 Кујунцић Богољуб К. — за
 Кумануди Коста Д-р — председава
 Кунтарић Анте Д-р — за
 Куњашић Јоахим — за
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — за
 Лазаревић Милован М. — за
 Лазаревић Тодор Д-р — отсутан
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Д-р — за
 Леушић Ђуро Д-р — за
 Лисавац Младен Д-р — за
 Лончаревић Иван Д-р — против
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Д-р — за
 Макар Дако — за
 Максимовић Божидар — за
 Максимовић Стјепан — за
 Маланчец Владо Д-р — за
 Маринковић Војислав Д-р — отсутан
 Марјан Ђуро — за
 Марјанац Симо — за
 Маркић Фрањо — за
 Марковић Миленко Д-р — за
 Марковић Милорад П. — за
 Марковић Никола — отсутан
 Марковић Петар К. — отсутан
 Мastroвић Анте Ф. — против
 Матица Павло — за
 Матић Ђока Н. — за
 Мацековић Матија — за
 Машић Марко — за
 Метикош Милан Д-р — за
 Мијић Милан Ђ. — за
 Милетић Вјекослав Д-р — отсутан
 Милетић Владислав — за
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен П. — за
 Милутиновић Милишко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — за
 Мисирлић Јован Т. — за
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михаиловић Светислав Д-р — за
 Мохорић Иван — за
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — отсутан
 Најдорфер Мирко — отсутан
 Недељковић Урош П. — отсутан
 Никић Никола Д-р — против
 Никић Федор Д-р — за
 Никодијевић Аранђел Д. — за
 Николић Бранко Д-р — за
 Нишковић Тришко — за
 Нуић Петар Д-р — против
 Њамцул Ранко Д-р — за
 Обрадовић Алекса Ј. — за
 Остојић Ђуро Д-р — отсутан
 Павлич Алојзиј — против
 Палачек Иван Д-р — за
 Парабуђски Ђорђе — за
 Паранос Шпиро Ф. — за
 Пахерник Фрањо — за
 Патрногић Љуба — за
 Перић Матеј Д-р — отсутан
 Перић Миливоје Ђ. — за
 Перић Нишко Д-р — за
 Перко Драгутин В. — за
 Петковић Милан — отсутан
 Петовар Ловро — отсутан
 Петричић Живко Д-р — за
 Петровић Мэрко — за
 Пешић Милутин — за
 Пивко Људевит Д-р — за
 Пиштелић Славко А. Д-р — за
 Погачник Виктор — за

Поповић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Гер. Д-р — за
 Поповић Душан — за
 Поповић Јефтимије — отсутан
 Поповић Коста Д-р — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Д-р — за
 Поповић Светислав Д-р — за
 Прањак Недељко — за
 Прека Никола — за
 Прекоршек Иван — за
 Принципи Јово — за
 Прша Шиме Д-р — за
 Пустослемшек Расто — за
 Пуцел Иван Ј. — за
 Радивојевић Лазар Љ. — за
 Радић Иван — отсутан
 Радовић Саво Д-р — за
 Радовић Милан — за
 Радовић Миљан — за
 Рајић Тоша Д-р — за
 Рако Јанко Д-р — отсутан
 Рапе Стане Д-р — отсутан
 Рорбахер Јулијан Д-р — за
 Савић Аранђел — за
 Савић Сава В. — за
 Савковић Илија — против
 Санто Гавро Д-р — за
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Д-р — за
 Селић Јоца М. — за
 Селмановић Алија — за
 Симић Милорад — за
 Симоновић Александар М. — за
 Смиљанић Тома Д-р — за
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — за
 Спасовић Вукашин — за
 Спахић Владо — за
 Спидлер Вјекослав — за
 Спинчић Вјекослав — отсутан
 Сршкић Милан Д-р — за
 Стажић Јосип — за
 Стајковић Никола — за
 Станић Андра — за
 Станишић Владимир Д-р — за
 Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — за
 Стевановић Живојин Ар. — за
 Стевановић Милан — за
 Степанов Миливој — за
 Степановић Милан Р. — за
 Стефановић Игњат — за
 Стијић Милан Д-р — за
 Стојадиновић Милослав Д-р — за
 Стојковић Милан Ђ. Д-р — за
 Стошић Стаменко — за
 Стрезовић Крста — за
 Суботић Никола Д-р — за
 Тадић Глигорије Д-р — за
 Теодоровић Војислав — за
 Толић Игњат М. Д-р — за
 Томић Јакоб — за
 Тонић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — за
 Торомановић Хасан — за
 Трбић Василије — за

Трбојевић Урош Д-р — за
 Трифуновић Љубиша — за
 Тркуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — за
 Ђирић Ђорђе — за
 Ђирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — за
 Узумовић Никола — за
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко Ил. — за
 Урукало Сергије — за
 Фидаичевић Тома Д-р — за
 Физир Виктор — за
 Фотирић Арса — за
 Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Д-р — за
 Хасанбеговић Авдо Д-р — за
 Хођера Светислав В. — за
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — за
 Ципушевић Методије — за
 Чорбић Брајко — за
 Чохаџић Хазим — за
 Шарковић Тихомир — за
 Шеатовић Ђуро Р. — за
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић М. — за
 Шећеров Славко Д-р — отсутан
 Шибеник Станко Д-р — за
 Шиљеговић Владимир — за
 Шифтар Стеван — за
 Шнајдар Фрањо — за
 Шуменковић Илија Д-р — за
 Шурмин Ђуро Д-р — за

Претседник Др. Коста Кумануди: Резултат је гласања овај: Гласало је свега 278 народних посланика, за 267 и 11 *ipso iure*. (Пљескање.)

Према томе објављујем, да је Предлог буџета са Финансијским законом за 1932-33 годину у начелу примљен. (Бурно пљескање.)

Прелазимо на претрес Буџетског предлога са Финансијским законом за 1932-33 годину у појединостима. Претрес се врши по разделима, а гласање по партијама. За прва три раздела: Врховна државна управа, Пензије и Инвалидске потпоре, и Државни дугови нико се није јавно за реч. Према томе, приступамо одмах гласању. Гласање се седењем и устајањем. Она господа, која су *за*, изволиће седети, а која су *ipso iure*, изволиће устати.

Изволите чути г. известиоца:

Известилац г. Ото Гавриловић чита:

А

ДРЖАВНИ РАСХОДИ

І РАЗДЕО

ВРХОВНА ДРЖАВНА УПРАВА

Глава I — Круна

Редовни расходи

Лични расходи

Партија 1, 2, и 3.

Претседник Др. Коста Кумануди: Прима ми Скупштина раздео I, партије 1, 2 и 3? (Прима.) Објављујем да је раздео I, партије 1, 2 и 3 примљен.

За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и усвајањем о свакој појединој парлајији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о Пословном реду у Народној скупштини, усвојила цео буџет државних расхода I Раздео врховне државне управе, II Раздео пензије и инвалидске пензије и III Раздео државни дјугови и то од парлајије 3-а до парлајије 58 закључно по предлогу Финансијског одбора.

Према томе, Господо, објављујем да су раздели I, II и III примљени.

Претседник Др. Коста Кумануди: Прелазимо на буџет расхода Министарства правде.

Има реч г. Министар правде. (Пљескање.)

Министар правде Војидар Максимовић, господо, буџет Министарства правде износио је за ову текућу 1931-32 годину укупно 433,683.514 динара. Смањен је одлуком Краљевске владе од 31 августа 1931 године на 423,470.114, т.ј. извршено је у току извршења тога буџета смањење за 10,213.400 динара. За ову годину идућу предлог је износио укупно 381,250.805 динара, т.ј. од буџета одобреног за 1931-32 годину мање за 52,432.739 динара или у односу на већ извршено смањење током извршења у овој текућој буџетској години смањен је у томе пројекту који је поднесен Народној скупштини за 42,219.309 динара.

Финансијски је одбор у поднетом пројекту буџета Министарства правде учинио још једно смањење од 2,103.788 динара, према томе значи да целокупан буџет Министарства правде износи 379,147.027 динара или за 54,536.507 динара мање, него што је био одобрен пре годину дана.

Господо, у ову суму буџетског износа улазе: целокупна судска струка са државним тужиоштвом, управним судовима и казеним заводима, и целокупна верска управа, сем верских школа, чији издаци улазе у буџет Министарства просвете. На верску управу нерачунајући ту један амандман по коме би у округлој суми 3,500.000 динара требало та цифра, коју ћу накнадно изложити да буде повећана, укупно би у овај буџет дошло још 74,201.659 динара, што ће рећи читава једна петина буџета Министарства правде, а остале четири петине буџета падају на судску струку и на централу.

С обзиром на то, што су суме државне помоћи које се додељују признатим верским заједницама из буџета, слабо еластичне, и што су и данас, иако се налазимо у тешким привредним приликама, не много променљиве, оне су у главном морале остати без измена и у овоме предлогу буџета. Исто тако тешко је било и при најбрижљивијим одмеравањима, и при најсавеснијем раду у коме се ишло од позиције до позиције, да се постигне каква већа и знатнија цифра смањења буџетског, и код саме судске струке, јер су ти издаци највећим делом лични издаци. Према томе смем да кажем, да је напор Краљевске владе и Финансијског одбора, под тавким околностима, дао задовољавајуће резултате, смањујући као што рекох укупну цифру буџета Министарства правде са преко 54,000.000 динара, односно са преко 12% од предложеног буџета.

Господо, што се тиче самог рада и политике Министарства правде, која је навесно исто толико важна, и која мора интересовати Народну скупштину, колико и овај рачунски цифарски део, ја ћу са ваџним допуштењем да проговорим неколико речи. А у колико би било потребно током дискусије

о буџету Министарства правде, ја бих био слободан, да и накнадно дам ако се зажели сва потребна обавештења.

Министарство правде у главном је развијало свој рад за протекло време од прошле Скупштине до данас на изједначену законодавства. Тај посао био је врло обилат и врло плодан, обухватајући не само чисте ресорне послове Министарства правде, него обухватајући законодавне и уредбене реформе и из других подручја, било у виду консултација вршених код Министарства правде или у другом облику сарадње уже или шире дате од Министарства правде.

У погледу чисто ресорне законодавне реформе, коју је вршило само Министарство правде непосредно у свом подручју, ствар стоји овако.

Донет је нови кривични закон 27 јануара 1929 године. Донет је Закон о судском кривичном поступку такође у 1929 години. Донет је Закон за извршење казни лишења слободе у 1929 години. Први и трећи закон важе у целој држави. Други важи у целој држави сем подручја Јужне Србије и Црне Горе, где се није могао увести у живот, пошто на том подручју нису установљени срески судови.

Поред тога донет је Закон о изменама и допунама у кривичном законнику, законнику о судском кривичном поступку, Закону о штампи и Закону о извршавању казни лишења слободе. Главни је циљ овога закона растерећење окружних судова и с тиме у вези повећање надлежности среских судова.

Донет је Закон о уређењу судова и Закон о судском поступку о грађанским стварима.

Донет је Закон о судијама редовних судова од 8 јануара 1929 године, затим Закон о уређењу судова од 18 јануара 1929 године, надаље Закон о шеријатским судовима од 21 марта 1929 године, Закон државног тужиоштва од 21 марта 1929 године.

Донет је Закон о установљењу среских и окружних судова на подручју Апелационог суда у Београду и на једном делу подручја Апелационог суда у Скопљу од 26 новембра 1930 године.

Донет је Закон о адвокатима од 17 марта 1929 године, затим Законик о судском поступку у грађанским парницама од 13 јула 1929 године, уводни Закон за законик о судском поступку у грађанским парницама од 9 јула 1930 године.

Донет је Закон о извршењу и обезбеђењу од 9 јула 1930 године.

Један део ових Закона већ је на снази, а други део има да ступи на снагу после испуњења одређене у њима вакације.

У стечајној материји донет је Закон о стечају од 21 новембра 1929 г. и Закон о принудном поравнању ван стечаја од истог дана. Оба Закона важе већ у целој држави од 1 маја 1930 године.

Донет је Закон о земљишним књигама од 18 маја 1930 године, Закон о унутрашњем уређењу и оснивању земљишних књига, Закон о земљишним деобама од 31 децембра 1930 године и ови закони важе за целу државу изузев подручја бивше Србије и Црне Горе.

На подручју Србије ради се већ на оснивању земљишних књига и то за сада у неколико срезова.

Био је донет исто тако Закон о талијама, који је доцније према искуствима стеченим у његовој примени измењен у 1931 години; исто тако Закон о јавним бележницима, који је изједначио законодавство у подручјима у којима већ постоје јавни

бележници и предвидео могућност њиховог евентуалног установљења у другим подручјима.

У колико би Народну скупштину интересовао рад о даљем спровођењу законодавних реформи из чисто судске струке, ја бих био слободан да напоменем да је већ израђен пројекат о судском ванпарничном поступку и пројекат Закона о разрешењу фидеи комиса који ће, надам се, у најскоријем времену бити пред Народном скупштином.

Пројекти који још нису готови и који су још у раду а који вас свакако у првом реду морају интересовати обухватају прво, грађански законик, који је у главном у целости израђен, али треба још једном да буду претресене у комисији неколике партије и тада ће се тај пројект моћи предати јавности и моћи ће бити изложен једном општем и јавном анкетирању пре него што дође пред Народну скупштину на дефинитивно озакоњење. Што се тиче Трговачког законика, његов је цео први део израђен а од другог дела претстоји да се сврши још једна партија, па ће и он бити дефинитивно довршен. Исто тако се приближа се крају и рад на пројекту закона о поморском праву.

Поред тога — што ће, мислим нарочито интересовати народне посланике са територије пређашње Краљевине Србије — потребно је и узети се у рад сада одмах питање о уређењу службе рачуноводства код судова, која је до сада била, као што господа знају, тако организована и у рукама да су злоупотребе у том погледу биле врло честе и врло многобројне. (Одобравање.)

Господо, из овога излагања ви сте видели и сами које су и какве су у главном биле судске реформе које су до сада изведене. Може се свакако приговорити, и то су појединачно господа у начелној дебати учинила да је ова судска реформа по којој ће се вршити судско пословање у будуће бити нешто скупа, а било је приговора, у колико сам ја запазио о начелној дебати, и нешто спора, али држим, да се не може рећи, нарочито у колико се тиче установе средњих судова да је непотребна и да бисмо могли изоставити ту реформу, која је за крајеве у којима није постојала делимично већ и изведена а за Јужну Србију и Црну Гору најалост из буџетских разлога морала је за ову годину бити изостављена.

Да узгред напоменем кад је реч о томе законодавном раду на чисто судској струци, о реформама чистог судства, да се овде у начелној дебати чуло доста приговора и то доста оштрих против адвоката и против одмеравања њихових награда (Пљесак и одобравање), а било је у томе погледу и доста конкретних писмених жалби у Министарству правде. Ма да врло добро знам, као некадашњи адвокат, да адвокатски хлеб није увек баш тако завидан, није тако обилан као што се мисли, нарочито у данашњим приликама овог општег застоја (Бурно одобравање), ипак примам са најпунијом готовошћу, да све напомене, које су у том погледу у Народној скупштини већ досад учињене и које ће тек у специјалној дебати о буџету Министарства правде бити учињене, испитам и да учиним све што је потребно за отклањање и сузбијање оваквих појава и оваквих приговора. (Узвици: Живео и одобравање), па било то, господо, чисто административним путем или законодавним путем.

Господо, у пословима чисто верске управе дошени су ови закони: Закон о српској православној

цркви, Закон о верској заједници Јевреја, Закон о исламској верској заједници, Закон о евангелиској хришћанској цркви и реформи хришћанске цркве, Закон о избору патријарха српске православне цркве, Закон о набору рене ул-улема, чланова улема, меџлиса и муфтија, Устав исламске верске заједнице, Устав евангелистичке хришћанске цркве, Устав православне цркве. На овом подручју остало је да се сврши још питање закона о међуверским односима, о чему је пројекат већ спремљен и мислим такође, да ће у најскоријем времену бити пред Народном скупштином. Поред питања о Конкордату, које је још отворено, тај би посао о међуверским односима једини још остао и на тај начин ми би имали завршено целокупно законодавство у односу на верску управу.

По овом законодавству верама је призната потпуна равноправност и остављено да се самостално развијају уз протекторат државе и сталну годишњу државну помоћ, чиме је ударен трајни основ путу за прави верски мир и за верску трпељивост. (Аплауз и одобравање.)

Господо, само по себи се разуме да се од чиновництва свих ресора, а од чиновника Министарства правде нарочито, као претставника правосуђа, очекује да буду увек и вагда будни чувари државне мисли. Ово у толико пре што судије редовних судова, према уставним наређењима после одређене уставне вације добијају сталност и непреместивост, и што је судском реду вагда и у ранијим режимима и у овом режиму поклањана извесна пажња због његове високе функције коју врши у држави. (Аплауз и одобравање.)

Господо, судска независност, кад буде у потпуности и у свему наступила, не сме никад бити бедем или бусија иза које се заклањају сепаратисти. (Бурно одобравање) већ позиција на којој чврсто стоје носници једног, недељеног и недељивог Југословенства. (Бурно одобравање.)

То би, господо, сумарно речено, биле линије и директиве којима се руководило и којима ће се руководити и у будуће Министарство правде у својој политици и у своме раду. И ја мислим, давши та најпотребнија и најглавнија обавештења и о раду Министарства правде и о његовом буџету у његовом рачунском делу, да смем молити Народну скупштину и очекивати од ње да ће гласати за предложени буџет Министарства правде. (Бурно и дуготрајно одобравање, пљескање и узвици: Живео!).

Председник Др. Коста Кумачуди: Има реч народни посланик г. Хусејин Кадих.

Хусејин Кадих: Господо народни посланици, мени је особита част, што сам на новембарским изборима прошле године изабран за народног посланика слободном вољом мојих бирача, на листи великог и мудрог државника Г. Петра Живковића. Током шестојануарског режима имао сам прилике да се лично, у више махова, осведочим о искреној бризи и озбиљном старању Г. Петра Живковића за потпуну једнакост и равноправност свих грађана наше државе.

Ја сматрам да је потребно да овом приликом на овом месту у кратким потезима прикажем улогу муслиманског дела нашег народа у нашем народном и државном животу.

Непобитна је историјска чињеница да су баш босанско херцеговачки муслимани кроз векове турске владавине у овим крајевима сачували национални

карактер Босне и Херцеговине, чувањем народног језика и одржавањем своје самосталности у унутрашњој управи. То је безусловно у великој доприносило да су се наша истокрвна браћа у суседним крајевима могли успешно борити за ослобођење испод туђинског јарма и за своју самосталност.

На босанско-херцеговачке муслимане није никада ушливасала ни вера, да ма за длаку попусте и одступе од својег националног карактера и своје самосталности. То су они доказали у свима моментима својим јаким отпором према турској сили, када год би она покушала да их однароди, и да ма у којем правцу окрњи ту њихову, вековима увржену и љубоморно чувану самосталност.

Када је берлински конгрес одлучио 1878 године да Босну и Херцеговину окупира Аустро-Угарска монархија, тада су се баш муслимани Босне и Херцеговине дигли на ноге и са оружјем у руци борили се за слободу Отаџбине, пролевајући своју крв, те су задали тешких мука и осетљивих губитака окупаторској сили Аустро-Угарске.

У тој борби муслимани Босне и Херцеговине дали су своје најбоље јунаке и допринели су све жртве да одрже своју самосталност, што им на жалост није успело, него су прогањањима окупаторских власти са поносом на вешалима испуштали своју велику патриотску душу. На хиљаде знаних и незнаних јунака, муслимана, посвједочило је својом крвљу и животима патриотизам муслиманског дела нашег народа. (Одобравање и пљесак). Познати су прогони, вешање и стрељање најугледнијих муслимана широм Босне и Херцеговине као што су Хади Хафиз Каукичија, Мудерис Јамаковић, Авдо Јабучица и многи други, који као да су давно код многих заборављени. Ја смијем слободно да устврдим да је муслимански дио нашег народа поднео за слободу Голготу, равну највећим катастрофама у историји нашег народа.

И, после окупације Босне и Херцеговине, муслимани се нису никада помирили са новом судбином, него су сваком приликом настојали да се реше туђинског јарма.

Поред осталих покушаја да се ослободе испод аустро-угарског јарма, муслимани Босне и Херцеговине, у заједници са браћом православне вере, покренули су борбу за своје вјерско просвјетне аутономије, која је стварно била политичка борба. И након десетгодишње борбе успјели су да добију те своје вјерске аутономије.

Тим заједничким покретом Босанско-херцеговачки муслимани и православни ударили су здраве темеље и за даљни политички рад, па су тако извојевали макар и крвљу политичку аутономију Босне и Херцеговине. Тако су православни и муслимани једнодушно ушли у босански сабор године 1910. Међутим, та једнодушност муслимана и православних није никако конвенирала ондашњим туђинским властима. Нешто тактом и политичким мајсторлуком аустро-угарских власти, а нешто неразумевањем и малодушношћу ондашњих вођа муслимана и православних, успела је туђинска политика да раздвоји и разбије овај заједнички рад према геслу: Завади па владај. Тако је тада у босанском сабору већина вођства муслимана приклонила аустрофилској политици.

Од тога времена превладала је политика муслиманских вођа окуњених око аутономних тела,

који су као претставници муслимана водили режимску политику. Ти политичари и у задњем часу у очи самог слома бивше монархије, склапали су познате пактове са грофом Тисом, што је било у потпуној супротности са правим расположењем и осећајем муслимана Босне и Херцеговине, који доследни својим традицијама — изјаснише се на уста својих верних претставника за ослобођење од туђина и за уједињење целокупног нашег народа. (Пљесак и одобравање).

Они су били свесни великих прогона жртава и напора братског српског православног народа у Босни и Херцеговини за ослобођење испод туђина и уједињење нашег народа.

Ну не сме се никад заборавити да су и том приликом и многи свесни муслимани били прогањани, затварани, убијани, суђени у велеиздајничким процесима, нарочито Муслиманска средњошколска и академска омладина, која је у истину у свима потхватима и покретима за ослобођење учествовала. Не сме се заборавити ни то, да су многи омладинци муслимани, решени аустријских кавамата, пребегли у Русију и Србију и тамо се као добровољци лавовски борили раме уз раме са српским војницима за слободу свога народа. (Узвици: Тако је. Живео!)

Све ове чињенице јасно показују да је муслимански део нашег народа у свима одлучујућим моментима по цео наш народ и народну заједницу мушких се понио и допринео свој обол, те својим жртвама задужио целу југословенску заједницу. Те чињенице јасно показују да греше сви они који покушавају да муслиманском делу нашег народа даду специјалну ознаку и да их третирају другојаче. Они су најчистији и најраснији део нашег народа. (Узвици: Тако је и пљескање). Нашим уједињењем и ослобођењем босанско-херцеговачки муслимани поред многих жртава жртвовали су и са разумевањем прихватили аграрну реформу и своја имања уз минималну оштету допринели као обол идеји народног уједињења. Политичким груписањем нашег народа по племенским, верским и регионалним странкама босанско-херцеговачки муслимани формирали су се у једну политичку југословенску организацију у циљу да помогну активним суделовањем изградњи наше заједничке домовине и да очувају своје економске интересе. (*Шукрија Куртовић*: Нису сви). Већина. Као што су се и друге бивше партије бринуле да обезбеде интересе својих пристања. Никада па ни по ослобођењу и уједињењу муслимани Босне и Херцеговине нису имали никаквих својих нарочитих муслиманских државно-правних циљева. Па и по ослобођењу радили су за заједничко добро целог нашег народа и за опште интересе наше Краљевине. (Узвици: Тако је). У томе циљу муслиману Босне и Херцеговине поздравили су једнодушно шестојануарски режим.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Немојте читати, то је једно, а друго, молим вас да завршите јер је ваше време истекло.

Хусејин Кадић: Ја мислим да моје време није истекло, а осим тога ја не читам него гледам па се испомажем, г. потпретседниче.

У томе циљу муслимани Босне и Херцеговине поздравили су шестојануарски режим, уверени да ће под мудрог управом свога Узвишеног Владара наћи спаса цела југословенска заједница. За Муслимане Босне и Херцеговине није никада било у

питању јединство наше државе. И кад се шло на осмоновембарске изборе са паролем: За Краља и Отаџбину, босанско-херцеговачки Муслимани доказали су изласком на изборе, да су у томе моменту сви на окупу, јер је то за њих једном за увек ван сваке дискусије (Бурни узвици: Живео и плескање).

Господо народни посланици, сматрам да треба овом приликом кад је пред нама буџет Министарства правде, да се чује у овој кући, како је на босанско-херцеговачке Муслимане деловало пре две године укидање верско-просветне аутономије, како је дошло до његова укидања те како је спроведено у живот.

Ослобођењем и уједињењем нашег народа проширила се је и исламска вјерска заједница у нашој отаџбини, али се није ујединила, јер су Муслимани Босне и Херцеговине имали своју вјерско-просветну аутономну управу, док се у Србији и Црној Гори управљало верским и вакуфским пословима преко врховног муфтије у Београду односно преко Министарства вера — правде.

Да би се јединственим законом уредили послови исламске верске заједнице у целој Краљевини, почели су меродавни фактори да раде на редакцији јединственог закона о исламској верској заједници.

У том циљу израђен је пројекат закона и по вакуфском сабору у Сарајеву, као највећем аутономном телу, претресен и примљен, те у смислу важећег закона аутономног статута, а на основу § 34 предлажен Министарству правде као подлога за доношење јединственог закона исламске верске заједнице за целу Краљевину.

Статут за аутономну управу исламских верских и вакуфско-меарифских послова у Б. и Х. као закон тачно прописује § 34 како се може он изменити.

На основу тога законског прописа, вакуфски сабор молио је господина Министра правде, да се у смислу постојећих законских прописа донесе закон о исламској верској заједници у споразуму са факторима муслиманских аутономних тела вакуфског сабора.

У том правцу поднео је вакуфско-меарифски сабор у децембру 1929 године једногласну претставку, потписану од председника Сабора, Реис-ул-улеме Пресветлог Г. Чаушевића, којом је на основу тога постојећег закона, (аутономног статута) молио и тражио да законски пројекат претходно (примо локо) прими вакуфски сабор као врховни орган аутономне управе. Међутим, Г. Министар правде том приликом није увео у обзир тај законски предлог Вакуфског сабора, него је по свом нахођењу донио Закон о исламској верској заједници, и у прелазним наређењима једноставно укинуо аутономни статут, а све верске службенике ставио на расположење. (Посланици нешто додајују). Јесте, господо, то је код нас било! (Један посланик: Код нас Срба исто је тако било!) Није, није, ја ћу вам рећи!

Господо посланици, овако се није поступало ни са једном верском заједницом. Закон о православној цркви донешен је у сагласности са представницима православне цркве, па у прелазном наређењу чл. 26 задњи став, изричито су остављени сви дотадашњи прописи и организације до доношења новог устава православне цркве и до његовог спровођења у живот. Исто тако као што је поступљено

са православном црквом, поступљено је и са доношењем закона о верској заједници наших Јевреја, па у прелазним наређењима § 27 остављено је и јеврејским вероисповедним општинама да на основу закона саме донесу себи нова правила саобразна новом закону за унутарње управљање својим верским пословима.

Ни код једног од горњих закона није се умешао Г. Министар правде, нити за себе придржавао власт, да он отпушта и поставља како верске достојанственике, тако и друга лица, док код Муслимана је придржао себи власт и на основу тога отпуштао и постављао муслиманске верске достојанственике према свом личном нахођењу.

Закони, којима се регулишу односи појединих вероисповести према држави и обратно, дубоко задиру у приватни и јавни живот сљедбеника дотичних вероисповести. Устави појединих верских организација којима се регулише унутарња организација поједине вероисповести омогућују правилан, савремен развој и напредак верских организација.

Са доношењем устава православне цркве поступало се са пуном и потребном опрезношћу да се не повреди права и осећаји, како верских достојанственика тако и свих припадника православне верске заједнице.

Са не мањом опрезношћу поступао се и са спровођењем закона Јеврејске верске заједнице, којој је препуштено да сама изради правила за своје верске општине.

Ми смо сви имали прилике да недавно прочитамо у новинама изјаву Његове Светости Господина Патријарха Варнаве, у којој изјављује: да је коначно, након двогодишњег рада, преговарања и споразумевања донешен Устав Свете Православне цркве.

Међутим, док се је са поменутима двама верским заједницама поступало тако, дотле је на пречац донешен Закон о исламској верској заједници. Прелазним наређењима тога Закона докинут је аутономни статут, стављен је на расположење верски поглавица Реис-ул-улема као и сви муслимански верски великодостојници. То ја мислим није нигде било. (Веселост. Милан Ђуковић примећује показујући на Министра правде Божу Максимовића: То није био данашњи Министар!) Био је он у Влади, зна он то.

Уредбом, коју је на основу § 25 Закона И. в. в. донио сам Министар правде, оставио је Министар правде себи право... (Жагор и упадице) да управља са пословима и имовином исламско верске заједнице, не водећи рачуна о предлозима Реис-ул-улеме, и ако то доношени Закон И. в. в. у § 25 изричито прописује. (Један посланик одобрава: Тако је!)

Ради тога је први Реис-ул-улема Краљевине Југославије дошао у сукоб са Г. Министром правде и поднео оставку на свој положај. (Посланици питају: Који је био Министар?) Наш га је! (Бурни смех).

И тако се је код муслимана са доношењем Устава почело радити преко колена и на пречац, без икаквог споразумевања са народним претставницима, него се радило са људима, постављеним по Г. Министру, које је он купио око себе.

Ради тога поступка огорчен је муслимански део нашега народа, па и они (добровољни) добро-

намерни људи, који су очекивали да ће г. Министар правде омогућити Исламској верској заједници здрав и правилан развој. Тим поступком нашао се је погореним иначе повучен из јавног живота, и г. Шериф Арнаутовић те у свом ондашњем огорчењу написао један промемориј (Упадице: Врло важно! На сад је сенатор!). У том промеморијуму изнео је многе недостатке и неправде, како је тадањи Г. Министар правде својим поступком учинио, а нарочито одржао лица, која су постављена за верске достојанственике и наводи: да је Г. Министар поставио у Улема Медицису у Сарајеву људе, који ни у којем погледу не одговарају томе звању, да су потпуно и неписмени тако, да од 4 члана који су постављени — тројица су који не знају ни једно обично писмо ни ћирилицу ни латиницом написати... (*Богољуб Кујунцић*: Е, брате, прећеро си!) Ово Шериф наводи! Ја то не велим! Може бити и није прећеро! (Смех), да је Ренс Чаушевић, и ако њему несимпатичан, једини претставник муслимана, који има ослона у народу. Ово је, господо, најбоља илустрација начина како је рађено при доношењу и спровођењу у живот Закона и Устава исламско верске заједнице. (Упадице).

Проведеним наредбама господина Министра и Уставом Исламске верске заједнице, које је донело тело постављено по Господину Министру из људи без квалификација и без ослона међу својим истовјерницима, онемогућено је да равноправни чланови те заједнице узму ма каквог учешћа у пословима Исламске верске заједнице, па су доносиоци Устава осигурали у њему своју превласт и то они људи, који су постављени по ондашњем Г. Министру правде дошли на положаје, које не би могли по својој квалитети и квалификацији заузети, па они свесни тога унијели су и у Устав § 98; по коме њихове припадности не могу бити мање него су им у часу, када ступи Устав на снагу. Нијесу прописане никакве квалификације. То је, господо, унето и зато, јер су свесни били да су постављени на положаје, које ни по којем закону не би могли заузети, али су били преведени на те положаје по Закону државних чиновника непосредно пред доношење Устава из наводно виших државних интереса. Из свега наложеног јасно се види, да је Г. Министар правде при доношењу Закона и спровођењу истога у живот руковођен личним моментима, јер је спроведен искључиво преко људи његових личних пријатеља и то од оних који од ослобођења до данас нису могли наћи ни у којој прилици ослона међу својим истовјерницима. Према томе послови Исламске заједнице, којима има да управља сама она преко људи њеног поверења предати су људима, који немају народног поверења. Гиме су повређена основна права грађана муслимана. Муслимани Краљевине нарочито Босне и Херцеговине увек су били свесни своје улоге у својој милој отаџбини. Они су увек допринели свој обол у дуној мери када се радило о својој грудии, па су то показали и доказали и у свима моментима и после народног нам ослобођења. Кад је то тако, онда није могло бити разлога, да се дира у њихова права да само учествују у сређивању своје вјерске и вјерско-просвјетне управе, тим пре, што им је то право и позитивном одредбом закона зајамчено.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, ваше је време изашло.

Хусеин Кадих: Одмах ћу завршити. Ово је специјална дебата.

Како рекох, Уставом Исламске верске заједнице који је донело тело постављено од људи без ослона међу својим истовјерницима онемогућено је да равноправни чланови Исламске верске заједнице узму учешћа у пословима своје верске заједнице.

Пошто сам ја 6 јануара 1929 године једногласно биран за вакуфског директора по вакуфском сабору као слободном вољом изабраном претставништву муслимана Босне и Херцеговине, то као народни посланик пуним правом у име муслиманског дела нашег народа тражим да се проведе ревизија Устава Исламске верске заједнице, да ту ревизију проведу по народу бирани људи у споразуму са Краљевском Владом и да се тако исправе нанете неправде муслиманском делу нашег народа.

У уверењу, да ће Краљевска влада нарочито Господин Петар Живковић, претседник Краљевске владе, након овога излагања, учинити све и дати могућности, да се учињене неправде и грешке муслиманском делу нашег народа поправе, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства правде. (Буран аплауз).

Поштрејседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Никола Соколовић.

Никола Соколовић: Господо народни посланици, судство је једна од три основне функције које чине државу као организовану људску заједницу. Без судства нема државе, а без ваљаног судства нема правног поретка, нема правне сигурности у земљи, — а нема ни угледа ни кредита на страни. По квалитету судства у једној држави цени се не само степен правне сигурности у тој земљи већ и степен њезине културе. Наша правна историја, господо, доказ је велике духовне културе нашег народа. Душанов законик, најдрагоценији споменик културе нашег народа јесте и доказ, да је право, у времену кад је тај закон био донет, било у нашој националној држави на много већем степену, него што је то био случај у истом времену у многим другим државама западне Европе. Пропадањем наше националне државе, пропадањем наше слободе, наш народ, трпећи велике неправде и робујући туђину развио је осећање правде до максимума, до тога степена, да је појам правде био синоним појма слободе и појма државе. И отуда је у свести нашег народа и створено уверење, да „правда држи земљу и градове“. — Осећање правде, господо, и данас, у практичном животу нашег народа, толико је развијено да ми из праксе знамо, да се често воде врло тешке парнице не ради задовољења реалног или материјалног интереса, већ да се по цену великих жртава задовољи неки апстрактни и идеални правни осећај... (*Д-р Богољуб Кујунцић*: И инат!)... разуме се и инат као наличје овога. — И овакво правно схватање нашег народа подигло је до врло високог степена углед наших судова, који су углед они, имали од увек, па га имају и данас. Ми знамо, господо, из прошлости да је после рата опао сваки ауторитет, а касније, кад су партијске прилике у нашој земљи довеле дотле, да је био поколебан сваки ауторитет и сваке власти — ми знамо да је једино суд задржао тај свој ауторитет и према горе и према доле. Јер, свако је био уверен да ће у суду наћи заштиту свога права, праведну заштиту, а с друге стране ни Владе нису дирале у наше судове ни у времену најтежих партијских борби. По свима

законима наше земље, судови су независни у изрицању правде. Док је по закону постојала сталност судија у нашој земљи, та је сталност била респектована, — а кад је сталност де леге престала, она је и даље постојала де факто, јер и ако је био који случај, а то су могли бити само изузетци, редак је би случај, да је неки судија био без разлога или без своје кривице покренут са свога места. — Ја сам, господо, да ми треба у овоме моменту са овога места да одамо наше признање и нашим судовима и нашим судијама, што су увек остали на висини свога позива.

Господо, великим жртвама извојевана слобода ујединила је наш народ на шест разних правних подручја. Ми смо имали тежак задатак да се све те законодавне разлике изједначе да се избришу све те преграде, које су нас на томе пољу делиле једне од других. То је био један огроман задатак, један тежак посао, који је тражио и времена и воље, као и много високог и стручног знања, спреме и искуства. Одмах, после Уједињења, томе се је послу приступило, али као што знамо, унутрашње политичке прилике у нашој земљи довеле су наш Парламент до потпуне стерилности тако, да он није био способан да законодавним и парламентарним путем проведе те важне и тешке реформе.

Режим од 6 јануара, који је довео до потпуне ликвидације све деструктивне појаве у нашем политичком животу, учинио је и овде своје и навео нов правац, и то се доба у погледу нашег законодавства с пуним правом може обележити као златно доба наше законодавне унификације. Кад се повуче биланс тога унификаторног рада, добијамо резултате које је изнео и оцртао Г. Министар правде у своме експозеу. Ја бих код тога желео, господо, да само подвучем оне најзначајније моменте, који се сматрају као велика тековина новог времена и новог доба у нашем политичком и националном животу. То је у првом реду изједначење кривичне материје, којим је докинута она аномалија: да су у функцији кривичних судова учествовале и управне, полицијске власти. Докинута је и то, што је до данас било потпуни анахронизам, да постоји један кривични поступак на принципу акузаторном. Једна без сумње несавременост, коју је читави свет већ избадио, и само су, благодарећи спорости нашег напретка и развоја у том погледу ти остаци могли се задржати још код нас.

У погледу меничног права, сматрам за потребно да истакнем, да ми имамо данас; може се слободно устврдити, најмодернији менични Закон у читавом свету, који је спремљен и уређен тако, да у сваком моменту наша држава може приступити светској унификацији меничног права, у смислу женевског пројекта.

Организација која је спроведена по Закону о судовима извршила је велики задатак тиме, што је правду и правну помоћ приближила народу. То је нарочито важно и корисно за оне крајеве наше државе, — а то је до данас била читава преткумановска Србија — у којима су постојали само окружни судови на великим територијама, до којих је тешко било доћи, и, због тога, тражење правде и добијање правне заштите било је толико тешко и скопчано са толиким тешкоћама, да људи, баш и са тога разлога, често пута нису ни тражили своје право, јер су сматрали да су веће жртве ко-

јима ће доћи до тога права, него она корист коју ће им та судска заштита донети. Зато се мора по здравити и обележити као један велики успех оствивање и организовање средњих судова у крајевима где их до сада није било.

Законом о извршењима, који исто тако треба да ступи на снагу истовремено са новим грађанским поступком, отклониће се опет једна аномалија, по којој је још увек задржано било учешће полиције у извршавању судских решења и судских пресеуда. Није потребно да се спомиње, господо да једно судско решење може правилно и ваљано извршити само суд. (Чује се: Наравна ствар! Тако је!) На подручју кривичног права то је отклоњење завођењем новог кривичног закона и судског поступка, и преостаје да се то још изврши на подручју грађанског права, и то, изгледа, није далеко.

Е, сад преостаје још без сумње најтежа и најважнија ствар, коју је споменуо и Г. Министар правде, а то је доношење новог јединственог грађанског законика. Грађански закон спада у ред основних закона, јер се њиме уређују правни односи на подручју читавог грађанског права, које је, као што знамо, готово безгранично и не може се стрпати и укалупити у строге формуле. То је, господо, тако огромна материја и од толиког значаја, да код тога треба сакупити све оно што је најбоље и најодабраније. Данас, на читавој нашој државној територији, сем једног малог дела Војводине, грађанско право је реципирано и примењено на основи аустријског грађанског закона од 1811 године, дакле од далеко преко 100 година. Значи: да се читаво наше грађанско законодавство оснива на туђем праву, на туђем закону; који је нашем националном правном осећању стран.

И први је задатак код редиговања новог закона, да у тај закон уђе дух и правни осећај нашег народа, кога ми хвала Богу имамо у изобиљу, само при том треба поступати необично опрезно и употребити све мере, да се не би пало у грешке. И тај пројект закона, као што је рекао Г. Министар правде, треба отштампати и у јавности продискутовати, те кроз неколико година изложити свестраном испитивању свих слојева и свих делова народа на све те приметбе, замерке, рецензије и критике сакупити и коначну редакцију закона спровести на основу свих тих запажања. Само тако ми ћемо моћи извршити једно велико и у праву епохално дело, доношење новог грађанског законика.

Господо, као што рекох на пољу унификације законодавства учињено је врло много и постигнути су резултати којима се ми можемо поносити. Ми из иностранства врло ретко добивамо признање, али на овом пољу добили смо признање, да је наша држава у погледу унификације законодавства и у вези с тим извршених рефорама претекла друге нове државе, које су можда на вишем степену опште цивилизације од нас.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, ваше је време истекло.

Никола Соколовић: Ја бих хтео да изнесем само још нека запажања о томе, у чему наше правосудје није још можда онакво како би ми сви желели да то буде. Морам дојално признати, да ти недостаци постоје не за то што се они не би хтели отклонити, него ради тога што нисмо имали оно што

је за спровођење тога у првом реду потребно, а то су материјална сретства, а тих материјалних сретстава немамо нарочито данас у ова тешка времена. У организацији наше државе показало се да смо ми много више тога хтели него што смо могли, па се је то показало у првом реду и овде. Многи наши судови у највећем проценту не могу да у поступности одговарају својим задатцима из простог разлога, што немају довољно персонала. Господо, од судија се тражи савесност и експедијивност а тако је право, јер то и јесте задатак суда. Али ако суд нема довољно потребног персонала и поред најбоље воље није кадар да изврши свој задатак. То онда иде на штету квалитета судства, тим се спречава оно што је код судовања врло потребно, а то је јединство и усавршавање судовања. Нарочито се осећа недостатак манипулативног персонала као и спреме тога персонала. С тога би било потребно да се оснивају практични курсеви за тај персонал, јер ако нема помоћног судског персонала који је за рад и нормално функционисање суда неопходно потребан, онда суд не може да задовољава својим задатцима и правосуђе не може да се правилно одвија.

Господо, у нашем судовању поред још неких застарелих и преживелих закона постоје још неке тешкоће. Познато је свима практичним правницима, да се послови код наших судова обављају споро, а да се пред судовима у Словенији послови свршавају најбрже. Разлог је томе пре свега правилна територијална подела судова, довољан број судија и модеран судски поступак. У пракси се осећа велика разлика између судовања у Словенији и судовања у осталим крајевима, па није чудо да трговачки свет врло често уговара надлежност судова на тој територији зато што је уверен да ће тако пре доћи до остварења свога права. Или се уговара надлежност трговачких, обраничких и берзанских судова. Има случајева да се пред берзанским судовима у великом броју појављују и сељаци као тужена страна, а ми знамо да берзански судови нису стварани за сељака. Берзански судови не кроје правду на основу права и закона него на основу берзанских узанса, трговачких обичаја и својих статута. С тога ја молим Г. Министра правде да учини све што је потребно да се оваква пракса искорени и онемогући, јер колико ја знам још ни један сељак није пред берзанским судом право добио парницу.

Господо, чуле су се са овога места многа жаљења на судске таксе. Оне и поред признатог сиромашког права врло често онемогућују извесним слојевима народа тражење правде пред судовима. Основно право је свакога грађанина, да је држава дужна да му да правну заштиту, и то право мора му се и у пракси омогућити. Судска правда треба да је јефтина и свакоме доступна. Судови морају бити на коцу потпуно одвојени од свију управних па и фискалних власти. Јер изгледа у последњим годинама да се сви судови сматрају као инструмент за стварање фискалних прихода, што је неумумљиво од велике штете по судовање.

Конечно имам још једну опсервацију. Нови кривични Закон и кривични судски поступак у жељи да се што пре дође до једног модерног и напредног судовања, заведен је без довољне припреме. Ти закони предвиђају модерне и напредне ме-

тоде кажњавања и поправљања. Али да се све методе и у живот могу спроводити, потребни су заводи; а за те заводе потребна су и материјална средства. Можда је погрешно што су се уводили ови закони у живот пре него што је било средстава за њих. И данас имамо случајева да судови изричу пресуду у духу тих напредних и модерних установа, а те се премда не могу извршити, зато што се осуђено лице не може удугити у завод за поправку из простог разлога што таквих завода нема.

Ово су, господо, у најкраћим цртама моје приметбе, као што рекох, ја знам да је у данашње време то тешко или немогуће остварити. И сврха и намера мојих речи је то да надлежним факторима скренем пажњу, да се постарају, да се рогитивно ови недостатци отклоне, и да наше правосуђе буде на оној висини како бисмо желели.

Ја сам гласао за предлог буџета у начелу, јер верујем да ће Краљевска влада у своме даљнем раду најенергичније и безкомпромисно спроводити идеју интегралног Југословенства. Из истога разлога ја изјављујем да ћу гласати и за буџет Министарства правде. (Аплауз).

Пошћрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. Др. Бранко Баран. (Гласови: Није овде). Има реч г. Антон Хајдињак. (Гласови: Није овде). Има реч г. Др. Стјепан Бачић.

Др. Стјепан Бачић: Господо, после лепих речи нашег посланичког друга, иначе судије, г. Соколовића, не бих имао много да кажем. Ја бих имао његове речи о улози правосуђа у националном животу и у једној културној држави само да потврдим. Фактично није случај да је једна велика држава у свој мото, односно као своју девизу, ставила: *justicia fundamentum regnorum est*. Јер је, господо, било држава које су добрим правосуђем везале хетерогене елементе и у своме законодавству заштитиле и малог човека, како његову личност, својину, тако и његово поштење а зато може бити гаранција само у добро уведеном правосуђу.

Господо, у том погледу наша млада држава била је местимично врло добро снабдевена и са добрим законом и са добрим судством, док у другим крајевима то је било лошије, и ја морам са овога места да захвалим Краљевској влади што јој је прва брига била да је она привела делимично у дело унификацију нашег законодавства и што ће и даље радити на унификацији закона.

Господо, да је наш привредни живот био у сталним трзавицама; да се иностранство устручавало склапати веће послове, била је кривица у томе, што је код нас било 6 правних подручја који су због разних поступака или лаганости судскога поступка нису хтели склапати са нама уговоре. За пример да наведем да се аустријски и чешки трговци нису уфали у опште да склапају једно време кредитне послове, а специјално са пређашњом Краљевином Србијом и Јужном Србијом, и рекли су како после једне успело изречене пресуде не могу да дођу до намире. Нешто слично било је и код нас. Господо, као што видите из чисто кредитних разлога треба унифицирати наше законодавство. Ја како рекох одајући Краљевској влади благодарност што је делимично спровела унификацију имао бих само неке опаске да кажем и то о будућој унификацији. Ја бих упозорио Г.

Министра правде да у грађанском парбеном поступку, који ће се ако Бог да ускоро у живот увести, укажем на једну аномалију, једну појаву која ће се морати подврћи ревизији пре него што тај закон ступи на снагу, а то је питање надлежности тих средњих судова. Ја не знам какви су мотиви и зашто је Краљевска влада одредила надлежност тих судова према своти до 12.000 динара, на средње и првостепене судове, тако да средњи судови не могу решавати спорове чија је вредност већа од 12.000 динара.

Господо, ја држим да они мотиви који су диктовали, нису добри и неће моћи одржати објективну критику из једноставног разлога, што специјално на подручју Банског стола загребачког један првостепени суд има у своме подручју толике средње судове у таквој удаљености и у такој слабој комуникацији да ако будемо углавном надлежност средњих судова као што се предлаже, они ће морати големе своте да плаћају док дођу у суд. Други разлог који је водио Краљевску владу био би тај, да судији средњих судова нису довољно квалификовани да суде о оваквим споровима који су од овако велике вредности, а ми знамо да ти судови имају потпуно квалификоване судце са праксом као и судови првостепени, и ја бих се усудио утврдити да се најбољи судци налазе у редовима судца који су вршили праксу код средњих судова, јер код првостепених судова било је много судца који су се бавили само кривичним судовањем и кад се коме додели један грађански случај они услед тога што нису у сталном контакту са праксом и животом не могу да га реше, те према томе по моме мишљењу судије средњих судова имају више спреме него судије у првостепеним судовима.

Друга једна ствар, господо, спорови о великим свотама обично су послови, који истичу из једноставних послова који су написани и утврђени. Најтежи спорови, као што сами знате, то су спорови о поседу и малице. Ако се поверавају такви послови једном средњом судцу, ја не знам зашто му се не би поверовали и послови већег правног значења. Ја мислим да ће Краљевска влада специјално Г. Министар правде, који води рачуна о исправкама, водити бригу и о овим случајевима и у том погледу једном анкетом понова испитати ову установу.

Ја бих упозорио Г. Министра правде на исправку неких незгодних услова, у поступку, које су заведене у живот, јер у прво време су установљене да нису биле на потпуној висини, иначе у главном начела су ванредна. То је на пример већ нешто исправљено, као што је надлежност по приватним тужбама по преступима, што је већ на траг враћено средњим судовима, јер је долазило до тога да проузрокује велике трошкове странкама и да њихово право у кривичним трошковима постане илузорно.

Упозорио бих још на једну аномалију у томе поступку, где оштећено лице нема права апелације, у колико би га првостепени судија одбио са оштетним захтевом. То је једини пример из нашег правосуђа, да првостепени судија врши правосуђе без контроле и без права апелације, као што је Римски Паша — „Roma locuta causa finita“. Свршена ствар. То је једна крута ствар, у његовом

принципу недопуштена и молим да се и о томе поведе рачуна и то пре испита, јер не може се дозволити једном судији, ма колико он био објективан и стручно спреман, да може у једној ствари пресудити о приватној оштини без права призива и да странка буде у том погледу потпуно незаштићена.

Весели ме што је Министар правде наговестио унификацију приватног законодавства и ново издање заједничког општег грађанског законика. Ја би сам молио да Г. Министар правде прије по што се тај закон изда, да се створи из редова Народне скупштине, која тако обилује врло добрим правницима, једна мала комисија, која ће га добити у руке да га испита, јер буду ли га стварали стари научници и стручни теоретичари, сумњам да ће у грађански законик ући онај дух нашег народа, који до сада у свима законима на свима подручјима мањка. Као практичан јуриста могу да констатујем да је то специјално код персоналних дела и у наредном праву апсолутно тај римски дух, који је провејавао кроз општи грађански законик, није одговарао духу нашег народа. И велики број спорова долази од тога, што народ није по свом схватању права схватио установе, по славенској својој идеологији, није схватио установе општег грађанског закона. И ради тога долази до спорова, а специјално у наследном праву, јер наш сељак није могао једнако схватити наследно право жене и оних који су отсутни од куће итд. То су све маленкости, али се ипак из тога види, у чему су разлике. Гаранција да су друкчија правна схватања, која смо ми као Словени донели од давних времена, тако како је рекао друг Соколовић у погледу обитељског права, јест и то што смо ми у доба, кад у Европи није било још правне сигурности и није било још кодификације, већ имали Душанов законик као што смо имали на нашем подручју башњанску плочу, кад други културни народи нису тога имали.

То значи, да наш народ имаде израђене правне појмове, које су, живећи по туђинским државама страних правних начела долазили стално у сукоб, и народ је био присиљен, да долази у спорове са позитивним прописима ради тога, јер је његово право схватање одговарало другом стању.

Господо, ја бих упозорио још на једну нужду. Господо, ни до данас немамо интерконфесионалног закона. Мањак тога закона тако се тешко осећа у погледу односа појединих конфесија у погледу женидбеног права, да је крајње време, да ће Краљевска влада, а ја се надам да и Г. Министар правде, узети то к срцу, израдити један интерконфесионални закон, који одговара схватању нашег народа, а који у том погледу неће имати никаквих компромиса.

Господо, сталне су тужбе на једну аномалију у нашем правосуђу, а то је скуп поступак. Ја не знам да ли је икоја држава у стању постићи, да правосуђе одбаци око пар стотина милиона чистог дохотка држави, да је то најупосније приватно предузеће. Јер господо, те големе таксе, те разне друге нове таксе у поступцима тако су големе, да их наш народ не може више снашати и да је то на уштрб наслеђивања његовог права. Ја сам у генералној дебати, споменуо, да се томе хтело доскочити правом сиромаштва, уверењем о сиромаштву. Али, господо, како кажем, ја бих ставио

на срце Г. Министру правосуђа, да признаје на то, да се фискалне и управне власти не упућују у то право сиромаштва, које га упитање чине илузорним. Ја сам упозорио на појаву, да једноставно општина неће по налогу управне власти да набави тисканицу и кроз годину дана у најспромашијој општини нема тисканице. И сада чекају људи на своје право, које може застарити или у опште не може доћи, и морају платити таксу. Ја бих упозорио на то, да фиск ништа не губи тиме, јер крива страна, која је пресуђена, и онако ће платити судбене таксе. Све је то једна фискална пресија, да се чим више таксених марака прода. То штоди угледу нашег правосуђа, и то онде где је најважније и где је највише на месту баш код сиромашних сељака. Господо, један богат човек наћиће лако средстава да плати таксу, а сиромаш сељак неће наћи.

Господо, ово, што је мој предговорник г. Соколовић рекао, страшна је ствар. Судац, поред големе одговорности, коју имаде у погледу изрицања правосуђа, мора, као змај, да пази и на манипулацију са таксама. Ја имам један пример из праксе, да је за пет пара мањка наплаћене таксе предмет враћен у току поступка и мени је обустављен поступак само због пет пара мање наплаћене таксе. То су аномалије. Замолио бих Г. Министра правде, да једном окружницом упозори на овакве појаве.

Даља аномалија што покупуљује поступак специјално у подручју банског стола, јесу разни огласи, који су законом поступником предвиђени и који су данас непотребни по моме уверењу, као што су дражбени огласи и изроци. Ти огласи, по нашој пракси, код „Народних новина“ јесу такав терет поред кога исчезавају сви адвокатски трошкови. Треба да се плати 200 динара за оглас држави а за увршење трократно у „Службене новине“ у Загребу шест стотина до седамстотина динара. Након тога што је одлука укинута по банском столу у погледу дражбеног чина, долази се понова до огласа и плаћа се опет шест до седам стотина динара, укупно око 1300 динара за оглас. Ја сам зато да „Народне новине“ држе политички део листа али да сиромашан свет плаћа огласе овако скупо, то је, господо, страшна ствар.

Господо коначно је и наш овршни поступак скуп. Ја као адвокат, и сам признајем, да су они вршиоци тога поступка овршног правили врло често ометње. Ту кривље нема до адвоката, него само до оних судских званичника, који су те послове вршили. Ми имамо званичника, који праве једну масу разних неправилности приликом извршења тих овршних поступака, јер је данас тај кадар званичника далеко од онога, да буду исправни чиновници. Они ће увек тако реагирати, само да би искористили свој положај. Дешава се да се по једна овршна ствар провађа по два, три, и четири пута, док не дође до извршења. (Одобравање.) То би била такође једна замерка коју би лако могли поправити.

То не значи пак, господо, да ми немамо поверења у наше судство, али треба водити рачуна, да то наше судство буде узор судства, а специјално тамо, где се ради о материјалним стварима цивилним. Наши судци су исправни, о томе не може бити спора, и ја са овога места, а као бивши судца, и као јавни раденик, морам да изјавим наше опште поверење судцима. Они нису били никада на страни моралног пропадања, јер су наши судци били увек на висини

свога положаја. (Одобравање.) Они су сем тога били и у погледу националном, и у сваком погледу на своме месту, и ми са овога места треба да пазимо, и да омогућимо да исправност код судца остане и надаље. Ја бих приметио још једну ствар. Само се по себи разуме, да су судци наши тако исто и веома исправни Југословени, и ми не можемо ни да разумемо друкчије неко њихово гледиште, и да би они друкчије радили него што треба. Ја не бих желео, господо, да се понове уведе она лоша пракса која је по негде била за време партијских режима, где се чак и изрицање правде гледало на партијско обележје. Господо, један судца мора да буде незаинтересован, ни партијски, ни материјално. Он не сме да гледа ни на националисте, ни на ненационалисте, нити на разне народности, он има да гледа само на правду, и ни нашта више. Да би се то могло и постићи, и да би се могао добити ваљан судски кадар, они треба да имају и такву наобразбу, али треба да имају сталност и некретност у својим положајима. Ја држим, господо, да могу да говорим у име свих судца, који врше ту високу функцију, да је свију њих жеља, да се опет пређе на принцип сталности и непокретности судца, јер се само тако може да загарантује непристрасност суда.

Још једну ствар желим да споменем овде о судском кадру, а то је о њиховој материјалној обезбеђености. У том погледу треба се старати, да судци имају што веће дохотке. Овом приликом ја ћу да упозорим на једну аномалију, која код нас влада, а које не би требало да буде. Ми сви знамо, да су ранијих година судци имали на расположењу бесплатне станове у зградама, где су били судови.

Њима су данас по Чиновничком закону ти станови одузети, узети су као приватни станови с тим да им се наплаћује соба по 180 динара, а пошто су то велики станови, то имају случајева да судци морају плаћати по 1000—1200 динара, макар да би могао добити у провинцији исти стан за 500 динара. Ово питање је горуће и ја сам замољен од многих судца да се у том погледу старешинама средских судова изиђе у сусрет и да се то питање регулише. Ја не кажем, да судци у ово тешко време неће да поднесу извесних жртава, они су спремни на то.

Господо, ја бих још упозорио на једну ствар. Хвала Богу, наши судови у Савској бановини, односно на подручју Загребачког Банског стола, постали су експедитивни. Ја то морам истаћи као једну чињеницу да је Министарство правде постигло то што су судци данас експедитивни. Нико нема ништа против те експедитивности, али ту експедитивност треба повећати тиме што би се извршио бољи размештај судца. Послови у разним местима варирају. Има места где послови опадају, а остаје исти број судија а има других средских судова стицајем прилика, отварањем нових индустрија несразмерно повећава посао, а процедура је тешка, јер не може да се намештају нови судци, јер то оптерећује буџет, али треба да се изврши боља расподела. Министарство правде увело је корисну праксу, наредило је да му судови шаљу тромесечне извештаје о своме пословању и то је најлакши пут за Министарство правде да види где је смањивање, а где је повећавање посла, да изједначи судски кадар и да тако свуда буде довољно судија за решавање.

Господо, још једна реч о адвокатима! Господо, чуло се много приговора адвокатима овде и ја нисам од оних који би њихове несправности бранио, ја могу овде да изјавим да сам ја један од оних који сам своје колеге који су били несправни пријављивао и тудио се да се приведу одговорности. Господо, ми имамо Закон о адвокатима са дисциплинским судовима који су састављени од судца и претставника Адвокатске коморе. Господо, ти судови функцио-нишу. Разумљиво је да странке, а сваки је од вас једном у животу био странка и имао адвоката, изгубивши процес, сваљују кривицу на адвоката, и тако се шири једно психолошко расположење против адвокатских сталеза, које можда у поједи-ностима може имати оправдања, али као опште није умесно. Господо, ја ћу вас потсетити на латинску пословицу која каже да су Богови кад су хтели некога казнити, створили га педагогом, а ја кажем адвокатом. Ако неко добије парницу онда ће он рећи: исправан судија! а ако изгуби рећи ће: изгубио сам због адвоката!

Господине Претседниче, било је толико приговора о адвокатима и време је да и ја, са овога места, нешто кажем о томе питању.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има 125 говорника.

Др. Стјепач Бачић: Али не у претресу буџета Министарства правде.

Господо, адвокатски сталеж постоји од најстаријих времена, од кад су се формирале правне државе, он је био признат као један од угледних и потребних сталеза. Цео државни живот оснива се на једној спецификацији. И криво је мислити да, када се свуда може она извршити, и код приватних намештеника и код свих сталеза, да се баш у правосуђу, где је најкомпликованији апарат, где се закони толико мењају, да ту она не може да се изврши. А шта је друго адвокатски сталеж, него сталеж који у интересу и странке и суда има да припомогне суду да дође до исљења материјалне истине. Криво је сматрати да је адвокат позван да извршава правду, да забашурава законе. Он је позван да странци отвори очи и законским средствима помогне исљење. Најувизијенији је задатак тај, и не би било паметно да се данас то адвокатском сталежу не призна. Ја знам шта је одиозно код адвоката. То су награде. Али ја ћу Вас упозорити на чињеницу да у свима другим сталежима, сваки сам себи одмерава награду, а једини је адвокатски сталеж, коме други награду одмерава. Последедица тога што адвокатима други награду одмеравају, а награду им одмеравају судови, јесте та да ни један адвокат у данашње доба, адвокат који води правну канцеларију, није стекао иметак. (Гласови: Тако јел!) Дајте ми, нађите једнога адвоката, који је адвокатуром стекао данас палату или иметак. Господо, ја се чудим да се догађа да економ, привредник, трговац, занатлија, банкар и све друге струке стичу земаљска добра, иметке, граде се палате и друга добра, подижу се големи улази у банкама и никоме не пада на памет да каже: А зашто се они обогатише. Само се пребацује једном сталежу, а ја кажем: Адвокат који је што стекао, није стекао као адвокат, него као спретац, пословац човек. Ја бих са овога места да тај приговор одбијем да се не може адвокатима пребацити да су изабљивачи народа, ја бих упозорио на то и молио бих господина Министра правде, да се и онде, где не постоје адво-

катске тарифе, имају увести адвокатске тарифе. Ја бих ставио апел на Господина Министра правде, да на подручју Банског стола у Загребу уведе тарифе, како су то већ захтевали адвокати и други, да уведе тарифе, које ће одговарати данашњим привредним приликама, тако да ће свака странка у напред знати шта има у коликој вредности кома дати, тако, да са те стране неће бити приговора, да на једну тарифу која ће водити рачуна о привредној кризи и о сиромашном свету с једна стране, тако да адвокат не прима приговоре због награда, а с друге стране нестане једног сталног камена сметње за сарадњу између судова и адвоката, која је толико потребна. Јер, док судови одмере адвокатима зараду, често се судови налазе у положају доста деликатном и тако долази до тешкоћа. Дакле, за адвокате једна праведна тарифа је постулат угледа адвокатског сталеза и угледа правосуђа.

Ја бих с тиме завршио. На господина Министра правде ставио бих апел да и у том погледу сваки приговор уклони на тај начин, што би се изразила једна праведна адвокатска тарифа, па с обзиром на то да је Министарство правде данас једно од оних Министарстава, која су највише постигла и у нашем националном животу, гласаћу за буџет. (Један глас: Да се укине надри писарство.)

Ја, одајући са овога места признање Министарству правде, да је оно било један од оних ресора, који је у нашој земљи извршио највеће задатке и највећи посао и који ће, има наде да заврши успешно наше уједињење и у погледу правосуђа, изјављујем да ћу са одушевљењем гласати за буџет Министарства правде.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. Александар Додић.

Александар Додић: Господо народни посланици, и ја ћу да говорим нешто мало о буџету Министарства правде, па молим г. Министра да ме саслуша и да поведе о томе рачуна. Што се тиче судова, ја сам уверен, и ми то видимо на терену, да су и судије и судови добри и исправни. Због тога у томе правцу немам шта да приметим. Али се мора приметити ово, да је се после 1920 године дешавало и дошло дотле, — и то удешавањем адвоката с једне или друге стране — да се данас тако рећи ни један мало већи спор не може да пресуди док суд не изађе на лице места. Ја бих молио Г. Министра правде да нађе неки излаз, да нађе један вентил, па да се зна када суд треба да изађе на лице места, а када не. Даље бих молио да се утиче на то, да се при суђењу не досуђују превелике награде, јер данас имате нарочито код меница, које гласе на 2 или 3000 динара, да се досуђују трошкови од 1000, 1200 или 1800 динара.

Ја сам се још јавио за реч и због тога да кажем шта и како раде адвокати. Ја сам човек сељак, али и ја тврдим да се данас без адвоката не може, само се и њихово питање мора тако удесити, да се зна шта ко коме узима и да ли један адвокат може некоме да узме све. Слушао сам тако за једну причу, када је још кнез Милош ишао по земљи на питање људе: Како сте, имате ли адвоката? Одговорили су му да имају два. То је, рекао је тада кнез Милош, браћо, велико зло. Ето он је још пре 100 година предвидео какви ће бити ти људи. Не говорим ја да се ово односи на све адвокате, има их и добрих, а има и рђавих, ја ово зборим за оне рђаве. Мени је у разговору рекао једанпут покојни Никола Пашић: ја не могу никако

да се сложим са адвокатима и не могу због тога што један кад брани на суду неког зликовца каже да га треба пустити, а други каже да га треба осудити. И кад је отац слао дете у школу рекао је: иди, учи за адвоката да браниш и себе и другог, али тај отац није предвиђао какав ће му бити син кад постане адвокат.

Дешава се, господо, да један адвокат приликом каквог заступања погоди са људима, да их заступа за 5.000 динара. Онај човек добије парницу и 5.000 динара, а кад се пресуди, суд му досуди 4, 5 или 6 хиљада динара. Овај човек, кад му треба квита о ушлати, иде код адвоката, али адвокат му не да и каже, ја сам се с тобом погодио за награду, а ово је мени суд досудио и мораш да платиш.

Господо, ја сам велики противник тога, да један народни посланик, или сенатор који је адвокат, за време трајања његова мандата врши адвокатску праксу. То не би смело да буде. (Жагор. — Глас: А зашто?) То је због тога, што он, његовим ауторитетом кад иде да ради код судова руши углед суда, јер има један део судија... (Жагор.) Кад један сенатор или посланик заступа једну странку и кад је он принуђен да за некога каже, поштен је, пустите га, онда публика, која је присутна каже, Боже мој какав је овај сенатор, какав је овај посланик, кад може да каже, ово је поштен човек. И зато бих ја био за то, да сенатори и народни посланици за време трајања свога мандата не врше адвокатске праксе.

Ја на крају изјављујем, господо, да ћу за буџет Министарства правде гласати, зато што имам поверења у Министарство правде. (Аплауз.)

Поштрејседник Карло Ковачевић: Пошто нема више пријављених говорника код прорачуна Министарства правде, приступамо гласању. Ко је за, тај ће седети ко је *ипошис*, тај ће устати.

За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини усвојила цео буџет Државних расхода IV Раздео Министарства правде и то од партије 59 до партије 207 закључно према извештају Финансијског одбора, са поднетим и усвојеним амандманима, који гласе:

Парт. 180—190:

Раздео IV — МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ.

Глава XXXII: Православна верска управа. Стална годишња државна помоћ Српској православној цркви, место 33,779.627.— ставити динара 37,534.630.—, т.ј. плус 3,755.003.—.

Парт. 191

Глава XXXIII — Римокатоличка и гркокатоличка верска управа.

Личне припадљености.

Поз. 4. Додаци на скупшћу

а) за црквене великодостојнике, чиновнике и разврстано свештенство:

Лични, место динара 1,905.321.— ставити динара 3,173.419.—.

Породични, место динара 37.260.— ставити динара 41.400.—.

б) за парохијско свештенство:

Лични, место динара 10,525.050.— ставити динара 11,694.500.—.

Породични, место динара 189.000.— ставити динара 210.000.—.

в) служитеља

Лични, место динара 36.889.— ставити динара 61.440.—.

Породични, место динара 25.200.— ставити динара 28.000.—. тако да у целој позицији место динара 12,747.220.— ставити динара 15,237.259.—. Цела партија наноси место 24,622.070.— динара 27,112.109.—, т.ј. плус 2,490.039.—.

Парт. 191а.

Награда контрактуалним чиновницима и дневничарима:

6 контрактуалних свештеника место динара 189.963.— ставити 199.960.—.

11 служитеља-дневничара, место динара 123.991 ставити динара 130.517.—. тако да цела партија место 313.954.— динара износи динара 330.478.—, т.ј. плус 16.524.—.

Парт. 193.

Награде — место динара 76.140.— ставити 84.600.—, т.ј. плус 8.460.—.

Глава XXXIV — Старокатоличка верска управа.

Поз. 2. Додаци на скупшћу:

а) Чиновника, лични место динара 24.496.— ставити динара 40.800.—. Породични, место динара 19.440.— ставити динара 21.600.—.

б) Свештеника, лични, место 48.146.— ставити динара 53.496.—. Породични, место 44.100.— ставити динара 49.000.—, тако да цела позиција место 136.182.— динара износи 164.896.— динара.

Цела партија износи место 317.262.— динара 345.976.—, т.ј. плус 28.714.—.

Парт. 202—205:

Глава XXXV — Муслиманска верска управа:

Стална годишња државна помоћ верској исламској заједници место динара 11,150.854.— ставити динара 15,101.202.—, т.ј. плус 3,950.348.—.

Парт. 205а (нова):

За репрезентацију и одржавање аутомобила. Ренс-ул-улеме динара плус 192.000.—.

Парт. 205б (нова):

За кирију зграде Врховног старешинства Исламске верске заједнице динара плус 84.000.—.

Глава XXXVI — Евангеличка верска управ

Парт. 206:

Стална годишња државна помоћ за Евангеличке хришћанске цркве и реформовану цркву Краљевине Југославије, место динара 1,362.220.— ставити динара 1,444.000.—, т.ј. плус 81.780.—.

Глава XXXVII — Мојсијевска верска управа:

Парт. 207:

Стална годишња државна помоћ за верску заједницу Јевреја у Краљевини Југославији — место динара 1,059.682.— ставити динара 1,131.220.—, т.ј. плус 71.538.— динара.

Свега IV раздео, повећава се за динара 10,678.406.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Према томе објављујем, да је прорачун Министарства правде примљен. (Аплауз.) Прекидам седницу и наставићемо је у три и по сата по подне, експозе Господина Министра просвете.

(Седница је прекинута у 12,50 часова.)

— *Наставак седнице у 16 часова.* —

Прејседник Др. Коста Кумануди: Настављамо седницу. На реду је Министарство просвете. Има реч Г. Министар просвете. (Пљескање.)

Министар просвете Др. Драгутин Којић: Господо народни посланици, пре него што бисмо прешли на специјалну дебату о Министарству просвете, коме имам част на челу стајати, допустите ми да уз цифарски преглед, који имате пред собом дам извесне изјаве, које ће употпунити слику, коју ви треба да имате о програму Министарства за народно просвећивање.

Кад кажем да треба мало говорити о просветној политици Министарства за народно просвећивање, онда одмах да вам кажем да се та просветна политика може изразити у неколико кратких речи.

Просветна политика Министарства за народно просвећивање, односно Краљевске владе састоји се у томе, и њен је циљ двогуб: што више писмености, што више народног просвећивања и одмах да речем, господо, што мање фабриковања интелектуалног пролетаријата у нашој земљи. (Пљескање.)

У овом првом погледу, који се односи на први објекат просветне политике наше државе, ја морам да вам кажем да је се већ доста учинило. Један мали летимичан преглед развијања нашег основног школства од ослобођења до данас, даће вам једну слику с којом ми можемо бити потпуно задовољни. Тако, господо, у 1918 години и одмах по ослобођењу ми смо имали државних, самоуправних и приватних школа — ја говорим о основном школству — 5610 са 11.064 наставника и 658.000 ученика. Од 1918 године па до данашњег дана, кад то расправљамо, ми имамо, господо, 8618 основних школа са 22.430 наставника и са 1.360.000 ученика. Ми смо, господо, за непуних 12 година порасли са 3000 школа, удвостручили смо наш наставнички кадар и удвостручили наш ученички број.

Као што видите, ове цифре показују да се у нашој земљи водило рачуна о писмености и о просвећивању, и да је напредак, који је наша земља показала борећи се са свима невољама кроз које је она пролазила, задовољавајући.

Несумњиво, господо, да идеалан циљ није постигнут. Да би се тај циљ постигао потребна су три елемента која сада недостају: потребно је време, потребна су материјална средства и потребан је наставнички кадар. Време ће нам дати прилике да у овом смислу и овом темпом и даље идемо. Зато нам требају материјална средства. Међутим, ви знате у каквим се тешким приликама сада налази наша земља. Због тога ћемо ми сада морати досадашњи темпо да успоримо. Ја се надам да ћемо ми, кад вихор ове светске кризе који ни нашу земљу није поштедео — јер наша земља није никакво срећно острво о које би се одбијали таласи светске кризе — буде прошао — моћи у погледу подизања основних школа ићи тако исто брзо и успешно као што смо и до сада ишли. Оно чиме ми можемо сада располагати то је наставнички кадар. У недостатку материјалних

средстава ми сада имамо могућности да бар те празнине и недостатке, у погледу наставничког кадра, попунимо. И ради постизања тога циља треба предузети све што је нужно да се онемогући и забрани дезертирање и напуштање школске заставе. Има, господо, појава да је учитељско наставничко особље запослено у последње време у државној администрацији, док су школе, због тога, остале празне. (Буран аплауз.)

Краљевска влада пред таквом једном појавом сматра да треба да предузме одмах нешто да би се та појава онемогућила, — и, господо, то је смисао члана 24 Финансијског закона који је пред вама и по коме се учитељски наставнички кадар има вратити на своје место. — Ви знате да по тој одредби Финансијског закона, у будуће, наставници ће моћи да буду упуслени само у школи. — Кад чиним овакав један преглед, ревију наше основне школе, онда је ред да на овоме месту поменем и то како стоји у погледу мањинских основних школа. Ја одмах морам да кажем да ми немамо потпуних података о развитку и стању наших мањинских основних школа, од дана ослобођења до данас. Али, ми имамо за поједине територије наше отаџбине податке како се питање овог основног мањинског школства развијало, рећићу, како се то питање основног мањинског школства развијало на територији бивше Војводине, па ћете из тога прегледа моћи закључити како стоји са тим стањем уопште у нашој земљи. На територији Војводине у 1913 и 1914 години, па и у 1918 — јер, за време рата у погледу школа нигде ништа није могло бити учињено — ми смо имали, господо, у погледу одељења — ја говорим о немачком, румунском, чехословачком наставном језику — 210 одељења; сад имамо са немачким наставним језиком 589 основних одељења, са чехословачким наставним језиком 90 одељења, са румунским наставним језиком 78 одељења, са русинским наставним језиком 21 одељење. На истој територији било је свега 32 одељења са мађарским наставним језиком, који је у 1913 и 1914 години, као што знате, био језик државни, а сада има 532 таквих одељења. Ако се узме да су и одељења са српским наставним језиком била мањинска у 1913 и 1914 години, а њих је било 542, онда је укупно било у то време 802 одељења са мањинским наставним језиком, не рачунајући ту мађарска одељења, која су била са државним наставним језиком. Према томе ми данас имамо 490 мањинских одељења више него што их је било у 1913 и 1914 години. Ово, господо, показује како је и колико је неоправдана критика, која је упућена на адресу наше просветне политике, да је она била упућена против мањинских школа. Из прегледа, који сам вам показао, јасно се види да је наша просветна политика у колико је ишла у развијању националног основног школства, толико помагала, колико је могла да помогне, и развијање мањинског основног школства. Ја сам вам изнео овај кратак преглед, јер ми немамо времена за удубљивање у сва ова врло интересантна питања, а број говорника који се пријавио за дебату о буџету Министарства просвете показује колико је велико интересовање Народне скупштине за просветну политику, што Народной скупштини чини част, када се зна да данас цео свет готово искључиво води бригу о другој једној страни народног живота, о материјалном животу. И кад то знамо, онда је интересовање Народне

скупштине за интелектуални живот нашег народа једна ствар, за коју јој се апсолутно мора одати признање.

Али, када је реч о кратком прегледу о нашем школству, и кад сам ја учинио тај мали преглед у погледу основног школства, допустите ми сада да пређем на наше средњешколско школство.

Кад сам у почетку рекао: да је главни циљ наше просветне политике што више писмености и што више народног просвећивања, а опет нарочито старање у том погледу да немамо суперпродукције интелектуалног нашег живља, односно да не стварамо интелектуалне пролетере, онда сам помислио одмах на стање нашег средњег школства. И, како је, господо, у државној политици први услов искреност, ја вам одмах морам рећи: да кад је реч о нашим гимназијама и о нашим средњим стручним школама, ја морам да признам, да те школе, у стању у коме су данас, носе једну велику опасност, да једног дана не дођемо до једног великог интелектуалног пролетаријата. Ми за сада имамо — ја ћу вам и то цифрама показати — преко 200 које пуних, које непотпуних гимназија; имамо 5 православних богословија; 2 шеријатске школе и око 40 учитељских школа. Ја ћу вам цифарски детаљисано показати како то стоји. Ми имамо сада пуних мушких гимназија 20, пуних женских гимназија 13, непотпуних женских гимназија 3, пуних мешовитих гимназија 65, непотпуних мешовитих гимназија 45, приватних самоуправних гимназија 26; мушких учитељских школа имамо 7, женских учитељских школа 8, мешовитих учитељских школа 19, приватних учитељских школа 6, богословија православних 5, шеријатских школа 3, грађанских државних школа 173, грађанских приватних школа 30. У приватним и грађанским школама имамо до сада око 28.000 ученика, а у гимназијама имамо сада, кад вам ово говорим 200 гимназија са 4.310 наставника и 80.540 ђака. Кад овом броју додамо број ученика у грађанским школама, онда ми досада имамо у нашим гимназијама око 120.000 ђака. Највећи број овога ђаштва спрема се за високе студије да се, пошто стекне универзитетско образовање, спреми најжалост само и искључиво за уписавање у државној администрацији. У оном степену привредног развитка, у коме се наша земља налази, са отсуством велике индустрије, велике трговине, великог поседа, великог банкарства, наш школован човек нема другог упослења но једино државну администрацију. И тако посматран и осветљен овај проблем значи један врло крупан проблем за наше, ако хоћете, економско стање. У току генералне дискусије буџета за годину 1932/33 појавио се један оштри крик да у погледу персоналних издатака наша државна администрација иде толико далеко, колико може бити нема примера у страном свету и ви сте господо, сасвим оправдано тражили да се направи једна брана, да се спречи развијање у погледу персонала код наше државне администрације. Господо, то је све могуће ако се пође од извора, т.ј. од онога места одакле потиче та зла појава, а то је наше средњешколство. Ако хоћемо, господо, ово зло да лечимо, ми морамо да га погледамо право у очи и ово што вам кажем, мислим да погађам мисли свију вас, кад лажем да са оваквим бројем школства и са таквим темпом у погледу стварања једног кадра који треба после свршеног школовања да буде упослен у државној администрацији, ми сто-

јимо пред врло рђавим перспективима. Због тога је Краљевска влада морала да помишља на мере којима ће се то зло спречити. Опасност је толико велика, да се ту није могло поћи само са једном мером; морало се помишљати на један читав систем мера којима ће се ова појава спречити. За сада смо ми наишли на три такве мере. Као што видите из Финансијског закона који је пред вама и самог буџета, ми смо сматрали да је прва мера, којом ће се покушати да се овој рђавој појави стане на пут, питање увођења школарине. Из Закона о таксама, који је презентирао овој Народној скупштини Г. Министар финансија, ви ћете видети како је пажљиво израђен тај део о школарици и о школским таксама. Ми смо узели један минимум до кога је школарине свако ослобођен. Тај минимум, као што знате из Финансијског одбора, износи 300 динара непосредне порезе.

Бази, чији родитељи плаћају мање од 300 динара непосредне порезе — а то је један добар иметак — који претставља у сеоским поседима 20 до 30 хектара, не плаћају школарицу. Од те цифре па на више израђена је једна правилна скала по којој се уводи школарина и таксарина. Мислим да у време овакве кризе и овакве невоље у оваквом стању у каквом се налази наш народни и државни живот; да је праведна мера да у надржавању гимназија и високих школа учествују они родитељи који су имајући.

У низу мера које је Краљевска влада предвидела и желела би да оствари како би се овој злој појави стало на пут, ми смо, господо, предвидели као другу меру редуцију гимназија. Ми имамо толико много гимназија да стање у коме се оне налазе претставља један луксуз, један нездрав луксуз с обзиром на оно што сам мало пре казао, да сви ти млади људи са свршеном школом немају другог упослења него државну службу. Као што сте видели, и Финансијским законом ми смо хтели узети на себе да преко колена ломимо тако тежак проблем, којим ће се гимназије потпуно укинути и редуцирати. То је проблем који тражи дубоке и свестране студије. Краљевска влада је сматрала да она то питање треба да реши не нагло, не брзо, него са дубоком студијом. Ја могу да вам кажем да чак и Министар просвете није могао узети на себе одговорност које ће се гимназије редуцирати, него је ту одговорност поделио са Министарским саветом, и према одредбама Финансијског закона редуција гимназија на крају школске године извршиће се према одлуци Министарског савета. Могу да вам кажем унапред да ће се изградити један пажљиви критеријум, са којим ће се то иначе врло тешко питање решавати. Као елеменат тога критеријума могу да вам поменим ово: водиће се рачуна о историјском значају појединих наших средњих школа, о датуму њенога постојања, јер имамо школа и гимназија које датирају још од XVII века и које су у вези са нашом историјом, које су наш понос историјски — ако хоћете. Водићемо рачуна о томе колико других школа сличних или истоветних има у једном месту. Водиће се рачуна о томе колико има ученика у тој школи. Водиће се рачуна како је једна школа, односно место у коме је та школа, постављена цифарски, какве су комуникационе везе, колико сличних или истоветних школа има близна тога места. Сви ти елементи треба да образују један критеријум,

по коме ће се најљубиво решити питање редукције наших гимназија. И ја мислим да Народна скупштина треба да покљони Краљевској влади поверење и да верује да ће она умети то питање да реши, онако како интереси земље нашега народа захтевају. (Аплауз.)

Као трећу меру овога питања, господо, ми смо предвидели једну административну меру — педагошку, а то је један јачи цензуз при оцењивању ђачких оцена, те верујем да ће овај систем мера учинити да се опасности, о којој је овде реч стане насупротив. Још само то да напоменем са неколико цифара, колико ја данас већ талас хиперпродукције интелегенције велики и колико је већ данас опасан за нашу административну ситуацију. То нарочито кажем због тога, јер је већ било критике, јер се казало: како је то да се укидају гимназије, кад половина нашег чиновништва нема школских квалификација. То би било оправдано онда када би ми са тим чиновништвом могли да направимо један волшебни потез, да га одједном нестане! Али, кад ми имамо једно фактично стање о којем ми морамо водити рачуна, онда је та критика неоправдана; нарочито кад вам прикажем како стоји у том погледу у Министарству просвете.

Јер, господо, опет да се вратим. Овакво стање у нашим гимназијама и средњим школама не може да се толерира. Ја ћу са неколико примера да вам илустрирам ситуацију у којој смо данас. Казао сам вам како стоји у погледу броја ђака у гимназијама. Да кажем како у том погледу стоји у средњим школама. Господо, ја као одговорни министар данас имам пред собом око 500 молби свршених ђака учитељских школа, који траже намештење.

На крају ове школске године, према броју завршавајућих класа, ми ћемо имати још око 1.600 до 1.700 нових учитељских кандидата. На крају школске године, односно у почетку идуче школске године ове јесени, Министар просвете имаће пред собом око 2.200—2.300 молби учитељских кандидата, мислим на мушке и женске, а имаће могућности, да од тога броја упусти само 500. Кажем вам да је такво стање данас и ја вас, господо, питам, како би то стање изгледало за две три године, ако би продужили да тим темпом идемо даље.

Тако вам, господо, стоји и са богословијама. Мислим на православне богословије. Ви знате да католичке богословије имају извесну аутономију у том погледу. Ја ово кажем за православне богословије, које су под мојим Министарством. Ми имамо пет богословија, које су до сада створиле око 200 сада неупослених свештеничких кандидата. Ти млади људи, који су се спремали за спиритуални живот, за цркву, за духовни живот, данас су очајни; што немају места, немају парохиска намештења, иду и просе и моле, да буду намештени или у полицији или у банкарству или ма где. (Један глас: Има празних парохисја!) Нема, господо, празних парохисја. Да има, не би то такво стање било.

Ја вам, господо, кажем, ове су цифре аутентичне и овакво је стање, како вам ја претстављам. Ја имам свакога дана молбе младих, очајних људи, који су се спремали за свештенике, а не могу да буду упуслени и намештени за живот онако, како су се они то спремали.

Ето вам, господо, једног кратког прегледа, како стоји у погледу наших средњих школа. Кад кажем

средњих школа, као што сам напоменуо, ја мислим на гимназије и на стручне наше школе. Говорећи о њима и говорећи у овом моменту о суперпродукцији интелектуалаца, мени се намеће дужност да, прелазећи на наше највише школство, пођем баш од тога момента. Наш народ, не само ми, не само Скупштина, не само управљачи, инстинктивно осећа, да у том погледу, не стојимо онако, како би требало да стојимо. Ми имамо, ја сам мало пре казао, одвише велики број ђака у средњим школама, а то је узрок, те се то стање преноси и на наша свеучилишта. Данас, кад ја ово говорим, ми имамо на нашим универзитетима око 20.000 студената. На Универзитетима у Загребу, Београду, Љубљани и на факултетима у Суботици и у Скопљу имамо 20.000 младих људи, које данас-сутра треба наместити у нашој државној администрацији. Ја вам, показујем, браћо, пред каквом се перспективом налазимо и да је било сасвим природно, кад се у нашој јавности, у последње време покретало и питање редукције факултета. То је било једно питање, које је наш народ инстинктивно осетио и сам га ставио на дневни ред. Ми смо се у Влади, тако исто, бавили тим питањем и пред перспективом да редуцирамо факултете или да их спојимо, или да предузмемо друге мере, које су други народи своједобно предузели, на пример лимитни број ученика, један нумерус-клаузуз итд. ми смо дошли до другог закључка.

И, господо, све ове мере које сам вам напоменуо нису могле бити примљене, јер се сматрало да су наша три универзитета не креације школске администрације, него донекле једно самостварање; да су ти универзитети само никли кроз наш народни и државни живот, сматрало се да универзитети у Љубљани, Загребу и Београду треба онако како су постали да остану и даље: храмови наше националне културе и науке!

Сматрали смо да им треба оставити могућност, да и даље врше ту своју велику научну и васпитну мисију, коју су они до сада на опште задовољство и онако како треба вршили. Сматрали смо да тако исто и ове факултете у Суботици и Скопљу треба оставити. И тако се дошло до тога решења, да не треба укидати ни један факултет, да не треба снајати ни један факултет, и да не треба од ових факултета, који су у Скопљу и Суботици, стварати научне институте, јер они су сами по себи, поред овог педагошког момента, научни институти.

Али, у осматрању тога питања запажено је код универзитета нешто друго, што је, у осталом, појава која прати сваку администрацију, а не само школску администрацију. Примећено је, да и највиша наша свеучилишна наставна администрација показује извесне знаке саможивости. Ја сам је назвао саможивост, појаву по којој свака администрација има тенденцију да се повећава, да расте и да расте без лимита и без стварних потреба. Ми смо, господо, на универзитетима запазили да имамо појаву једног лукезног цепкања катедра, које не сме да се дозволи, које не може да поднесе стање нашег државног буџета, а, ако хоћете, и економско стање нашег народа; па смо сматрали да је потребно да, не вређајући аутономију универзитета, поставимо једну међу, да не дамо да се та тенденција цепкања катедра и повећавања школске администрације и даље развија. И то је смисао чл. 30 Финансијског закона, о коме смо ми тако много говорили у Фи-

наисијском одбору Народне скупштине. Тако треба ту законску одредбу схватити и никако друкчије.

Постојала је критика: како се на тај начин, што би се спречило да се и даље цепкају катедре и да се све више множи наставно особље на универзитетима, чини као неки атак на аутономију универзитета. Ја сам и у Финансијском одбору изјавио, а задовољство ми је да то изјавим и пред пленумом Народне скупштине, да је свака мисао од удара на аутономију универзитета била далеко и од Министра просвете и од Краљевске владе.

Прави смисао члана 30 Финансијског закона је постављање бране противу нецелисходног цепања катедра и ненормалног повећавања наставног персонала на универзитетима.

Краљевска влада, односно ја, у име Краљевске владе изјављујем: да није имала намеру да овим чланом вређа она аутономна права универзитета, која су им зајемчена Законом о универзитетима од дана 28 јуна 1930 године.

Финансијско сировођење члана 30 Финансијског закона биће изведено споразумно са универзитетима. (Аплауз и живо одобравање.)

Ја мислим да је та изјава потребна због тога, да се не би давало разна тумачења овом добронамерном члану 30 нашег Финансијског закона. Јер, господо посланици, један кратак мали преглед опет ће вам показати како се нешто морало учинити и у овом погледу.

Да вам цифрама покажем, како се данас стоји на нашим универзитетима у погледу броја наставног особља.

Ја говорим само о редовним професорима, о ординаријусима, такво је стање и код ванредних професора, код доцената. Сад, господо, има у Београду 88 редовних професора универзитета, у Загребу 114, и тенденција је да тај број сваке године расте. Ја имам већ сада око 10 предлога нове редовне професуре. Оставити ствар да се тако развија, био би грех према народу и према науци. Нама треба национална наука. Права наука је она која води рачуна о потребама народним, изван тих потреба за мене нема науке. И с обзиром на то, господо, ми смо сматрали да је потребно да учинимо нешто да се бар у будућности овако не развија. То је једини, искључиви смисао члана 30 Финансијског закона, који је пред вама. На овај начин ја сам завршио свој експозе, који је испао дужи него што сам ја мислио, те вас молим да ме извините ако сам вас мало више заморио. При крају остаје ми да вас замолим да гласате за предлог буџета Министарства просвете овако, како је он изнет пред вас. (Аплауз.)

Прейседник Др. Коста Кумауди: Има реч г. Милан Туковић.

Милан Туковић: Господо народни посланици, буџет Министарства просвете, како нам је предложен, за 92 милиона је мањи него онај који је данас на снази. Разлог овом великом смањењу просветног буџета у једној земљи, која је на последњем месту што се тиче писмености народне, лежи у биом великом злу, у оној великој невољи која је притиснула и наш народ и цео свет, у свеопштој привредној кризи и у ослабљеној економској спази свих слојева нашег народа. Ја сам уверен да је Краљевска влада, предлажући Финансијском одбору и Народној скупштини овако редуциран просветни буџет, то учинила тешког срца.

Ако би буџет прегледали по његовим главним деловима, по главама, опазимо као једину светлу тачку буџет основне наставе и народног просвећивања, јер тај буџет не само да није смањен него је повећан са 8 милиона динара.

И то је мало, господо! Сви ћете се у томе сложити и признати, морамо и потврдити оно што је рекао Господин Министар просвете, да смо ми од ослобођења и уједињења у томе погледу учинили велики напредак. Имамо појединих крајева наше земље, нарочито доле на југу, који су много напредовали, а исто тако у бановини у којој сам изабрао, у Врбаској бановини, учињено је за ове последње две године у погледу основног школства и народног просвећивања више него што је у том погледу Аустроугарска управа учинила за 40 година своје владавине и више него што су учиниле наше, народне Владе, до 6 јануара за 10 година. Ако се неће моћи са том сумом учинити много, али барем ће се попутити она празнина коју је споменуо Господин Министар просвете, а то је, да у нашој земљи имаде школа отворених, сазиданих, али не радних, и да има више стотина кандидата који су свршили учитељску школу а нису могли наћи запослење због буџетске немогућности, па бар оне школе, које је народ подигао са тако великим трудом и са тако великим еланом, бар ће оне, у новој школској години, прорадити.

Од свих поглавља највеће је смањење учињено у глави средње наставе, средњих школа и средњих стручних школа; за 40,000,000 динара мањи је буџет средњих школа, а за 12,000,000 динара мањи је буџет средњих стручних школа. Кад прочитате у Финансијском закону онај низ одредаба, којима се регулише положај наставника средњих школа које држава намерава укинути, а ако их самоуправе, бановине и општине, приме на себе, онда изгледа да је и ту главни разлог смањења буџета средње наставе био: штедња. И као такву, привремену појаву, која је диктована невољом и нуждом нашом, такву одредбу могли бисмо, и ако тешка срца, примити. Али, када је Господин Министар просвете изволео овде заступати тезу да није само по среди разлог штедња, него да ту имаде и других, стварних разлога, у чињеници да наша земља већ пати од суперпродукције интелегенције, ја морам проговорити неколико речи и о томе, и заступати сасвим опречно мишљење. Ја чак налазим ту извесну контрадикцију, јер са једне стране казати да имамо много интелегенције, да имамо превише средњих школа, а с друге стране дозволити нашим самоуправним јединицама, општинама и бановини, да приме те школе на себе, да приме издржавање њихово и плаћање наставничког особља; ја ту налазим, велим, извесну контрадикцију.

Допуштам да је код нас раширено мишљење, али не верујем код нешколованог света, него код наше интелегенције, кажем, раширено је мишљење, да ми имамо превише средњих школа, средњих стручних школа, а нарочито да имамо премного гимназија. Многи наши интелектуалци, видећи у најновије доба два, три млада човека у својој непосредној близини који су свршили прописане школе и не могу овај час да нађу упослење ни у државној ни у самоуправној ни у приватној служби, стварају брзо закључак, да ми имамо премного гимназија и факултета а то изгледа да је наша особина да ства-

рамо брво закључке и да врло радо падамо на једне крајности у другу; али ово је једно крупно питање о коме треба дуго расправљати и о коме треба много писати и које треба поткренити и осветлити са свих страна, а нарочито са сигурним и многоструким статистичким подацима. Ми, уопште, немамо једне такве добре статистике; и то је недостатак — ако хоћете, — и наше државне администрације, што не пружи целој нашој јавности потребне податке, да можемо да видимо колико имамо ученика школа свих врста, свих разреда, колико их годишње сврши, колико их оде на практичне послове, у занате, у стручне школе, на универзитете, затим да нам даду потребне податке о броју и врстама студената, о броју колико их годишње сврши и колико их добије упошлење. С друге стране потребни су нам подаци о томе колико има расположивих места данас било у државној, било у самоуправној или приватној служби, и колико их можемо имати у догледно време, па да онда можемо према томе, макар и приближно, да изведемо закључак и неки рачун. Господин Министар просвете је казао да у нашој земљи данас има око 80.000 ђака у средњим школама, у гимназијама. Ја имам податке да ми данас имамо 146 државних гимназија и у њима 75.714 ученика са 3.489 наставника. Ако се редуцира оних 45 гимназија, како се то види из предлога буџета, онда би у нашој земљи остала 101 гимназија. Да видимо како у том погледу стоји ово питање у суседним и у другим културним земљама Европе. Велика Британија, и то само Енглеска без Шкотске, има 1329 средњих школа различитог типа које одговарају нашим гимназијама. Пољска са 28 милиона становника, која је дакле два пута већа од нас, има 739 средњих школа; Румунија, мало већа од нас, има 327; Чехословачка има 382 школе са 3.037 одељења, са 92.247 ђака и 5911 наставника Мала Летонија са 2 милиона становника има 98 средњих школа.

Како видите, наша Југославија стоји не само у погледу неписмености него и у погледу броја средњих школа на последњем месту у Европи; па ипак не чујемо да би иједна од поменутих држава укинула гимназију и друге средње школе.

У вези са овим стоји и питање броја наших универзитета. Један господин у генералној дискусији рекао је да имамо премного универзитета, односно факултета и да би их требало редуцирати. Истина, он је казао да се није смело стварати три културна жаришта у јединственом народу, јер та културна жаришта могу имати и неке сепаратистичке тенденције, али треба признати да смо ми у Београду и Загребу наследили скоро потпуне универзитете, а да су браћа Словеници још под Аустријом тражили универзитет, и да није било дошло до рата, сигурно би имали свој универзитет.

Према званичној статистици с којом се ево моја не слаже, према оном што је казао Г. Министар, а изгледа да ће његова статистика бити тачнија, у овом зимском семестру имали смо 16.674 студента, у Београду 8481, у Загребу 5106, у Љубљани 1887 филозофски факултет у Скопљу 222, правни у Суботици 434, висока економска школа у Загребу 544. Највише имамо правника, и то 5394, филозофа 4283, техничара 3174, медицинара 1297, агронома и шумара 1017. Остале европске државе поделено сам по величини у три категорије и то веће од Ју-

гославије и једнаке са Југославијом и мање од ње. Према томе Немачка има 23 универзитета, Италија 25, Француска 23, Пољска 7, Шпанија 11, Румунија 4, Чехословачка 4, а остале државе у Европи које су мање од нас имају, и то Мађарска 4 универзитета, Белгија 5, Холандија 6, Швајцарска 4, Аустрија 3 ит.д. Број студената рекао сам да имамо 16.000, док Г. Министар каже да их имамо 20.000. Узмимо да их има 20.000. Немачка их има 83.000, Италија 36.000, Француска 74.000, Пољска 30 хиљада, Шпанија 39 хиљада, Румунија 18.000, Чехословачка 21.000, Мађарска са 8 милиона становника има 10.000, Белгија 9.000, Холандија 8.000, Швајцарска 8.000, а има 6 милиона становника. Аустрија са 6 и по милиона становника има три универзитета са 13 и по хиљада студената, Грчка има 6.000, Португалија 5.000, Бугарска 6.000 ит.д. — Ако хоћемо да видимо колико становника у држави долази на један универзитет, онда најмањи број становника долази у Швајцарској, где долази на један универзитет 574 хиљаде становника. Затим у Холандији, Финској, Шведској, Белгији, Италији и Француској долази више од 1 милион, у Португалу, у Шпанији, Грчкој, Мађарској, Аустрији, Норвешкој, Немачкој, Бугарској долази више од 2 милиона, у Данској, Чехословачкој, Пољској више од 3 милиона, а у Румунији долази 4,348.000 на један универзитет, а Југославија долази опет на последњем месту, јер долази један универзитет на 4,430.000 становника. Код тога треба узети још један моменат у рачун: ових 16 или 20.000 наших студената, то су све студенти високих школа у склопу универзитета, осим високе комерцијалне школе у Загребу. У другим европским државама то није случај. Аустрија, на пример, има две високе техничке школе са 4.000 студената, Мађарска економски факултет у Пешти са 1194 студената, а висока техничка школа са 1159 студената, Пољска са разним школама у рангу универзитета са 43.000 студената, а Чешка има 4 високе техничке школе са разним другим академијама са 11.087 студената.

Од свију наших студената имамо, можда, превише само филозофа, особито ако се и кад се буду редуцирале средње школе. Осталих студената немамо превише, јер ми у нашој земљи немамо довољно правника, немамо довољно лекара, ветеринара, агронома, геометара. Ми немамо статистике да видимо колико у управној служби имамо неправника, не само пристава и писара, него, господо, и средњих начелника имамо неправника. Да не говорим о високој финансијској служби. Ми долазимо до погрешног закључка о великом броју наше интелигенције зато, што се наша интелигенција збила у наше градове, у наше вароши. Ја сам неки дан у Финансијском одбору чуо од једног пријатеља да у једној вароши, не тако великој у источној Србији, има 40 лекара. Ја се чудим, господо, како они могу да егзистирају, зашто та господа не иду на село и тамо не прошире свој делокруг?

Молим вас, господо, наше сеоске општине, противу којих смо ми говорили, специјално у оним крајевима који немају општинске традиције, те општине ће бити, оне ће постати оснажене и економски реорганизоване, али те сеоске општине не смеју бити само административне и политичке је-

динице, него у првом реду морају бити културне јединице. (Узвици: Тако је!) Наше сеоске општине не треба да имају неписмене претседнике и полуписмене бележнике, него бележнике правнике који ће бити бесплатни правни саветници својих општинара.

Ја сам неки дан читао у новинама, не знам да ли је истина, да је Љубљански медицински факултет казао да имамо хиперпродукцију лекара и одвраћао наше студенте од медицинских студија. Ја се чудим да овако високо и научно тело може рећи да у земљи где само срезови имају по једног лекара и то су срески лекари, или ако има и општински лекар, они седе заједно у среском месту у срезу, који је велик и има до 40.000 становника. Каква је је ту хигијена, каква је ту брига за народ? Ми имамо премало лекара и морамо учинити све жртве, да повећамо тај број, нећу рећи за свако село, јер би то био луксуз, нарочито за мала села, али бар свака сеоска општина нека добије свога лекара.

Исто тако, ми смо сточарска земља, колико имамо ветеринара? Ја знам да у срезовима имате само по једног ветеринара, а имате срезове без ветеринара. Шта онда да говоримо о економима, шта да говоримо о агрономима, на ко ће да подиже нашу привреду?

Ја знам, рећи ће се: ти наваљујеш нове терете на сеоске општине. Јесте, само општине треба тако организовати, не према симпатијама појединаца или симпатијама према селу, него треба тако распоредити да то буду снажне економске јединице, па ако буду надживавале то њима тако потребно факултетски образовано особље, оне су онда извршиле своју културну задаћу.

Господо моја, ми морамо једном приступити решењу проблема културе села и ви сте чули шта је јуче господин Радић говорио. Ви сте одобравали и плескали. Али, ми се не можемо задржати само на тим лепим фразама, и ја кад говорим о селу, ја мислим, на наше босанско, јужно србијанско, херцеговачко и црногорско село. У тим селима данас су једини културни фактори, свештеник и учитељ, и зар ћемо ми тако и на даље пуштати да иде! Ја не омаловажавам ничији позив, али они нису у стању и не могу дати народу све што народ од њих тражи. Хоћемо ли ми нашу савест успављивати и умиривати, да смо доста учинили за културу села, ако смо у сваком трећем и четвртом селу основали основну школу, а у сваком деветом или десетом селу курс за домаћице! Не треба, господо, да се плашимо да ће наша интелигенција остати без леба, и да ће остати гладна, ако оде у село. Само треба да знају да треба да буду скромни и са малим задовољни и да не иду за великим зарадама. Њихов рад треба да појефтини. Не може данас ни један варошанин да плаћа 100 динара за лекарски преглед, а како ће тек сељак платити! Нека наша интелигенција слободне професије буде задовољна са приходима које има државни чиновник плус извесна сума коју треба да имају за осигурање за случај изнемоглости и старости место пензије. Нека не рачунају са сумом од 10—15.000 динара, него нека буду као почетници као наше судије и професори задовољни са 2 хиљаде, две и по и три хиљаде динара. У осталом, кад су све данашње генерације поднеле жртве за стварање нашег највећег националног дела, и они треба да буду апостоли културе на

селу. Па, господо, докле ми не створимо ту хиперпродукцију те интелигенције и наша интелигенција неће отићи на село. Она ће отићи тек онда на село, кад дође онај мотор мовенс и кад дође невоља, па кад интелектуалци виде да не могу имати зараде у граду, они ће отићи у село. Зато сматрам смањивање наше интелигенције и стварање услова опстанка њеног само у градовима, сматрам то штетном мером за широке наше сељачке слојеве.

Ја мислим да је проблем наше интелигенције не у количини, него у каквој квалитетној. Видите, на пример, ја сам за најстојаније мере у школи и одобравам оно што је наша просветна управа увела. Ја сам и за пријамне испите, и ја сам да се на крају првог семестра они који су неспособни острани, и да се одузме право полагања поправног испита, ако њак падне из две предмета. Ја као дугогодишњи наставник и директор једне школе слушао сам тужбе професора на слабу спрему љака из основне школе.

И исто тако слушао сам од професора Универзитета тужбе, како љаци, који сврше гимназију, долазе са недовољним знањем на Универзитет. И, господо, пре 4 године ја се сећам, да је професор Универзитета г. Баја о томе јавно у „Политици“ писао.

Ја бих био и за поштрење тога прелаза на универзитет, а наша просветна управа има неколико година из некаквих обзира, из ове послератне сентименталности, непрестано олакшава прелаз из разреда у разред и из гимназије на универзитет. Кад сам ја полагао матуру, полагао сам 6 испита писмених и 6 усмених. Данас је то преполовљено, господо!

Па онда нису, господо, — ја признајем — ни све гимназије једнаке. Можда ће требати мислити и на то и због ове матуре, да се не полажу свуда на свакој гимназији, него да буде онако као што је била донета одредба о приватним испитима, да се одреде она места, где ће моћи љаци осмога разреда полагати испит матуру, да могу прећи на Универзитет.

Ја сам за све оно што служи, да наша омладину натера на озбиљан, неуморан, систематски рад. Ми смо погрешили, господо, што нисмо одмах после нашег уједињења завели годишње испите у нашим свима школама без разлике, да нашу омладину натерамо на систематски рад, а овако смо попустили првих година оним људима, који су били ратом ометени, који су били избеглице и чији су родитељи страдали, а и сада пропуштамо из године у годину непрестано.

Господо, гимназија је најсавршенији облик школе за опће образовање и за спрему за високу школу и научни рад. Није то јучерашња установа. Гимназија има столетну прошлост своју. Дакако да гимназија из 16 и 17 века и данашња није иста, и она је морала водити рачуна о потребама и прилагодити се приликама, и од свих типова што има гимназија у Европи и културној Америци — наша реална гимназија то је најсавршенији тип, и то треба да подвучемо и да захвалимо нашој просветној управи, јер ми смо, господо, решили идеални захтев културно-социјалне педагогије. Ми смо створили јединствену школу т.зв. Einheitsschule, коју свршавају сви без разлике и могу успешно и без икакве потешкоће прећи на све факултете и све високе школе. Стога, господо, такву за културни

напредак једнога народа важну и корисну установу не смемо омаловажавати.

У дебати о стручним школама г. Др. Стојадиновић подвлачио је, како се код нас заповстава стручна настава, а подиже се ова друга, да је назовем — хуманистичка. Ја се потпуно слажем, да се код нас заповстава стручна настава, али је г. Др. Стојадиновић био једностран, он је оперирао неистрано са цифрама од 80 хиљада гимназијалаца. Међутим ако се разгледа, сасвим другачије изгледа. Неће тих 80.000 сви свршити гимназију и отићи на високу школу. Ми ове године имамо у првом разреду 21.000 ученика; у другом разреду смањује се на 17.000, у трећем разреду на 10.000, у четвртном на 7.000, а у петом на 4.000. Погледајте, зашто то баш да после парних разреда смањује се знатно број ученика? Ево зашто: Што ми немамо у нашој земљи, или имамо врло мало ових других школа, које би биле наставак основне школе осим гимназије. Ми немамо стручних школа и т.зв. грађанских школа, као што имају друге земље и народи. Ми имамо једино гимназије, и те гимназије не спремају само за Универзитет него и за занате и за стручне школе. Данас ви знате и по Закону о заштити радника не примају се радници и шегрти испод 14 година. И мени као директору долазиле су мајке и говориле: Нека сврши само два разреда гимназије да иде на занат! — Зато не смемо оперирати са цифрама, само да блефиремо можда јавност.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Молим г. посланика да заврши свој говор.

Милаш Тркувић: Молим, Господине Претседниче!

Јер видите, господо, и ова мера редукције, ја не знам, да ли ће бити потпуно успешна. Шта ће бити последица тога? Последица тога биће, да ће се ђаци разбићи из онога места, које то погоди и да ће се повећати број ученика у другим школама и наставници место са 40 ђака радиће са 60 ђака и то ће бити на штету квалитета њиховог школског рада. Ми ћемо можда нешто материјално, фискално, добити, али ћемо изгубити интелектуално, културно.

Господо, ако погледамо, како су наше гимназије распоређене по бановинама — ја не знам, како ће Краљевска влада то питање решити — видимо неправилност и неједнакост. Врбаска бановина, која није најмања, од које је мања и Зетска и Приморска бановина, имаде најмање средњих школа, има свега 4 гимназије, две пуне и две непотпуне и има свега 1744 ђака, док Приморска бановина, која је од ње мања, имаде 3300 ђака, а Зетска, која је исто тако од ње мања, има 6200 ученика. (Одобравање).

О томе сам говорио у Финансијском одбору и скренуо сам пажњу г. Министру просвете, на ту неправду и неједнакост.

Господо, у Врбаској бановини најмање још једна гимназија треба да буде, и то ако хоћете да погледате на географски распоред, најпогодније место то је Дервента. Једна се гимназија налази на западу бановине у Бихаћу, и друга у Бањој Лици, а читав источни део бановине нема ни једне средње школе. Дервента је имала још 1912 године гимназију, која је била укинута за време рата, после ослобођења је реактивирана и 1929 године опет укинута. Дервента је прво средње место у Босни и Херцеговини, које је добило средњу школу благодарећи пожртвованости његовог грађанства, које је подигло дивну велелепну зграду, где је смештена грађанска и основна

школа. Дервентски срез има 40 основних школа, њему гравитира Тешански и Пријаворски срез, и то место има све услове, да његова гимназија напредује и просперира.

Господо, у буџету налазимо партију 231 „комисија за изједначење терминологије“ предвиђено 50 хиљада динара. Та партија на око малена искрено ме је обрадовала, јер је крајње време да учинимо крај оном нашем несретном дуализму, као што је новим правонасом учињен крај дуализму пре две, три године. Ми, господо, у оним крајевима, где се употребљава терминологија т.зв. београдска и загребачка, осећамо највише тај недостатак. Ја се уздам, да ће Г. Министар просвете и то питање повољно решити.

Недавно сам читао Правилник о филмовима, што је издало Министарство просвете, и врло је добро, што је наредило, да написани морају бити у чисто народном књижевном језику, јер је срамота, да се наш народни језик тако очевидно кварн. Ја бих овом приликом, иако то изгледа ситница, замолио Г. Министра унутрашњих дела и Г. Министра просвете, да припази на наше табле и написе, особито тамо где има ћирилица и латиница. Код нас у Босни, барем у Сарајеву, правило је, да ћирилицом стоји написано „берберин“ а латиницом „бријач“ — ћирилицом „сајница“ и „часовничар“ а латиницом „урар“, ћирилицом „цицелар“, а латиницом „обуџар“.

Е, господо, ја мислим да ми Срби и Хрвати имамо један јединствен српско-хрватски језик, а овамо ми тако јавно и пред странцима, који то читају и разумију признајемо да имамо два језика. (Пљесак).

Господо, најзад, жалећи што нам је у специјалној дебати одређено овако кратко време, желим да унутим једну молбу Господину Министру просвете, да повољно реши молбу Југословенског професорског друштва у погледу празновања школских празника. У оним нашим мешовитим крајевима, где има ђака разних конфесија. Код нас је таково стање да ми немамо осим државних празника других до верских празника, и кад једна конфесија слави, не долазе професори и ђаци те конфесије у школу, а остали долазе. Ми молимо Господина Министра просвете да не само у интересу правилног функционисања школске администрације, него што је још много важније, у интересу националног васпитања наше омладине одреди, на према броју ђака по извесном проценту кад дођу извесни верски празник, да то буде школски празник за све ђаке без разлике, а уједно нека се ти празници редуцирају тако да број буде исти као у крајевима где су ђаци једне конфесије.

Тиме сам свршио и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање).

Прејседник Др. Коста Кумануди: Молим господу посланике, који су се пријавили за реч да се држе утврђеног времена. Има још 135 пријављених говорника, па ако будемо прекорачивали утврђено време, бићемо принуђени да извесни број говорника избришемо из списка, а ја бих хтео да сва господа говорници, који су се јавили за реч, могу своје говоре и одржати. Стога вас поново молим да се строго држимо времена, које нам је стављено на расположење.

Сада има реч г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, о удози свих врата наших школа за наш народни

живот и културни развој, није потребно говорити, а још мање то истицати и подвлачити. Ми смо свесни да културни народи имају већу и материјалну и духовну културу него народи, који оскудевају у просвећености. Ја ћу почети мој говор о нашим школама истим редом и поделом као што је говорио г. Министар:

Господо, наше основне школе уређене су Законом од 5 децембра 1929 год., који има такве шупљине да се просто не зна шта тај закон наређује. Он није предвидео и све што је потребно за нормалан живот школе и њен развитак. Тим законом било је предвиђено да ће се донети и правилник, који ће допуштати те празнине у закону. Међутим има већ три цуне године, а тога правилника нема. А и кад би се доносио тај правилник, не би могао донети све одредбе, које су потребне за школу ако не би дошао у контрадикцију са самим законом. Господо, ми се не смемо заваравати, да наше основне школе односно како ви кажете пучке школе не дају све што је потребно нашем народу и омладини, која долази ту за основно образовање и васпитање. Али када би увели да макар летимично прегледамо програм који се у тим школама извађа, и да видимо шта све треба деца да науче, ми се морамо запитати, да ли то могу духовно да сваре деца од 8—12 година и да све то приме као своју духовну својину.

Господо, кад чинимо приговоре за образовање у основним школама, не смемо заборавити улогу основне школе у васпитању те омладине, а ја мислим, да су основне школе претежно васпитне установе, спремање за друштвени живот и давање основних кључева за даљње образовање. Још један велики мањак у тим основним школама јесте тај што наше учитељство никад не васпита нашу омладину у споразуму са родитељима нити са њима држи заједничке састанке и не расправља поједине индивидуалне случајеве ако не опште случајеве. Господо, стојимо пред једним стањем коме ако погледамо у очи видимо да ми ни после 13 година заједничког живота немамо ни данас уџбенике за основне школе, сталне уџбенике, мислим на државна издања. Ми имамо при министарству просвете једну установу која се зове Просветни савет, а коју би ја пре назвао по речима господина Ђокића, певачко друштво. Ни до данас тај Просветни савет није предузео испитивање потребних мера за утврђивање сталних уџбеника, него од једног састанка до другог препоручује уџбенике, одобрава онај или овај као привремени уџбеник. Кад знамо да се тим привременим уџбеницима ствара можда и несавесна трговина, онда се морамо запањити пред чињеницом шта све наше дете у основним школама мора да чита и учи. Ако Просветни савет сматра да говорим истину нека прегледа све шта је одобрио до сада као уџбеник и видеће какав је тежак положај довео наше основно образовање. Чују се често примедбе наставника средњих школа да деца не долазе спремна у средње школе. Немогуће је, да из основне школе изађе дете какво желе професори гимназија. Немогуће је баш због тога што ми имамо веома опширан програм, а друго што се у основној школи мора пазити на васпитну страну. Мислим на првом месту васпитну страну зато што је дете свега 4 сата дневно под учитељевим надзором, а све остало време, 20 сати код куће, а по готову код нашег сељака на васпитну страну не обраћа се никаква пажња. Ја не могу да

пропустим прилику да кажем да наше учитељство много мањка љубави према послу, да не уноси сав жар који треба да уноси народни учитељ, да не праве питање од места где ће бити, да не мисле никад о приликама за уживање и разоноду, него се мора апостолски посветити позиву који је изабрао за свој живот. То учитељство какво добијам из стручних учитељских школа много подбацује од онога да одговори правим потребама нашег народа. Због тога ми имамо страشان мањак у нашој просветној политици, веома тежак и осетан просветни мањак, јер нема сталног просветног надзора. Слушао сам у кулоарима и то сам чуо из уста претставника просветне политике где се каже да треба завести надзор професорски. Ја мислим да ће то бити још теже за нашу основну наставу. Јер кад већ добијам лош квалитет из учитељских школа напуњени теоријама без икакве праксе, без икаквих наука за прилике и те тешкоће које ће га срести у животу, ми морамо имати сталну руку која ће га поучавати у тешким пословима, као што је посао народног учитеља. Ја бих са овога места молио Г. Министра просвете да питање сталног школског надзора реши једанпут, да на та места изабере оне најспособније људе који су са већим школским квалификацијама, на пример људе из нижег течаја педагошке школе и нека их запосли за сталне школске надзорнике. Још једну ману у животу нашега основнога школства морам да изнесем са овога места, а то је уска потчињеност политичким управним властима. Господо, ја мислим да све треба потчинити политичким управним властима, али школу и учитеље никако. Не због тога што ће они радити у контрадикцији са политичким управним властима, него због тога да би могли бити експедитивнији у пословима и у ономе што их чека сутрадан не само као просветне референте, него и као учитеље и људе који морају да поучавају наш учитељски сталеж.

Још једна грана нашега просветног просвећивања. Господо, то су наше домаћичке школе. Те домаћичке школе, господо, колико сам их ја видео на пракси по нашој националној манији, да све примамо онако као што смо видели на страни не испитујући наше прилике, не водећи рачуна о менталитету нашега света и његовог просвећивања, ми смо их примили онакве какве смо видели у Чехословачкој и другим државама. Оне не одговарају оним задацима нити дају оне резултате какви се од њих очекују. Ја сам, господо, имао прилике да као школски надзорник видим рад наших домаћичких школа, и оно што бих приметно то је да учитељице треба да збаце са свога лица шминку и пудер, јер оне васпитавају ту оно што мора бити здраво, што не сме бити луксузно, што мора да води рачуна да се пружа онолико колико им је губер дугачак. Ја сам видео једну другу ствар, да те учитељице месе торте и праве разне салате и печење итд. Чему то води, молим вас, свему можда и ресторанима може бити и богатим кућама, али нашем народу никако, то је неприступачно, јер треба имати много сретстава да се спреми једно такво јело, како они тамо препоручују. Ја бих сматрао да се грани нашега народнога просвећивања треба посветити много већа пажња у свима правцима, али се она мора изводити и радити по једном утврђеном програму чији носилац треба да буде Министарство просвете, али у споразуму са осталим Министар-

ствима, чији чиновници имају непосреднога додира са народом. Не може се, господо, једноме учитељу оставити да буде учитељ своје деце, да буде њихов васпитач, да буде ветеринар на селу, да буде лекар, да буде економ, и да буде ако хоћете и пожарник. Мора, господо, чиновништво свију струка да се посвети својој послу онако и у оној мери колико је то потребно, јер учитељству у свима тим питањима одсуствује много стручнога образовања, па га без све сумње може навести и на погрешан пут. А ако би имао за сталну сарадњу и чиновништво осталих Министарстава, то народно просвећивање пошло би правилним путем.

Господо, да пређем сада на средњу школу.

Средњешколски професори сматрају да кад добију децу из основних школа треба одмах да им одреде један положај свршених осморазредника а за себе задрже право, да узму катедре са које ће чисто научно да говоре. Господо, прилике су такве, можда има приговора томе, можда сав проценат нашег средњешколског професорског staleжа није такав, али, господо, у великој већини јесте. Прва жалба коју учине професори то је да им деца долазе неспремна из основне школе. Али, господо, да ли су они себи ставили у дужност оно што им је дужност: да попуне мањак оног образовања које деца из основне школе недостаје. Ми, господо, знамо, да наше средње школе није чисто школа, која треба да даје геније потпуно формиране у образовању. Ми знамо, господо, да је рат као рат оставио све оне штетне последице које рат може да остави, како на победнице, тако и на побеђене, да он рушира материјалну културу, рушира духовну културу, ствара склоност ка лаком животу, брзом богаћењу и у опште ка једном животу, којим треба да се постигне нешто без и мало труда и без имало зноја. Ја, господо, признајем да и наша омладина која је изишла из ових ратова у којима је била као дете и преживела страхоте и несреће ратне, признајем, да нерви ове наше омладине нису можда толико челични и да њихова духовна способност није тако јака да савлађује препоне на које наиђе у школи или у животу. Знате да има пуно случајева да та наша средњешколска омладина воли да ради све а не воли да ради посао за који ју је њен родитељ испослао у школу.

Поштрејседник Д-р Авдо Хасабеговић: Господине говорнице, молим Вас да завршите говор.

Милош Драговић: Молим Вас, ја имам права да говорим пола сата, а говорио сам свега 20 минута.

Поштрејседник Д-р Авдо Хаса беговић: Према ономе како сте ренили, имате права да говорите свега четврт сата.

Милош Драговић: Покорићу се овој опомени г. председавајућег и бићу што краћи, управо хоћу да заокружим свој говор.

Ја сматрам да су наши професори који образују нашу средњешколску омладину дужни, да је још и васпитавају, и да ти професори треба да буду подвргнути оцењивању у погледу свога рада и успеха. Онакав какав им је успех у школи и какав им је успех у предмету, такву оцену они требају да добију за дотичну годину. Јер има жалосних чињеница да наши ђаци седмог или осмог разреда гимназије не знају француски језик ни за тројку. Има исто тако жалосних чињеница да ђаци падају на матури из математике. Па шта су радили онда

ти професори за осам година кад нису за то време могли да спреме своје ђаке које су им родитељи поверили да их спремају. Ја молим Г. Министра, да у правилник за оцењивање школских наставника унесе ову одредбу, јер је она врло потребна, и императивно се намеће како за професоре тако исто и за нашу омладину. Молим још за једну ствар. Време ми је врло кратко па ћу и ово рећи свега са две речи. Ја тражим да се и ђаци из вишег течаја педагошке школе од четири године третирају као што се то третирају ученици који сврше филозофски факултет на Универзитету. Та је школа и установљена са таквим прерогативама. (Један глас: Не служи она ничему).

Ја молим Г. Министра још и ово, да ради изградње духовног јединства у нашем народу учини да се учитељи не постављају у места у покрајине одакле су родом, него да се мешамо међу собом, па да Словенци долазе на наш крајњи југ, а ми из ових крајева да идемо тамо. (*Министар просвете Божо Максимовић:* Зашто сте ви онда тражили Лебане?) Господине Министре, нисам га добио, ако сам га тражио и ја сам усвојио ваше разлоге да га не могу добити. Нисам га добио не због тога што га нисам могао добити, или што нисам имао право на то, него га нисам добио због тога што су планови ваши били такви.

Па даље да Министарство моли Краљевску владу, да се не ограничава број постављења нових учитеља по одредбама Финансијског закона, него да се постави онолико учитеља колико фактична потреба изикује, јер ми данас имамо хиљаду правних одељења у нашој држави, имамо сто празних школа, а имамо 450 молби које чекају на постављење. Народ очекује користи од тих школа, кад је већ у њих уложио сав свој труд да их подигне и да им даде потребан наменштај, а не очекује да оне сутра буду закључане.

С обзиром на Вардарску бановину могу да кажем, да смо ми у Вардарској бановини најзаостављенији у томе погледу и да се о овој Бановини најмање води рачуна. Ми имамо око 450 празних одељења и много празних школа, па имамо и данас школа које су покривене сламом. Док се на другим местима више из буџета даје за помоћ и подизање школа, за ову Бановину није то случај. Због овога ограничења у Финансијском закону сматрао бих да треба да гласам против буџета Министарства просвете, али ценећи све прилике у којима се наш свет налази и ценећи опште прилике у земљи и све оне мањке, од којих наш свет пати, ја ипак сматрам уз молбу, да г. Министар повећа број учитеља које треба поставити да попуни све школе, а да старе пензионисне, јер не служе ничему, ја сматрам за своју дужност да гласам за буџет.

Поштрејседник Д-р Авдо Хасабеговић: Има реч г. Алојзиј Павлич.

Алојзиј Павлич: У овој ће години наш велики југословенски народ прославити 50-годишњицу освећења оне велике цркве у Бакову, која на вратима носи напис: „У славу Божју, славу цркве, за љубав и слогу народа свога — подигао бискуп Јосип Јурај Штросмајер.“ (Гласови: Слава му). Због тога сам слободан да тим поводом позovem све наше народне посланике да сви дођу у Баково на ову прославу и да се тамо на гробу великог бискупа и Југословена Штросмајера сви поклонимо његовој сени.

Зашто? Зато јер је тај храм Божји највећи храм у нашој држави, јер он садржи синтезу истока и запада, оријента и оксидента, зато јер се велики бискуп Јурај Штросмајер борно за право Југословенство и за праву југословенску идеологију. Не само то да је он подигао највећи храм уметности, већ он је такође установио свеучилиште или универзитет у Загребу. За народно миље даровао је он 300,000.000.— динара данашње валуте, те се тако подигао као највећи меценас Југославије. А кад се вратио са свечаног отварања највећег свеучилишта на словенском југу 1864 године три речи је записао на загребачком свеучилишту. У тој драгоценој поруци развио је велики југословенски бискуп мисли о задатку знаности и о задацима професора и ђака. Он је рекао да је једна од најважнијих народних жеља, хвала Богу, испуњена. Свеучилиште је отворено. Народ је са неизмерним жртвама створио оно што је у ономе времену могло бити постигнуто. Свеучилиште је храм посвећен истини у свима струкама, знаности и уметности људске, свеучилиште је онај узвишени циљ за који сваки треба да тежи и да га пред собом има.

И сада треба да учиним неколико примедба, јер су нека господа говорници казали да је за нашу велику Отаџбину потпуно доста да имамо само један универзитет. Хвала, пре свега, Господину Министру просвете што је рекао да наши универзитети остају неокрњени, а ја кажем сада да сам гласао против прорачуна не да нисам имао поверења у Владу, јер тога поверења ја имам, већ због љубљанског универзитета и само зато, јер у предлогу Финансијског закона и извештају Финансијског одбора био је параграф 28 а., у коме стоји да се смањују такође лични и материјални расходи за 20% и према томе љубљански универзитет био би окрњен. Тако би се укинуо јуридички, теолошки и медицински факултет и ја као Југословен, као национални Словенац не бих могао да примим на себе одговорност због тога и да понесем то бреме. Ја кажем ово: кад би се то десило, да би љубљански универзитет био окрњен, могуће да би само двојица од ових мојих пријатеља и колега после нових избора били овде у Београду. Зато сам гласао против буџета, да би било онако како јест.

Универзитет није фабрика, у којој имају да се производе претенденти за различите чиновнике, професоре и разне сталеже. Веома сам захвалан Г. Министру просвете што је рекао да на нашим универзитетима има превише ђака, да има превише слушалаца и да се ту ствара једна велика армада која тражи намештења у државној администрацији. Исто тако ја сам против оних који су казали да је само један универзитет за читаву земљу потребан. Ако би то било, господо народни посланици, то би био монструм. Није могуће да постоји само један једини универзитет у читавој земљи, да је он потребан да постоји само у Београду. Ја сам о Божићним празник био у Скопљу, господо, где постоји филозофски факултет, и могу вам рећи, да сам тамо видео шта чини филозофски факултет у Скопљу и како су они, који су се пре звали Македонци, постали прави Југословени.

И универзитет у Суботици такође је потребан, пошто имају и други своје универзитете, који се налазе у страним државама. Потребан је и универзитет у Загребу, а посебну мисију има Љубљански

универзитет. Није Универзитет само за нашу државу, за Словенце који се налазе у ослобођеној отаџбини, већ он има и другу своју задаћу, о којој сада нећу говорити, јер то знамо сви какву задаћу има, јер без свих Југословена нема праве југословенске културе. С тога ја кажем, да је потребан Универзитет. Универзитет, како каже немачки филозоф Фихте. Универзитет служи не само да се стварају судије, професори и други сталежи, већ он служи истини, тамо се узгајају стручњаци, у њима се гаји и знаост. Код нас у Вардарској бановини има много тога да се истражује из наше историје. Ту смо имали манастире, а ти су манастири доказ, како су Срби увек културни и да су праве фреске започеле у Македонији. Такође у Сарајеву и Босни имамо богумиле, а то је нерешено питање. И у Словеначкој треба да истражујемо, каква је била наша тужна историја, како смо ми патили хиљаду година под Аварима, Татарима и другим народима. И ту треба, како каже немачки филозоф спознавање то је задаћа Универзитета.

Ја сам веома захвалан на том, да љубљански универзитет буде потпуно и неокрњен. Слажем се потпуно са Господином Министром просвете, да није потребно да би имали толико професорских столица. Ја ћу казати, колико има наставника Београд, колико Љубљана а колико Загреб. У Београду има 760 наставника, у Загребу 780, а у Љубљани само 269. Тамо их има најмање. И ако би дошло до тога, како је било предвиђено у извештају Финансијског одбора, у Љубљани би дошло до тога, да би се лични расходи смањили према задацима у Београду и Загребу за 14½%, а материјални расходи за 7½%.

Љубљански Универзитет је најстарији у држави. Његови почеци спадају у XVII век. Већ је Наполеон велики отворио у Илирији Универзитет за Љубљану, а кад је дошла Аустрија, одмах га је укинула. Још од године 1848 тражили су Словенци уједињену Словенију и свеучилиште у Љубљани и то кроз све политичке боје су то чинили, јер без свеучилишта нема слободе, нема напретка, нема праве националне мисије.

И ту ја желим да кажем да би у нашу државу требала да дођу и браћа Чеси и браћа Пољаци и да би наши студенти тербали да одлазе, ради студија, у Праг, Братиславу, Краково и Варшаву, те да се тако утврђује велика словенска заједница. Ми треба сви добро да се упознамо, сви Словени, а не само ми у овој држави; треба тако да се наше Југословенство претвори у словенско јединство, јер ту нама свима лежи спас. Још нешто бих желео да кажем. Према цифрама ми дајемо за наше Универзитет врло мало. За 10 година ми смо дали велике своте за нашу војску. То је било потребно. Дали смо и за социјалну хигијену и то је наша слава, али за Универзитете дали смо укупно од хиљаде 9.39%. Од тога за Београдски Универзитет, промил, 3.13%; за Загребачки Универзитет 2.57%; а за Љубљански свега 66 пара! То је све према задацима које смо надали за друге потребне и непотребне ствари. Још ћу учинити, господо, неколико примедба и молио бих господина Министра за укидање позиције 1, 2 и 3 партије 211 овога буџета које предвиђају награде за службенике који раде на израђивању прорачуна и законских пројеката; ја сам, господо, против тога да се чиновницима Министарства просвете додељују некакве специјалне награде

за њихов рад. То нама није потребно. Чиновник који врши своју дужност и који израђује законски пројекат, нека то ради у времену службе, када дође на рад, и зато нека добија боље оцене и авазамене а никако да добијају специјалне награде и да на тај начин имају веће припадљности начелници и од самих Министара. Ово важи не само за Министарство просвете него и за сва остала Министарства. Сад ћу се још мало задржати и на пензионерима. Ја сматрам, господо, да треба да дође једна редуција пензионера. Знам да у Београду постоји један пензионер који је велики богаташ, милионер, а прима од државе пензију. Сматрам да је то срамота од таквог једног чиновника и богаташа, што прима од државе пензију. Осим тога има чиновника, који су пензионери и који раде по Министарствима и функционишу као разни делегати. Њима месечно долази од државе 20—30—40.000 динара! У времену када се смањују плате служитељима и приправницима — суплентима било би потребно да се и овој неправди учини крај, а не да и у будуће нека лица из Београда примају тако велике плате и пензије. Сад ћу прећи, господо, на питање гимназија. Ко је отворио, у нашој земљи, толики број гимназија? Отворио их је Светозар Прибићевић из политичких и партијских разлога. Показало се, господо, да то није било добро. Број гимназија требало би смањивати. Још нешто хоћу да кажем. Није добро за нашу отаџбину што се омладина не узгаја тако да има идеала.

Ја сам против реалних гимназија, ма да сам био 6 година наставник у тим гимназијама. То није ни класична гимназија, ни реална. То је некакав шип-миш. Само класичне гимназије узгајају идеално омладину. Класична култура је најбоља култура. Кад би се у гимназије увео латински језик, онда би омладина научила да логично мисли и идеално би се узгајала. То је најбоља математика. Исто тако и грчки језик и стара грчка култура.

Поштрејседник Д-р Авдо Хасанбеговић: Молим вас, г. посланиче, да завршите.

Алојзиј Павлич: Поменуто је да се снизи број наших гимназија. Као посланик Дравске бановине, ја не бих био за то да се укине гимназија у Новом Месту, која је још из XVI stoleћа. Ја бих молио, да се непотпуна гимназија у Мурској Суботи претвори у потпуну гимназију, јер она има национални карактер. Они људи тамо патили су хиљаду година под Мађарима, и данас треба да имају на тој најсевернијој тачки наше државе један национални југословенски институт. Сем тога, имам да кажем да не би било ни добро ни право, да се у Дравској бановини укине 11 грађанских школа и тиме редуцира 93 наставника. У Београду има 52 наставника на грађанским школама, а редуцирано је свега 29, а у Дравској бановини, према извештају и прорачуну, има да се редуцира 93 наставника. Савска бановина има 382 наставника грађанских школа, а редуцира се 88.

Ја имам поверења у Г. Министра просвете. Али, ја кажем да треба добро промислити како ће се извршити то редуцирање. Ја тражим да остану грађанске школе у Цељу и у Доњој Лендави, а исто тако да остане грађанска школа у Горњој Шцици. Сем тога, молим Г. Министра просвете да се врши упис у гимназију концем школске године, или почетком месеца јула. Исто тако молим да се

изради наставни план за средње школе за свих 8 година учења, јер се планови непрестано мењају и нико их не зна. Ту је велики хаос, особито у средњој настави. Молим такође да се допусте скаутске организације и да се допусти савез трезвене младежи у средњим школама. Потребно је још да се врши размена наставника, као што је споменуто мој предговорник. Треба да дођу Хрвати из млађе генерације као наставници у вардарску бановину, а одатле у дравску бановину. Такође је потребно да се размењују наставници и Хрвати и Срби и Словенци на нашим универзитетима и на гимназијама и грађанским школама, и то само најбољи. Најбољи Словенци треба да дођу у Вардарску бановину, а најбољи Срби у дравску бановину, а такође и најбољи Хрвати. Треба по том сви да будемо прави Југословени, да будемо потом сви културни и велики, и да одговоримо високој жељи Нашега љубљеног Краља и великим потребама културним наше домовине.

Ја ћу гласати за буџет Министарства просвете под тим условом, ако се одржи Универзитет у Љубљани и ако остану и даље гимназије у Мурској Суботи и у Новом Месту.

Поштрејседник Д-р Авдо Хасанбеговић: Реч има народни посланик г. д-р Кешељевић.

Д-р Никола Кешељевић: Господину Министру просвете може се завидети да у свом ресору има несумњиво најпоштенији сталеж у нашој земљи, најпоштенији између свих осталих сталежа. Ја ћу именовати тај сталеж и рећи да је то професорски сталеж. Сталеж, који код најскромније награде ради један од најтежих послова васпитавајући нашу омладину и оне који ће водити у будућност нашу државу, остао је непоковарен, некорумпиран и мора му се зато признати да је честит, треба му омогућити да и даље остаје тако честит и поштен.

Ја сам у општој буџетској дебати говорио о укидању факултета и казао сам своје мишљење. И сада по други пут честитам Г. Министру просвете и Краљевској влади на настојању да до тога страшног факта неће доћи и сматрам, да је то један огроман културни успех кад се у оваквим економским приликама успело да се та жарница, како он рече, жарница просвете, културе и прогреса сачувају неокрњена. Ја морам са жаљењем да кажем да је врло тешко дејствовало на мене као и на свакога ко је тачније мислио о ствари, да је морало да дође и до редуције у нашим средњим школама. Тачно је ствар да код нас цифра ученика средњих школа износи 80.000, али господо, треба видети, колико тих ученика излази с матуром. О томе су већ господи предговорници говорили и према томе броју види се да код нас нема хишпродукције оних који су завршили средњу школу. Ја мислим господо, да наша земља на крају крајева неће трпети никакве штете од тога ако будемо имали што већи број школованих људи и обратно: што буде више код нас писмености и школованих људи, то је аксиома коју не треба доказивати, наш народ и држава биће ближе прогресу и моћи ће лакше ићи путем прогреса.

Ја морам овде због изјава која је пала, а и по молби својих посланичких другова из Јужне Србије, да коригирам једну реченицу, коју је малочас г. предговорник овде казао. Он је казао, да је факултет у Скопљу учињено, да је тамошње станов-

ништво постало југословенско, а после је демантовао самог себе и рекао да најстарија култура наша, наше фреске потичу одатле и да је то чисто национални елемент. Ја то чиним сматрајући да се г. предговорнику омакла омашком ова реченица, јер иначе она нити је тачна нити има смисла. (Одобравање). Ја говорим из покрајине која је имала врло мало школа, која није имала могућности да их некада има па ипак пред 40 до 50 година почела је да добија основне школе и својим сретствима и својом снагом дошла је до тога, да данас има један леп број гимназија и школа које јој чине част.

Те школе нису никле саме по себи, јер школе као и све друго добро и рђаво ниче као последица услова који су створени. Исто тако и школе подижу се на местима, где има могућности за њихово подизање. Ја сматрам да школе треба чувати нарочито у оним крајевима, где је мања писменост и боље и јаче него у оним крајевима, где је писменост спроведена готово у пуној мери. Школа је баш зато ту да научи народ писмености, а нема већег терета од неписменог становништва. Ја држим да где су ређе гимназије и где је уопште мања писменост, да тамо не треба ни једну једину школу укинути, и ако би где требало оснивати нове гимназије, требало би баш у тим крајевима. Код нас у Црној Гори није било у довољном броју гимназија, услед чега је огроман број Црногораца долазио на школовање у Београду, служећи другоме као служавка и собарица и перући туђе судове. На тај начин долазило је до 400 ученика из Црне Горе у Београд. Ви не можете тиме што ћете затворити извесне школе стати на пут ђацима да се школују. Зато треба пазити да се не предузимају мере које би сиромашне а талентоване младиће спречавале да се школују. (Одобравање). Ако се буде на тај начин поступало да се укидају школе у сиромашним крајевима, где нема ни путева и где је народ заостао, онда ће настати пустош у тим крајевима у погледу писмености, и ми ћемо поћи натраг за неких 50—60 година, што неће чинити част ни нама ни држави. Пошто је Г. Министар изјавио да ће о тим приликама водити рачуна, ја опет понављам, да ме је то веома обрадовало.

Господо, треба да истакнем и трећи фактор који овде долази у обзир, а то је, да су школе по варошима много боље дотиране, него оне у мањим центрима и по селима и требало би баш обрнуто да буде, јер деца у варошима имају прилике да се и ван школе култивирају да виде савремене тековине науке и технике, док деца у мањим местима и по селима немају скоро ништа. Има и других појава. У школама по већим местима, често на 20 ученика долази један учитељ, док на селу један учитељ долази и на 80 ученика, а то није право. Док учитељ у вароши иде по лењим улицама, има добро осветљење, чак и трамвај, и често је снабдевен свим комфором, док сеоски учитељ има како рече један предговорник и сламом покривену школу, а такав учитељ има по 80 ученика на бризи, па баш се такве школе затварају.

Несумњиво да се то даље не сме дозволити. Господо, учитељи, а особито млађи који неће да иду у село, њима није место у школи. Јер млади учитељи треба да иду у народ да га просвећују и да му служе, и заслужујући својим радом боље место, они могу да дођу, и у варош.

Ја, господо, морам обратити пажњу још на један факат о коме се овде говори, а то је о извесном правцу духовног схватања, који је сад код наше младежи овако јако развијен и за који људи мисле да га могу сузбити. То је спорт. Код нас се само више на спорт. Међутим, господо, спорт није рђава ствар, он је неопходан и има један задатак, да просвета тај спорт каналише и да му да здраву основу. Њега не треба сузбијати репресивним мерама, као што је то био случај у једноме месту где је директор водио спор са својим ученицима. То је глупост. Не може се натерати један деčko да се не игра. Лако је нама да не играмо који имамо 40 година, и који немамо физиолошких потреба за то, а за дете је потребна, јер један младић мора да се такмичи. Само такмичење треба регулисати тако да ће оно бити не само основа здравља и националног развијања данашње наше омладине, него његово физичко и духовно развијање.

Што се тиче самога Министарства просвете, после експозеа Г. Министра, мало је остало што Г. Министар није додирнуо, и многа места која су се опажала као слаба, новим правцем који је постављен, исправити се, ма да знамо да многа питања не могу брзо да се исправе. Али се, господо, мора обратити пажња и на то да има извесних ситуација буџетских места која су у буџету Министарства просвете предвиђена, а која су остала и у другим Министарствима предвиђена. Ја сам читајући буџет наишао на једну партију где има једна партија за чиновнике у Министарству просвете, који врши размештања учитеља. Мени то не иде у главу да је потребан учитељ који је чиновник Министарства просвете и да му се зато плаћа што је добио то место које је пуно части и достојанства. Зашто да се тај господин или одбор дотира како је тамо казано са још неком дневницом.

Ја не знам исто тако зашто служитељи по нашим Министарствима морају имати униформе, коју држава плаћа! А видим и то да је у Министарству просвете за одећу служитеља предвиђена извесна сума.

Морам обратити пажњу на једну ствар, која ће у буџету бити регулисана, а то је да је наше Министарство просвете веома богато и велики газда, а да од тога богатства нема никакве користи. Мало које Министарство има толико задужбина колико наше Министарство. Међутим, готово никакве користи од тих задужбинских цема. И што је интересантно, док оно у Београду има задужбинских зграда, док Министарство просвете изнајмљује друге зграде, у које смешта своја одељења и канцеларије. Ја то не могу да разумем.

То су, дакле, једине епитне примедбе, које могу да учиним и да изјавим, да ћу гласати за овај буџет.

Председник Д-р Коста Кумануди: Има реч г. Д-р Федор Никић.

Др. Федор Никић: Господо народни посланици, у животу свих времена и свих народа, школа је та која ствара преображаје, нове менталитете, нове оријентације, нове генерације, руши старо и ствара ново. Школа је носилац просвећености и културе духа, и њена улога је народа у животу огромна.

Школа даје основно, опште образовање и стручно знање, развија државну и националну, друштвену и моралну свест, негује верску и грађанску трпеливост, изграђује карактер и дух

дисциплине, развија културне вредности и смисао саморадије. Каква је школа, таква је и будућност једнога народа. Зато је тачно оно мишљење по коме је школа бетон нације, и зато се школи и васпитању будућих генерација, генерацијама које долазе код свих народа, посвећује велика пажња. Ресор Министарства просвете сматра се за један од најглавнијих, јер од његовог устројства рада и његове политике зависи какве ће нам бити будуће генерације, те тим више треба да се посвећује у једном народу, који се налази у једном великом процесу изграђивања свог државног и народног јединства, и који у будућим генерацијама гледа своје коначно формирање.

Она је јемство за будућност и чврсти бедем за све кризе, и услов за сва велика прегнућа.

Један народ и једна држава треба да имају све врсте школа, које би се по своме карактеру и својим циљевима заснивале на стварним потребама просветним и културним, социјалној структури земље и привредном развиту и моћи народа.

У једној националној држави, школа и просвета треба да буду јединствени, са једним јединственим законодавством, које ће школи и просвети дати савремено устројство и поставити одређене задатке и циљеве: развијање способности ученика, општег и националног образовања, карактера, дисциплине, духа, свести о задатцима, дужностима и позиву у животу.

Добра школа треба да има добар национално свестан и довољно стручан и педагошки спреман наставнички кадар.

Добра школа треба да има добро разрађен наставни план и програм, који би одговарао савременим и педагошким начелима, потребама државног и народног живота и здравој државној и националној политици о којој би остварио циљеве постављене школи.

Добра школа треба да има добре уџбенике, који би уносили дух, свежину, идеале и вредности у омладину.

Добра школа и просвета треба да имају једно високо просветно тело које ће да се стара о школи, настави и просветној политици.

Добра школа треба да има стручан надзор квалификованих школских надзорника и инспектора.

Јединство школе и просвете тражи концентрацију целокупне наставе у земљи.

Добра школа треба да има координована бјачка и студентска удружења, треба да има довољно зграда и учионица за наставу, добре библиотеке, учила и средства потребна за наставу; добра школа мора имати уређену статистику, да се види прегледно, живот и рад школа, кретање и стање просвете.

Најзад добра школа и просвета треба да имају своју политику са пуним сазнањем какви су њени циљеви и шта се хоће да постигне са тим школама и просветом.

Истовремено треба посветити пажњу: народном и друштвеном просвећивању, подизању народних универзитета са систематским и планским радом, одржавању привредно-здружених и домаћинских течајева, подизање писмености и друштвене свести у народу, да се научне истине, општа и

практична знања, популаришу и постану својина најширих народних слојева.

С друге стране настојати, да Академија наука, научни и уметнички заводи, позоришта, научна друштва и удружења: просветна, културна књижевно-уметничка, певачка, струковна и сталешка, са конгресима, састанцима, изложбама развијају свој рад у једном одређеном правцу и у оквиру једне одређене идеологије, која би уносила нови дух, полет и активност.

Са таквим једним координованим и планским радом може се створити једна добра просветна и културна политика у оквиру једне идеологије са којом ће се успети да се у једном процесу створи једна генерација новог духа и менталитета, формира своја култура и изгради своја наука.

А шта је најзад циљ једне добре просветне и културне политике? Циљ је да изгради једног писменог и културног грађанина, пуног честитости и грађанског духа, са општим и за живот потребним знањем, задојен идеалима, са једним изграђеним погледом на свет, развијеном вољом и свешћу да је смисао и циљ живота у раду, развијене националне државне и друштвене свести, здравог демократског духа, високог морала, чврстог карактера, дисциплинованог духа, вереке трпеливости, друштвене, народносне и грађанске солидарности и способности за здрав политички живот и смисао за живот људске заједнице.

Таква је требала бити и наша културна и просветна политика, после ослобођења и уједињења, и у томе правцу смо је требали унети у времену формирања нашег државног и националног јединства и здравог демократског духа.

Али ми, и ако свесни улоге просвете и културе у животу једног народа, нисмо одмах пошли тим здравим и конструктивним путем. Било је ту много препрека: партизанство, прошлост, стари менталитет, ускост и ситничарство. На тај пут ми смо тек дошли са појавом 6 јануарског режима.

Да се види, господо народни посланици, конструктиван и позитиван рад 6 јануарског режима у области школства и просвете и да се види којим се путем иде, — ја ћу бацити један летимичан поглед на стање, које је претходило 6 јануару, да би се имала тачна слика о томе, што се и колико тад урадило у школском и просветном законодавству.

Ми смо до 6 јануара живели по старом школском и просветном законодавству, покрајинском и племенском.

У погледу наставничког кадра ми смо имали један кадар који није био довољан по броју нити је био довољно квалификован. Било је ту много потешкоћа, и од 3 и по хиљаде наставника било је скоро само 1.000 квалификованих наставника; било је гимназија где је једино директор био квалификован наставник.

У погледу наставног плана и програма, неравно да с обзиром што нисмо имали јединствено школско законодавство, да нисмо имали један јединствени програм и план, који би одговарао нашим циљевима и задацима наше државне и националне политике после ослобођења и уједињења.

У погледу уџбеника исто тако, ми нисмо добили јединствене државне уџбенике, него смо радили по уџбеницима, који су писали махом ста-

рији, те је наступило пуно хаотично стање и одатле се породила једна велика трговина.

Тако исто наш Просветни савет, кога смо имали, господе, тај Просветни савет био је мало активан и више конзервативан. Са њиме нисмо ми могли створити основне идеје једне наше нове просветне и културне политике. Ми нисмо успели да извршимо тако исто ни концентрацију целокупне наставе под Министарством просвете, без које концентрације, ја дубоко верујем, не може бити ни јединства у настави, нити може бити једног систематског и планског рада у развијању државног и народног јединства код наше омладине.

У питању мањина ми нисмо имали ни довољно одређености ни устаљености, колебало се и навлачило.

Из експозеа тадашњих Министар просвете, који су се врло често мењали, и дебате, која је вођена у Народној скупштини по том питању почев од 1920 године, видимо: да су често и сами Министри, по пријему ресора, изјављивали, да су затицали ужасно стање, траже да се подижу народне школе, траже се грађанске и стручне школе, тражи се редукција државних гимназија и факултета, туже се на оскудицу и неквалификованост наставничког кадра, на слаб рад и успех у школама, на слаб и нестручан надзор везан за лична партијска обележја, на партизанство; жале се на велики број неписмених. Туже се, да се директори више баве администрацијом и управом него надзором и школом, водиле се дуже и жучне препирке којој се покрајини дало више, којој мање; жале се на рђаве уџбенике, који не воде рачуна о осетљивости и широко-грудости племенској и верској, примећују да школа нема јаке везе са животом и нашом привредом, наставни план и програм треба прилагодити више структури наше земље, туже се, да нема сталног наставног плана програма; жале се, да се дебата о школама и просвети своди поглавито на питање грађења школа, слаб успех, слаб надзор, оскудицу наставника, питање редукције гимназија и факултета а о самом програму и политици просветној врло мало и зато се питају: зашто се нема једне одређене политике. Време се само губило у броју школа, у надзору, у партизанству али о једном конструктивном, једном разрађеном програму о нашој просветној политици и културној у нашим Народним скупштинама од ослобођења није било опширније и детаљније дебате, и ако је неоспорно, да један успех просвете и школства може да буде само онда велики, ако имадемо једну одређену и разрађену просветну и културну политику. Са таквим радом, са таквим билансом рада, наше Министарство просвете, немајући једну одређену и сталну просветну и културну политику, оно није претстављало један жив организам за једним полетом, него једну просветну администрацију, која је уз то стајала под једним великим партијским притиском.

Са таквом школом, и са таквом нашом просветном и културном политиком, ми смо држали, да не можемо добити генерације, у које би могли поставити наше велике наде.

Господе, 6 јануарски режим, као режим националног преображаја и консолидације државе, створио је повољне услове за развитак и формирање наше просветне и културне политике.

Требало је почети изнова и створити оно, што је прво и главно по једном плану и систему. Требало је створити јединствено просветно и школско законодавство са циљевима националним, државним и савременим, педагошким. Употпунити, прочистити и јаче оспособити наш учитељски и наставнички кадар. Створити јединствени наставни план и програм; који би оживотворавао постављене циљеве, националне, државне и педагошке. Установити строг и стручан надзор и потребне органе за формирање просветне политике. Израдити јединствене уџбенике са уједначеним правописом, терминологијом и југословенском идеологијом.

Господе, са таквим добрим изграђеним устројством и са таквом поузданом осном, ми можемо пружити услове за добру просветну и културну политику.

У погледу школског и просветног законодавства шестојануарски режим донео је закон који је регулисао у главном све наше школство.

И народне школе, и средње школе, и високе школе. Донесен је Закон о уџбеницима, донет је Закон о главном просветном савету, тако да је целокупна просветна школска материја регулисана. Тај законодавни просветни рад, господе народни посланици, је врло обиман, то је грандиозно дело шестојануарског режима. Без уједначеног школског законодавства, господе, не можемо имати ни јединствене државне уџбенике, не можемо имати ни јединствене наставне планове и програме, који оживотворавају циљеве и задатке у школском законодавству, а не можемо имати ни онакав школски национални наставнички кадар који нам је потребан за вршење високих национално просветних циљева.

У погледу подизања школа, господе, овај режим је дао велике напоре и велике резултате. Вардарска, Врбаска бановина и остале бановине су доказ о тој великој брзи, о томе великом настојању на подизању народних школа. Исто тако овај режим показао је великих напора и прегнућа на подизању народних универзитета, на подизању разних течајева, аналфабетских и домаћичких курсева, задруга ит.д. На тај начин подизан је ниво просвећености и националности у нашем народу.

У погледу мањина, господе, шестојануарски режим завео је режим равноправне и најлојалније примене свих обавеза датих нам одредбама међународних уговора о заштити мањина. Нашим земаљским законима овај режим дао је мањинама све услове за очување и развијање њихове националне свести и културе. Није се могло очекивати да друкчије поступи један народ који се кроз векове борио за своју самосталност и за очување своје националне свести. Ми смо националним мањинама нашим школским законодавством дали све оно на што смо били обавезни по дотичним уговорима о заштити мањина, и не само на што смо обавезни, него смо дали и више него што смо били обавезни. Ми смо по уговорима о заштити мањина били обавезни да им дамо основне школе на њихов матерњи језик и то смо им дали. Никад ни Немачка ни Мађарска мањина у нашој држави није имала онолико народних школа колико данас има. О томе је несумњив доказ статистика коју нам је овде изнео и Г. Министар просвете.

Основно школство оно је дато мањинама потпуно. Не само то, него је немачкој мањини дата и учитељска школа да би могла да употреби свој кадар учитељских снага, који јој је недостајао.

Било је примедба у јавности у погледу грађанских школа. Зашто нису дате и приватне грађанске школе по Закону о грађанским школама. Господо, ја сам мало час нагласио да су наше обавезе по законима о народним мањинама јасне и одређене. Оне се у главном односе на наше основно школство и оно што смо обавезни ми смо у потпуности испунили. Али онда када буду мањине својом лојалношћу показале апсолутно расположење и пуно лојалност за нашу и државну идеју и за наш државни интегритет, онда ћемо им и ми према нашем расположењу, нашој увиђавности и нашем нахођењу дати још више него што смо по уговорима обавезни.

Сад је, господо, остало још да се донесе закон о забавиштима, да се изради наставни план и програм за народне, грађанске школе и забавишта; да се створе јединствени државни удбеници и донети законе о занатственим заводима, музејима, архивима, и вишим школама са односним уредбама и правилницима. Тиме смо ми у главном сакупили целокупну законодавну материју Министарства просвете, и нашу школску реформу са успехом завршили. И кад је то грандиозно дело режима шестојануарског са успехом завршено, сад долази други део нашега посла, а то је уливање новог духа, извођењу потребних реформи, по ставању и формирању наше нове југословенске просветне и културне политике, која би одговарала и нашим културним, социјалним и просветним тежњама, нашој државној и националној мисли и природној снази наше земље. То ће се све моћи формирати и створити, ако се истовремено буде радило на народном и друштвеном просвећивању подизању народних универзитета, писмености и друштвене свести, и ако се упоредо буде радило у том правцу и код Академија наука, занатствених завода, научних друштава и удружења. И кад сви они буду почели да дејствују у једном одређеном програму, и једном југословенском националном и државном идејом, тада ћемо ми моћи имати једну добру, одређену и континуирану просветну и културну политику. (Потпретседник опомиње говорника да скрати говор, јер је време већ прошло). Ја сам, господо, тек дошао на један део материје о којој сам требао овде да говорим у овом Дому, а која стоји у најужој вези са предложеним буџетом Министарства просвете, и која стоји у најужој вези са нашом просветном политиком, а то је на питање редукција факултета гимназија, и формирање наших школа према нашим животним потребама; на концентрацију целокупне наше наставе, под ресором Министарства просвете; на проблем феминизирања наше просвете и наставе, и на развијање грађанске демократске свести. Тога ради, а пошто ми је време ограничено, да бих се могао упустити у дубље разматрање свих ових крупних проблема наше просветно културне политике, а то је, господо, онај велики недостатак свих досадашњих Народних скупштина, да у место, да губимо време у расправљању многих ситних питања, онда кад долази на претрес буџет ресора Министарства просвете, немамо времена, да

се упустимо у једну дубљу дискусију, и изгледа, да нам је и данас суђено, да говоримо о свима тим питањима овлаш, па стога морам и ја у својој дискусији да се ограничим, и да чекам другу бољу прилику кад ћемо моћи да се детаљније разговарамо о свима овим питањима која тандирају нашу просветну политику.

Ја ипак не могу, а да на крају не бацим један поглед какве би требале да буду наше школе, у оквиру нове просветно-културне наше политике и наше југословенске идеологије.

Ми желимо, господо, такву школу, која ће да служи животу југословенске идеје и њеном духу. На место школа без духа и идеала ми хоћемо школу која ће да гаји југословенску идеју, и дух јединства, и да се у њој негују идеали, на место досадашњег механичког рада. Ми ћемо школу, која ће бити расадник свега националног и културног духа и напретка, и која ће бити у могућности да васпита национално свесне грађане, без којих наш народ не може да буде. Наша школа мора да служи животу — новој Југославији, и њеној идеји и духу. Она мора бити кошница и расадник свега националног, културног, доброг, и лепог, која ће бити у могућности да формира национално свесне патриоте, и добре грађане, без којих ни један народ не може бити велики и јак идејно, која ће да даје људе од идеје, полета и одушевљења, довољно сређене, трезвене, одмерене, који могу дати отпора свима демагогијама, која ће да да људе способне социјално и конструктивно за живот заједнице, за осећај солидарности, вереке трпељивости, за братство и душевни мир.

Ми желимо такве наставнике, који неће бити само бирократски настројени предавачи механички, суви испитивачи и обични оцењивачи, који неће само седети у библиотекама и кабинетима, него који ће бити мисонари југословенски, национални и културни, који ће уносити више живота и више духа, више полета и одушевљења у своју наставу која кроз историју, географију, филозофију формира стручно и потребно знање, дух и осећај, карактер и јаку вољу. Такве ученике, који ће у школи добити идеале, осећај истинског југословенства, опште и стручно знање, способност и веру за живот, осећај заједнице, карактер и дисциплину наклоност за рад и осећај националног југословенског грађанина. Такве академије наука, занатствени завод и научна друштва, која ће организовати научни рад и проучавање у југословенском правцу и потребама живота. Таква позоришта и удружења, која ће кроз свој живот и рад ширити и издавати југословенску мисао, морално и друштвено просвећивање, које ће успети да формира грађанску свест и здрав демократски дух. Таква школа са таквом идеологијом и са знањем шта се хоће и којим се правцем хоће одлучно да иде, са таквом идеологијом од 40.000 трудбеника ми ћемо успети да створимо и дамо велике резултате. И као што је школа створила велику Француску, велику Италију и велику Немачку, тако ће и ова наша школа створити велику Југославију. (Пљескање и усклици: Живео!) И, господо, верујући да ће Краљевска влада и Г. Министар просвете, као што је први део нашег просветног и школског рада завршен једним грандиозним делом стварањем и формирањем школства и просветног законодав-

ства, тако исто, gospодо народни посланици, верујем да ће Влада и у формирању наше просветне политике ићи позитивним конструктивним југословенским путем, с тога ћу ја, уверен у то, гласати за буџет Министарства просвете. (Бураи аплауз).

Поштрејседник Др. Авдо Хасабићевић: Има реч г. Милутин Јевтић.

Милутин Јевтић: Господо народни посланици уверен сам да је Краљевска влада чинила све што стоји до ње, да буџети појединих Министарстава буду мањи, да буду стварнији, да одгодарају платежној моћи нашега народа и његовој финансијској могућности. Исто тако, gospодо, верујем да је и Финансијски одбор чинио са своје стране све што је могао, у споразуму са ресорном Господом Министрима, да се умањи оно што није најпотребније. Ја ипак мислим, gospодо, да је требало чинити још смањења у појединим буџетима разних Министарстава. Та смањења могла су да дођу на личне расходе, што не на смањења принадлежности онима који имају мало, него само онима који имају много и редукцијом сувишног особља, које нема квалификације.

Овогодишњи буџет Министарства просвете има тако рећи један минимум за egzистенцију. Код нас се увек на просвету гледало као на пасторче, и и овогодишњи буџет Министарства просвете предвидео је један минимум у постављању нових учитеља. У новоме буџету је предвиђено толико колико је потребно само за неких 800 учитеља, и ако само Вардарска бановина потребује данас можда око 400 учитеља. (Гласови: Тако је! и пљескање). А шта је остало за остале бановине? За Врбаску, Приморску итд.

Ја мислим, gospодо, да се на просвету не сме да штеди. Јер онај који не води рачуна о просвети њему ће се то доцније страховито светити. (Пљескање). У просвети мора да буде елана, да буде полета, јер од просвете зависи целокупна наша радност и наш привредни напредак. Темељ просветне политике мора да буде основна настава. Свака пара која се изда на просвету и на културу, продуктивна је. Нису узалуд паметни људи казали да онај народ, који нема просвете нема ни будућности; да онај народ који има више школа има мање апсана, болница и казамата.

Ми се, gospодо, не можемо похвалити просветом ни у једној бановини, а ја мислим да нам је најпотребнији рад у Приморској затим у Вардарској, Врбаској, Зетској и једним делом Дринске бановине. Ја мислим, gospодо, да је огромна штета за државу и за народ што је укинута она бенефиција, она подластица која је важила за чиновнике у Вардарској бановини, у Јужној Србији: да им се 8 месеци рачунају у једну годину, као и онај вишак у принадлежностима. Јер, gospодо, тамо треба државни службеници да буду мисионари; а мисионар треба да буде сит и треба да буде награђен. Није свеједино, gospодо, службовати у Врањшту, испод Осоговских планина или у питомој Мачви или Војводини.

Даље, gospодо, да би подигли проценат писмености, нама су потребне школе и наставници. За школе и за наставнике потребан је новац. Ја мислим, да не би био никакав грех да је укинута нека генерална дирекција и неки генерални директор и да су уштеде од тога дате у корист буџета Министар-

ства просвете. Тако исто да је редуцирао све оно женско особље у нашим надлештвима које не издржава своју породицу и своју фамилију, па да су и те уштеде дате у корист буџета Министарства просвете. То редуцирање, као што је казао г. Грђић, требало би да почне одозго и на место генералног директора имали би сигурно десет еоских „уча“, чији би рад користио и држави и народу. У корист Министарства просвете, односно у корист буџета овог Министарства, требало је донети и закон о државној администрацији и о систематизацији чиновничких места. И уштеда од тога требало би дати на просвету. А оне би се стотруко исплатиле. У корист буџета Министарства просвете могле су се створити уштеде и на тај начин да се у нашим државним надлештвима заведе ред преко зиме од 8—2 после подне. Ту би уштеде биле огромне и на огреву и на осветљењу. Господо, верујем, исто тако, да би се могло укинути нека чиновничка места по конзулатима и посланствима на страни. Уштеде с те стране биле би од велике користи по нашу заосталу просвету. Укидањем закона, којим су фаворизирани богаташи: да њихове куће буду ослобођене од порезе за извесан број година од кад се подигну, донело би такође извесан приход који би се корисно могао употребити на нашу заосталу просвету, па не само на просвету, него би нешто остало и за трошарину.

Овлашћење, gospодо, које има Г. Министар просвете: да може предложити затварање извесног броја школа, ја мислим да није zgodно. Ја мислим да се тиме не постиже ништа. Ако се извесан број гимназија или других школа и укине, наставници тих школа неће бити избачени на улицу него ће бити премештени у друге гимназије или стручне школе, или ће бити пензионисани.

Они ће сигурно бити постављени у другим школама, а ђаци неће напустити школовање, него ће ићи у друге школе и држава никакве уштеде не може да има.

Поред тога, gospодо, ово укидање школа неће погодити богаташе, јер они могу своју децу школовати где хоће, и ако код њих нема баш тако даровите деце, али ће ово затварање школа погодити сиротињу, код које се врло често налазе даровита деца. Данас, gospодо, када се налазимо у једном простору, у једном кругу, где стално чујемо реч криза, криза свега и свачега, када се, gospодо, у буџету Министарства просвете предвиђа само толико, колико је потребно за 800 учитеља за целу земљу и 3,000.000 као помоћ за подизање нових школских зграда, онда се, gospодо, даје на Народно позориште скоро две десетине милиона, на Академију наука 3,000.000, Музеју око пет милиона. За ове три установе даје се скоро два пута више, него за 800 учитеља и помоћ за подизање нових школских зграда за целу државу. Ја, gospодо, нисам против Народног позоришта. Ја знам да нам оно служи због подизања те више уметности; али виша уметност мора да иде у односу према основној настави. Ја мислим, да народ никакве користи нема од балета, од оне опере и од оних тамо голуждравих, које се вију као змије, на даскама.

Закон о народним школама, gospодо, прецизира да је школовање у основној школи обавезно. И шта се догађа? Школе су нам пуне деце. И онда видите неког учитеља где са стотином ђака ради у

какој бедној собици, у којој упропаштају и себе и децу. Ја мислим, господо, да у данашње време, кад немамо довољно школа, немамо довољно учитеља, да би била дужност Министра просвете, да, бар у овом моменту, за ове прилике измени Закон о народним школама, и то тако, да школовање код нас траје 4 године са два зимска течаја од по 5 месеци за сеоску децу. Потребно је да се упрости административни поступак при подизању нових школских зграда, да су школске зграде такође од јефтинијег материјала и скромније. Да се донесе Правилник о примени закона о народним школама; да се донесе Правилник о школском надзору и измени наставног плана и програма, нарочито да буде удешено за сеоске, засебно за варошке школе и засебно за индустријске центре.

Ја бих вас, господо, молио да се не смањи у буџету Министарства просвете онај део који говори о благодејањима ђака учитељских школа, јер, у учитељске школе долазе деца најнепримамљивијих родитеља и није право да им се та благодејања укидају. Исто тако мислим да би Министарство просвете требало да прецизира у Закону о народним школама сталност учитеља, онако исто као што је то било у Закону о народним школама од 1904 године. Молио бих исто тако, да се у току године не врши премештај учитеља.

Ја не знам, господо, да ли у некој држави још има да извештава број државних чиновника, државног особља, врши извештава посао, да има исте дужности, а да нема исте права.

И ако сви ми тражимо штедњу, мислим да апсолутно није ни правилно ни згодно да извештава број државних чиновника, удатих за чиновнике, примају само половину личног додатка. По коме праву да једна девојка прима пун додаток, а једна удата државна службеница да прима само половину тога додатка. Ја мислим да баш овај као удатој треба много више него девојци, јер удата има и кућу и децу и породицу, о којој треба да води више рачуна и на све то више троши него девојка. (*Исаковић*: Удата за чиновника, то истакните.) То ја и кажем.

Са овога места, господо, подвукао бих још једну неправду, коју Министарство просвете чини према једном броју учитеља, и то према оним учитељима који су за стварање ове државе дали све што су могли. Ти учитељи, који су одликовани и награђени орденима Карађорђевог звезде и Белага орла, који су рањавани, њима су године које су провели у рату још 1922 године од стране Народне скупштине законским путем признате за пензију и повишицу, али им се данас те године не рачунају, и дошло се до једне аномалије да учитељи који су још 1912 године свршили школу имају и данас осму групу, а они који су завршили школу 1915 и 1916 у Француској имају сада шесту и седму групу. (*Исаковић* добацује нешто говорнику). О тој теми нећу даље да говорим и оставићу другу *Исаковићу* да о њој даље расправља.

Поштујући одлуку посланичког клуба, да у нашим излагањима будемо што краћи, да би могли други доћи на ред, ја ћу при завршетку да наведем један пример који можда није баш згодан. Хоћу да употребим једну народну пословицу, која каже да је у празној кухињи куварница луда. Можда је незгодан овај пример, али и наш Г. Министар про-

свете не може нам подићи више никола, не може нам отворити више одељења, не може нам више наставника поставити, кад му је буџет везао руке и дао само један минимум, а нигде не постоји да једновремено могу да иду реформе и штедња. Ако је реформа, треба паре, а ако је штедња, нема пара.

Надам се да ће се ове финансијске прилике код нас да поправе, јер после гладних година долазе родне године, па да ће тада и Г. Министар просвете добити ванредне кредите, са којима ће моћи подићи нашу заосталу просвету, верујући то, ја ћу гласати за буџет Министарства просвете с молбом да се о просвећивању широких народних маса поведе више рачуна, јер је у овогодишњи буџет унета једна мала сума за просвећивање широких народних маса. Исто тако молим да ми дозволите да са овога места одам захвалност и члановима Финансијског одбора, који нису чинили никакве измене ни смањења у делу буџета Министарства просвете, који говори о народној просвети. (Одобравање и пљесак).

Поштрејседник Д-р Коста Поповић: Има реч народни посланик Г. Јанко Барле.

Janko Barle: Gospodje narodni poslanci! Težke milijone votira narodna skupščina ministrstvu prosvete. Te milijone poklanja na oltar boginj, Virtutibus et Musis, — naš narod. S krvavimi žulji in mnogim znojem je prislužil narod, seljak, delavec, trgovec in vsi produktivni sloji naroda ta denar. Ali ne samo država, tudi občine velike denarne prispevke za osnovne šole. Danes sem dobil pismo od zveze županov dravske banovine, v katerem mi tožijo, kako težka bremena nosi narod za osnovne šole, kakor tudi za srednje in visoke šole. Dovolite mi, spoštovana gospoda, da vam preberem to pismo, iz katerega boste spoznali, kako težka bremena nosi narod za prosveto. Vladajoča gospodarska kriza je težko zadela tudi državo in samoupravne oblasti, zlasti pa občine. Dohodki in naklada raznih davkov, doklad in trošarin so mesec za mescem manjši, medtem ko izdatki s oziroma na predpise zakona, ki nalaga občinam bremena, vedno rastejo. Najtežje breme so danes bremena, ki jih nalaga občinam zakon o narodnih šolah. V dravski banovini imamo 3585 učiteljev, izmed teh ima 1431 naturalna stanovanja, za katere morajo skrbeti občine, za ostalih 2134 pa plačajo občine dravske banovine v gotovini stanovanja v skupnem znesku 4,349.000. Poleg tega morajo dajati občine učiteljem kuhivo, kar obremenjuje občine za 2,200.000 letno. Katehetske nagrade plačuje 90% občin dravske banovine, in te znašajo skupno 3,295.680 dinarjev, tako, da znašajo vsi ti izdatki skupno 9,844.680 dinarjev, oziroma, ako upoštevamo še naturalna stanovanja, do 18 milijonov letno. Občine morajo skrbeti tudi za zgrade šolska poslopja, za vzdrževanje poslopij srezkih načelstev, za babice, konjače itd. Vsi ti izdatki pomenijo ogromno obremenitev vseh občin, ki v današnjih časih težke gospodarske krize teh bremen ne morejo več prenašati. Z oziroma na navedeno prosimo, da blagovolite posredovati pri ministru prosvete, da se zakon o narodnih šolah predloži narodni skupščini v spremembo, da se ukinejo vsi predpisi zakona o narodnih šolah, ki obremenjujejo občine. (Ploskanje.) Iz tega ste gospodje spoznali resničnost mojih besed, kako težka bremena in žrtve prenaša narod za prosveto. In zato ima ta narod pravico, da po svojih predstavnikih, narodnih poslancih, tudi izreče svoje želje in

zahteve. Kaj zahteva narod od prosvete? Pregovor je, kar se da za prosveto, ta denar se bogato obrestuje, prinese bogate interese. Prava prosveta prinaša narodu blagostanje, nevednost ga vodi v propast. Da pa je prosveta resnično prava in blagoslov za narod, je resnično, kar je rekel gospod minister prosvete, da mora bazirati na moralni podlagi. Etično podlogo prosvete moramo predvsem zahtevati od onih, ki našo mladino vzgajajo, od učiteljev osnovnih šol do profesorjev srednjih in visokih šol. Šola mora vzgajati mladino tako, da se bo zavedala dolžnosti, ki jih bo nekdanj imela, ko stopi v javnost, da bo ta mladina dober član človeške družbe, da dobimo od nje zveste državljane, pa tudi dobre otroke božje. Učitelj, ki izpolni to dolžnost, ki kaže na ta višji cilj mladine: pravega človečanstva, zvestega državljanstva in poslanstva Božjega, ta je pravi učitelj, ta je oni pionir, ki kaže mladini pot v boljšo bodočnost.

Ni odvisno od tega, koliko šol imamo, ne od kvantitete, nego od kvalitete, kakšne da so te šole. Ako bodo iz teh šol izšli mladeniči, prihodnji učitelji narodni, prosvetljeni z moralno, etično podlago, potem vemo, da bodo pošteno in pravično delovali za narod in državo. To je, spoštovani gospodje, ono, kar narod zahteva sedaj od prosvete po svojih narodnih predstavnikih. Učitelj, profesor, ki ne izvršuje te dolžnosti, ki morda celo v besedi ali z življenjem svojim z vzgledom svojim, kvari mladino, jo odtujače državi, jo vodi po nemoralnih potih, ne spada na tako visoko mesto, od koder naj pride prava prosveta in kultura med narod.

Še neko misel hočem iznesti na tem mestu! To je moje privatno mišljenje. V naših šolah se uči mnogo jezikov, učijo se klasični jeziki, grščina in latinščina, učijo se pa tudi živi, moderni jeziki, srbohrvaščina, francoščina, nemščina. Veliko se mora učiti mladina, a pri nas velja pregovor: „Kolikor jezikov znaš, toliko mož veljaš“. Dobro je, ako veliko jezikov znaš. A jaz rečem: En jezik je, na katerega polagam veliko važnost, ki se pa do sedaj ne uči na naših šolah, in to je živ jezik živega velikega naroda, ruščina. Gospodje! Mi svi ljubimo veliki ruski narod, sveto matjuško Rusijo. (Živahno prirejevanje in ploskanje). Mi vsi vemo, da hodi ruski narod sedaj težko pot čez svojo Kalvarijo, da pa skoraj pride njegov „Uskrs“, njegovo vstajenje, in bodočnost je slovanska. Po veliki mogočni Rusiji, ko pride evolucija, ki bo izboljšala duhovno stran tega naroda, in ga zopet pripeljala nazaj k Bogu, in to bo božja previdnost, upam, kmalu učinila, tedaj bodo vsi, ki imajo vezo s tem narodom, imeli v tem narodu tudi bodočnost svojo.

Gospodje, tudi mi, Jugoslovani, moramo misliti na to že sedaj, da smo pripravljeni na bližnjo bodočnost, da se oolonimo z živim jezikom slovanskim, tj. ruščino, na ta veliki narod slovanski. Ko pride pričakovani trenutek, bomo Slovani od Kamčatke do Boke Kotorske, od Arhangelska do Djevdželije, ali ako hočete, do Soluna in Carigrada, združeni po močni, živi vezi jezika tj. Ruščine. Gospodje! To je moje mišljenje in, upam, da nisem učinil nič zlega, ako sem to govoril in da bo velika dobrota za naš jugoslovanski narod in za našo državo, ako se mladina uči mile ruščine.

Še na nekaj Vas hočem opozoriti, v tem trenutku. Zelo sem vesel ekspozice ministarstva prosvete. Zelo me je razradostilo, ko je minister decidirano izjavil, da se ne ukine in ne okrne univerza v Ljubljani. Tu

Vas moram na nekaj spomniti. Pred mesecem dni ste slišali, da so se v Ljubljani vršile demonstracije nekega dela univerzitetne mladine. Bile so ogabne, grde, Mladina se je dala zavesti od nekkih temnih sil, ki so hujskale proti vladi, češ da hoče ukiniti nekatere fakultete na ljubljanski univerzi, in padle so takrat izjave, ki jih ves slovenski narod in vse meščanstvo Ljubljane kakor tudi celokupna delegacija Dravske banovine odločno obsoja. (Živahno odobravanje in ploskanje.) Sedaj vidijo one tamne sile, da so se vračunile. Vlada ni taka, kakor so oni mislili, vlada je taka, ki ljubi ves jugoslovanski narod brez razlike, Slovence ravno tako kakor Hrvate in Srbe, in zato je napram vsem pravična in dobra, in zato ji gre tudi vsa pohvala. Slišal sem in dobil pismo, da so pretekli teden dotični to popravili, da so z lepo manifestacijo, katere so se vsi udeležili, pod vodstvom profesorjev, manifestirali za univerze, za jugoslovensko državo in za uedinjenje. Prav je tako, da se popravi, kar ni bilo v redu.

V upanju, v veri, da se bo izpolnilo to, kar sem rekal in kar je trdil g. minister prosvete, da bo vzgoja mladine moralne, in poln veselju, da ostane univerza Ljubljanska neokrnjena, hočem z radostjo glasovati za budget ministarstva prosvete. (Dolgotrajno ploskanje in živio klici po celi dvorani.)

Поййрејседник Др. Авдо Хасанберовић: Реч има народни посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Господо народни посланици, кад је реч о буџету расхода Министарства просвете, мене лично као претставника крајева Дринске бановине интересовала је највише партија „Помоћи државне за подизање школских зграда народних школа у сиромашним крајевима“. Кад то кажем, господо, ја ћу одмах да вам кажем и разлог и оправдање зашто ме је баш ова партија највише интересовала. Крајеви, господо и браћо, које имам част овде претстављати, сигурно су у читавој нашој отаџбини, Крајевини Југославији, најзапуштенији у погледу просвете и у погледу баш основне просвете. Ја господо, без икаквог претеривања овде кажем, да имаде појединих крајева, не само у оном срезу који имам част да претстављам у овој Народној скупштини, него да има и у суседним срезовима, који сачињавају средиште наше Дринске бановине, простора у дужини до 50 км. а у ширини преко 30 км. на којима нема ни једне једине народне основне школе.

Господо народни посланици, у реферату начелника просветног одељења Дринске бановине стајало је и ово једно тврђење, да је у Дринској бановини постотак неписмености велик и да је у том на првом месту Срез зворнички, па затим Кладањски и Власенички, који ја претстављам у овој Народној скупштини. Господо, ви ћете схватити положај ових крајева у погледу питања основне просвете кад вам кажем, да је под туђинском управом један читав срез, као што је на пример Срез роџачки, имао свега три школе, и то једну у граду, ереском месту и две ерске школе у селу. То значи у читавом срезу била је једна једина државна школа, а оне друге две, биле су ерске аутономне школе. Кад се узме да је баш тај срез после ослобођења, односно у току од 12 година до данас, добио 24 или 26 школа, то значи, господо, да је ослобођење донело у тај срез и у те крајеве истинску праву народну просвету.

Али, господо, браћо и пријатељи донело је и у крајеве, које имам част да претстављам, али у врло малој мери. У врло малој мери, јер на пр. од осло-

бођења у Срезу зворничком није подигнута до прошле године ни једна једини народна основна школа. Отворена је само једна, али и то у згради бивше финансијске контроле, која је напуштена после ослобођења и можда да није било тога не би била ни она једна једини. Према плану просветног одељења Дринске бановине за изградњу зграда основних школа, по програму који је предвиђен, требало би да буде у овим централним срезovima Дринске бановине годишње најмање 5-6 основних школа подигнуто, а кад се сваке године буде подигло 5-6 школа истом за пет година, ови крајеви могли би казати да су приближно подмирени са зградама основне школе.

Господо, у реферату начелника просветног одељења Дринске бановине стоји и то, да проценат неписмености у Дринској бановини највише пада баш на крајеве централне, и то на крајеве о којима ја говорим. Ту се проценат неписмености пење на 90 и прелази преко 90%. Зато сам, налазећи се у тим крајевима, који су у таквом стању, у погледу основне просвете, што је сасвим разумљиво, господо, одмах чим сам добио у руке буџет расхода Министарства просвете, потражио да видим у колико се о овоме водило рачуна и колика је свота предвиђена и на своје велико изненађење нашао сам да је предвиђена свота не само малена, него и врло малена с обзиром на саме потребе мојих крајева и на потребе саме Дринске бановине, а ово је овде предвиђено за читаву земљу, а не само за једну бановину.

Ја немам статистичких података о стању основне просвете у осталим другим нашим бановинама, али сам уверен, да ни једна бановина не стоји лошије у читавој нашој земљи, у погледу броја основних школа, као што стоји Дринска бановина. Чак верујем, да ни сама Вардарска бановина не стоји у погледу основних школа тако лоше као што стоји Дринска бановина. И зато, господо, ја нећу да дуљим свој говор, него ћу само да се обратим и вама и да вас умолим, да ме и ви потпомогнете у мојој молби, коју у овоме часу упућујем испред неколико стотина хиљада непросвећених из оних крајева које ја овде претстављам, а ту молбу упућујем г. Министру просвете да се из ове партије одреди што већа свота баш за Дринску бановину и то са нарочитим назначењем на ове централне срезове Дринске бановине.

Ја, господо, нећу о другим партијама да говорим, јер не бих могао наћи ни код једне партије да би се нешто могло одузети и другој партији додати. Све је важно и то врло важно. Све што је предвиђено све је то мало и кад би се имало одакле требало би и додати а никако одузимати. Ја кад мало пре рекох, да је бедно стање основне просвете у крајевима које претстављам, сасвим је разумљиво да сам зажелио да ова партија буде већа и сасвим је разумљиво, да сам потражио да видим да ли бих могао с неке друге партије да скинем и овој додам, али ја не видим, господо и пријатељи, да је то могуће, јер свака партија која је овде стављена у буџет расхода, толико је важна, да се не бих ни усудио да кажем да узмем овде и додам овде.

Завршујући свој говор ја поново молим господина Министра просвете, да се са предвиђеним кредитима са што већом и највећом свотом обрати на Дринску бановину, а нарочито на оне крајеве, које имам част претстављати и о чијој сам основној про-

свети говорио. Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете. (Аплауз.)

Председник Др. Коста Кузмановић: Има реч народни посланик господин Др. Милан Стијић.

Др. Милан Стијић: Господо народни посланици, питања просветне политике су ванредно тешка и компликована, и стога се просветна политика није могла после рата усталити на једном правцу нити добити једну форму и један садржај не само код нас, него и у другим земљама, јер су после рата искрсавали разни проблеми, за које је требало допстети, а нисмо могли доспети јер се просветна политика морала прилагођавати новом друштвеном схваћању и новим културним и економским потребама.

При оцењивању те просветне политике не смемо заборавити на то, да и веће и напредније државе, које су имале знатно развијенију школску историју за собом и једну лепу традицију у просветном животу, да су и те државе после рата лутале и експериментисале. Ја упућујем само на Француску, где је требало да прође 7 година после рата, па да се устали да тако кажем, једна послератна просветна политика и просветни живот, и то након одлучних реформа Министра просвете Берара. Даље, упућујем на Немачку, која је употребила све своје умне снаге и способности својих најбољих интелектуалаца на чувеној државној просветној конференцији 1920 године, а да би у свој школски живот унеда савремено схваћање и увела потребну уравнотеженост у ону безбројну масу педагошких и организационо-школских проблема, који су се јавили у свим народима, а нарочито у Немачкој, која је, како знамо, из рата изашла побеђена.

Ови школски проблеми задавали су много неприлика и нашим суседним братским државама Чешкој и Пољској, и по признању самих њихових, а тиме и наших противника, они су у последње 4 године у својој просветној политици показали један видан успех.

И код нас се, господо народни посланици, настојало да се реши један велики комплекс тих просветних питања на тај начин, да се наша просветна политика некако акомодира новим струјама, новим схватањима, а да при томе води рачуна и о посебним нашим приликама, које често нису једнаке, или су дијаметрално опречне онима на западу, и код других држава. Према томе наш напредак просветни морао је бити опрезан и сукоцесиван и то зато, што смо ми при изграђивању нашега просветнога живота морали водити рачуна и о финансијској могућности наше Краљевине, која је после рата имала многих и других неодгодивих проблема и потреба, које је требало да сврши.

Нама је свима стало до тога да се наш школски живот развија и развије у што бољем и савременијем правцу и да се Закони донети у последње три године — који по моме уверењу значе плус осетан и осетну добит у нашем школском законодавству — што правилније приводе у живот. Питање је колико се уза сву добру вољу, у томе правцу учинило. Припањујући и хоноришући сва настојања у томе правцу и све оно што је до сада учињено, ја морам да ставим неке приметбе и неке замерке, а стављам их у уверењу да ће оне послужити само напретку наше школе. Једна основна, принципијелна и општа замерка била би у томе, што се у изграђивању нашег школског живота чини нека разлика између разних врста

наших школа. Између њих се ставља као неки шпански зид, док би све те наше школе, од основне до Универзитета, требале да чине једну јединствену целину или организацију. После ове констатације ја ћу прећи на друго питање, веома важно, али и веома деликатно. Код нас, господо, ни на једном подручју нашега живота, па ни на подручју школства, не може да се донесе ни један закон, ни једна наредба, ни један наставни план, а да се све то за неколико недеља не измени. На тај начин, осетно губи ауторитет власти, која себе овако често коригира. Ја допунитам да може, с времена на време, да буде извесне корекције, али изгледа ми да код нас то постаје готово некое правило. За доказ тога поменућу само један случај. Кад је пре годину дана изашао Закон којим се у нашу мушку средњу школу уводи ручни рад, — потребан за одгој воље и за практично васпитање наше омладине — после неколико недеља, тај је ручни рад избачен. Зашто? Избачен је због тога, што се показало да ми немамо радионица, помоћу којих би се остварио тај циљ. Ја мислим, господо, да се овако нешто морало знати у Министарству, пре него што је донет Закон, — и не знам зашто се једна ствар уводила, па после избацивала. Ја нећу да говорим о стварима које су познате и широј јавности и за које бих ја желео да се уреди. То је питање школских зграда, научних термина, о чему је говорио мој поштовани друг, г. Ђуковић — библиотека и кабинета. Господо, у нашој земљи има школа у којима ученици сврше матуру, а не виде ни један физички нити хемијски експеримент! Ја држим да би у најкраћем времену требало да наша врховна школска власт изда „Упутства за наставне планове“ у којима би се изнеле мисли водиле за сваки поједини предмет, јер без тога господо, не може се ни замислити један хармоничан рад свих наставника у нашој земљи. Друге државе су успеле да то учине. У Немачкој то су тако зване „рихтлинџен“. Ја се надам да ће и наше Министарство, уочив потребу за тим, наћи начина да та „упутства“ добијемо већ за почетак следеће године.

Ја сам изнео, господо посланици, само неколико карактеристичних примера, и то, како видите, само са једног подручја нашег школског живота, из средње наставе; али, има још неколико на које морам да се осврнем. На пример, ја морам да споменем пензионисање младих чиновника, који би могли још и те како да послуже. То је терет за наш буџет, и ја мислим да би требало, након прегледа, вратити их у службу. Онај који неће да врши службу, дати му на располагање да бира: или да губи службу, или да се враћа у службу, ако је способан. Јер, ако је један пензионер са 10 година службе способан да у другом једном надлештву ради, онда је он способан да ради и за државу. Многи раде ово: да се са 10—12 година службе даду пензионисати, добију 1.000 или 1.500 динара пензије, и онда нађу још какву приватну службу са 3.000—4.000 динара награде и још годинама и годинама тамо служе. Друга ствар, господо, мени је врло неугодно, али морам овде да изнесем, то је питање неисплаћених хонорара наставницима. То је награда појединим наставницима за њихов рад, управо њихова плата. Има их који чекају не месецима, него годинама, да им се ти хонорари исплате. Ја бих молио, и ја мислим да ћу овде само учинити услугу Г. Министру, ако се ми овде сложимо у томе, да се не премештају, не

постављају и не додељују на рад у појединим школама наставници, ако тамо немају прописани број часова. Ми имамо у Загребу, Љубљани, Скопљу и Београду можда на стотине таквих, који не могу бити запослени, а зашто су дошли тамо, — то ми најбоље знамо.

Ко би се навратио у какву директорску канцеларију, имао би шта да види. Директор је све, само није оно што од њега закон тражи. (Аплауз.) Ви ћете га наћи затрпаног актима, и он ће вам рећи: „Опет су му вратили некакав рачун; опет има нека комисија за неко туђе оловака итд.“ Он се просто спрема за неког рачунарског чиновника, и, према томе, поред свих секретара, он бива затрпан том школском администрацијом. А ја кажем: да то није можда угодно, што се наставници постављају за секретаре, јер они то алкаво врше, већ треба да се за то постављају манипулативни чиновници, који ће вршити те послове, а директор да врши своју дужност, да бдије над духом и радом своје школе. Није ли са наставницима много боље. Они, по једном новом наређењу, морају да праве диспозицију свога материјала по недељама за сваки дан, сваки сат кад ће предавати, а кад ће питати. Ја нећу сада улазити детаљније у то, јер би ме то далеко одвело; али, узмите ако се разболи један наставник, или су празници, онда се поремети читав план. Зар не би било довољно да ти наставници направе диспозицију за семестар, према принципима који ће га водити у раду. Јер, иначе, на тај начин, ми стежемо индивидуалност тога наставника, и он постаје један обичан механизам.

Ја нарочито морам овде да кажем: како су се код превођења чиновничких учиниле силне грешке, те се сада мора тим питањима бавити Државни савет, а вероватно да ће се и Народна скупштина морати тиме позабавити. Јединствен је случај једног директора. Пре две и по године, од прилике, затворен је његов завод. Сви су наставници били распоређени, само је директор остао две и по године, са свима својим припадностима, да се шеће, и тек је, захваљујући Г. Министру, пре месец и по дана упућен на посао.

Питање редукције чиновничких плата, разуме се да ће осетно осетити баш наставници. То су они, који треба да служе на понос и за узор и деци и родитељима и ја неznam, како ће они, када се дана са материјалним неприликама толико боре, моћи да томе своме позиву потпуно одговоре.

Признајем да у једној повонасталој држави, где је било много важних и неодгодивих питања за решавање и много сувише трзавица у јавном животу, није могло на све доспети, али на нама је да уочимо све те мањкавости и уложимо сву добру вољу, да помогнемо, да се томе доскочим.

При свему овоме што сам овде казао, мене води једно најлепше убеђење и најбоља намера, да пружим прилику нашим просветним властима, да ово све испитају и према потреба поправе. Јер, господо посланици, велики је значај и школе и просвете. Светски рат је показао, колику улогу је школа играла у формирању и сиремању духова за наше народне ослобођење, и у колико је она учествовала у спреми појединаца, да жртвује све за идеју; која је била водила за време рата. Али нашој школи припада и будућност, она има да ствара новог човека-Југословена, који ће бити физички здрав и јак, материјално напредан и умно просвећен, јер само таква гене-

рација може бити кадра да очува оно што су нам хероји намрли. (*Салих Башић*: Браво, тако јел)

У уверењу да ће Г. Министар, иако је у тешком положају, наћи начина да никако не распушта и не редуцира потребе нам школе, а имајући у виду све потешкоће, са којима се и Влада и наша држава бори, — ја изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете. (Аплауз и узвици: Живео!)

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Виктор Погачић.

Виктор Погачић: Господо и браћо, иза онога што је говорио поштовани наш друг и мој давни пријатељ г. Ђуковић, иза онога, што је говорио народни учитељ, народни посланик Милош Драговић, па иза говора мога вредног пријатеља Др. Стијића, готово и на би било потребе да ја говорим. Али браћо и пријатељи, и ја сам најлепше године своје провео у раду у школама различите врсте. Имам извесно искуство, које сам овде донео у жељи да њиме послужим како народној, тако средњој а можда и високој школи.

Господо, кад је оно „Трговински Гласник“ 12 фебруара ове године услед причања о намерама Министарства просвете, да ће се извесни факултети затворити, са правом зајаукао и довикнуо, да је затварање макар и једног факултета знак спречавања развоја наше националне науке и културе — ја сам, браћо и пријатељи, био узнемирен. Узнемирен сам био све дотле, док нисам као члан Финансијског одбора добио изјаву Г. Министра просвете да се код тога посла рачуна са стањем, које јесте или, како сам ја схватио, „*quieta non movere*“, — не дирати у оно што постоји!

Али, господо, прекјучерашњи говор нашега друга г. Павлица, поново ме је мало узнемирио, а данашња изјава Г. Министра просвете није ме потпуно умирила, ради тога, јер из те изјаве нисам добио појам, да ће се у смањивању личних расхода у Министарству просвете код партије, која ради о универзитетима, на коју је Краљевска влада овлаштена на основу § 28 Финансијског закона, потпуно позити на оно, што је код универзитета најважније. Тако сам бар ја можда и непотпуно схватио данашњу изјаву Г. Министра просвете, јер наши универзитети имаду катедре које постоје већ дуже времена. Те су се катедре тако удомаћиле и постале су потребне не само универзитетима него и нашој интелекцији, оне су постале форум, на који се у извесним питањима позивају наши широки слојеви народа и интелекције. Због тога те катедре треба да врше своју дужност научну онако, како им је та дужност приликом њиховег оснивања била и намењена.

Господо, финансијски ефекат од 20% за смањивање личних додатака код универзитета износи 10,982.000 и нешто више, дакле округло 11,000.000 динара. Ако се код тога смањивања не буде пазило да поједине катедре остану сачуване свима универзитетима, фацит тога би могао бити, да ми изгубимо на сва три универзитета више од 70 катедара. Међутим то није била намера ни закона, који је донесен, ни Финансијског одбора, који је то прихватио, а држим да је то најмање била намера Краљевске владе. Господо, не може да буде да ми једним параграфом Финансијског закона онемогућимо рад 70 катедара. То је видите страх, који је мене морио, а и данас ме још мори, па

сам зато слободан да замолим Г. Министра да ме умири и да ми каже, да ли се ту донета помисаља на укидање појединих катедара или само о смањивању личних припадљености дотичних учитељских снага на Универзитетима код оних катедара, где имаду 2 или 3 професора, или може бити доцентата, или се можда мисли на укидање катедара без обзира на то, да ли код ове или оне катедре има само један учитељ.

Господо, дужност ми је да кажем коју реч у вези са § 22 Финансијског закона, који овлашћује Г. Министра просвете, да у сагласности са Министарским саветом укине извесан број средњих и учитељских школа. У Финансијском одбору изводео је Г. Министар казати, а и данас је то поменуо, да ће се позити на извесну традицију, на историју тих школа и на старост њихову, а ја би га умолио да изволи узети још нешто у обзир код овога рада и поступања, а то би било, да се припази поглавито на оне школе, које имаду за нас нарочиту националну задаћу, а то су оне школе, које се налазе на нашој граници.

Ја ћу да споменем само два три примера. Ено вам средње учитељске школе у Чаковицу, гимназије у Копривици, па у Бјеловару и ја бих молио Г. Министра просвете, да и тај моменат као одлучан држи у виду, јер, браћо и пријатељи, ако ми на овим изливним тачкама одузимамо рад, онемогућимо рад, културни рад тих школа, ми ћемо се за кратко време покајати и ту евентуалну фаталну погрешку нећемо моћи тако лако више да исправимо. Г. народни посланик др. Стијић казао је овде једну ретку али врло карактеристичну примедбу, износећи, како је ручни рад из средњих школа уклоњен из разлога што нема радионица. То се не би смело допустити ни под којим условом. Ја сам, господо, већ једанпут имао прилике да нешто слично проговорим са овог места недавно, па ћу бити слободан да то овде у пленуму поновим. Ручни рад је саставни део наставе народних школа. Тај ручни рад била је Влада увела, па укинула и ја верујем, да би то требало уместити и у средње школе, не зато, браћо и пријатељи, да нашу средњошколску омладину обучимо свом или оном занату, већ поглавито зато, јер таква омладина, која би имала увиде у поједине гране нашег занатства, наше пољопривреде, наше трговине, те кад би се то све исправно проводило, другим би очима гледала на свога суграђанина, занатлију и пољопривредника, а наша интелекција не би требала да полази увек од почетка, да стекне извесно искуство у том погледу, него би се користила искуством из школе.

У вези са § 24 Финансијског закона споменућу, да од срца поздрављам одлуку и иницијативу Владе, да се наставници свих школа имају да врате своје позиву, за који су се спремали. Господо и пријатељи, то је једна мудра одлука, на коју смо, ево, дуго морали да чекамо. Жалосно је, али је тако, да су многи наставници сами настојали да се измакну од свога позива. А зашто? Зато што су у овај или онај наставнички позив дошли, не слушајући глас савјести и следејући своје таленту, него може бити на силу, и тако су унапред настојали да се од тога неугодног рада, који им не иде од срца, извуку. Министарство је то увидело и ја тај корак од срца поздрављам.

§ 25 садржи одредбу о прегледу школских надзорника појединих основних школа, и то два пута у години, па им се одређује извесан мали хонорар. Господо, ако један такав надзорник има по 80—100 учитеља, којих рад он треба да прегледа, зна се шта то значи. Такви надзорници, који су тим важним послом оптерећени, оптерећени су осим тога пословима, који никако не спадају у круг њихова рада. Исто онако као што су средњешколски директори оптерећени администрирањем својих завода, тако су ови сироти надзорници, тако морам да кажем, оптерећени писањем, што их чини управо немогућим за онај њихов главни позив. Примера ради спомињем само то, да овакав надзорник мора да води платне спискове својих учитеља, да се брине да то све буде на време плаћено. Па, господо, надзорник није порески чиновник, он има сасвим други задатак и ја молим Г. Министра, да те наше најбоље раднике на просветном и културном пољу ослободи овога посла, који им никако не припада. (Одобравање).

Господо, данас је г. Ђуковић, а чини ми се и г. Никић, споменуо и говорио о једном типу школа, да буде, рецимо; један тип гимназија, један тип реалки ит.д. Ми, који се тим послом bavимо, знамо, шта то значи. Али ја бих био слободан ипак да уведем малу дисхармонију. Ја бих тражио да основне и грађанске школе воде рачуна о томе, у каквој су средини.

Браћо и пријатељи, у сељачком милјеу нека буду школе народне, нека им основни смер буде сељачки, т.ј. земљораднички. Оне школе у занатлијском милјеу нека буду занатлијске, а оне у трговачком нека имају трговачки смер, као и оне у индустријским местима нека буду индустријског смера. Мени се чини, господо и браћо, кад би се то консеквентно провело, да се ми не бисмо у свима средњим школама, дакле гимназијама и реалкама, морали увек да тужимо на сувише велики број ђака, јер, господо, ми не можемо потпуно оставити случају, у какве ће школе родитељи своју децу да шаљу. Родитељи, познавајући способност свога детета, желећи деци својој само добро, упућују их тамо, где мисле да ће наћи своју срећу. А ако ми, господо, будемо имали овакве школе једнога типа, рецимо основне или грађанске, ми присиљавамо родитеље да не чине оно, што су намеравали да учине са својом децом.

Има још једна врста наших школа, ја ћу их назвати врстом, а то су наше школе граничарске. Ја бих молио Г. Министра просвете, да тим школама изволи обратити највећу пажњу и да у тим школама не буде ни часа без наставе. Ја знам примера у моме крају, у најистакнутијим граничарским местима, да школе, односно ђаци, по пет шест месеци, чекају на свога учитеља. Тај недостатак би могао да се покрије тако да узмемо из унутрашњости учитеља и да га пошаљемо тамо. То тражи наше национално образовање и национални одгој. Учитеље наше не би требало сувише отимати школи. Они треба да раде и да учествују у свима нашим културним друштвима. Они то де факто и чине и они су управо душа свих наших културних друштава. Али мени се чини, да у томе ми идемо мало сувише далеко и да ми наставницима, а поглавито надзорницима школа не дозвољавамо да потпуно изврше своју дужност.

Ако се наставници заморе сувише изван школе, неће дати школи оно, што она од њих тражи.

Што се тиче традије наших школа, био бих слободан рећи само ово. Ми смо у погледу подизања народних школа ишли, по моме схватању, брзим темпом. Тај рад у извесним бановинама је успео, а у извесним није. Ја се бојим, да они људи, који ишли брзим темпом у подизању школа, нису и сувише навикли на тај брзи темпо, па да га не умеју у овом тешком времену да успоре и да наш народ у општинама сеоским не буде преоптерећен. Ја молим Г. Министра да тај брзи темпо успори, па кад буду боља времена, онда се може наставити. Господо, у Финансијском закону даје се могућност Г. Министру просвете да поједине општине притегне на допринос за издржавање грађанских или стручних школа, које ће се евентуално основати у тим местима. Господо, општине су већ добиле велике терете. На име општине треба да плаћају станове учитељима. Ако учитељ има стан у општинској кући, држава уштеже станарину, а општина мора стан да га издржава. Мени се чини, да је захтев уштезања и захтев гледе приноса за издржавање школа, да је и једно и друго неправично. Ако су грађанске школе државне школе, онда немојмо грађанима и општинарима да мењемо на терет још један нови принос.

Сад само још једна ствар, Господине Претседниче, а то се тиче штедње. Ја ћу упозорити на ово Господина Министра просвете. То је један факат, који је нама познат. Изасланици код испита зрелости били су слани из Скопља у Чаковац, или из Загреба у Травник па у Сарајево. Зар г. Ђуковић из Сарајева, није могао отићи у Травник или Мостар? Лепо је, да се људи познају, али у садашњим приликама то није подесно, и ја бих молио Г. Министра, да се то више не практикује и на томе ће уштедети много. То сам имао да кажем, са изјавом, да ћу гласати за овај буџет.

Претседник Др. Коста Кумачуди: Има реч г. Ђуро Марјан. (Није присутан). Има реч г. Миливоје Исаковић. (Није присутан). Има реч г. Др. Богумил Вошњак.

Др. Богумил Вошњак: Свети Сава је био дипломата, присветић и црквени радник. Тако ми данас имамо једног Министра просвете који је изашао из дипломатије и ја мислим да се неће љутити ако ћу учинити неке примедбе, које су врло добронамерне, по како сам ја у пријатељским односима са Г. Министром, ја мислим да никакво зло из тога неће изаћи.

За мене је буџет будућности, онај, који ће у највећој мери водити рачуна о просвети и привреди. Ја сам потпуно убеђен да ће наша просвета ићи оним путем, да ће радити на томе, да створи дубоки осећај народних и државних дужности, као и да створи школу карактера и културу срца.

Данас смо чули извесне статистичке податке односно средњих школа, и из истих се види да је број основних школа порастао од 5600 на 8600. На то бих имао да приметим ово. Мислим да је Г. Министар просвете био оптимиста. Грчка, која је много мања од Југославије, има 8000 основних школа, Румунија, која је нешто већа од Југославије, има 14.000 основних школа. И ако узмемо у обзир и то како стоје наше основне школе, види се да наша основна настава није још тамо где би имала бити.

Ја мислим да би наш просветни ресор морао бити један ресор пун југословенске иницијативе. Треба да дође у томе ресору до прелома са прошлошћу. Апсолутно је потребно да наша основна школа као и наше школство буду изражај наше југословенске државне идеје. То се до данас није могло постићи, али ја сам потпуно уверен да ће се морати приступити томе послу, пошто је просвета најважнији државни фактор. Има један отсек за народно просвећивање у Министарству просвете, и ја сам видео тамо стару господу, са брадом Јована Ристића. Ја мислим да треба у целу нашу народну просвету узети нов дух који би одговарао целокупној нашој државној југословенској идеологији.

Господо, приметно сам да немамо Закон о народним библиотекама, а сматрам да је апсолутно потребно да се донесе овакав закон. Још у 1919 години Чехословачка је донела Закон о општинским библиотекама и Чехословаци имају већ данас 15 хиљада тих библиотека са 5 милиона свезака. Ја знам да оно што може Чехословачка да да, да је то немогуће извршити у Југославији, али мислим да то питање треба кренути бржим темпом.

Чини ми се да нам недостаје нешто, а то је, просветна пропаганда у духу Југославије. Фашистичка Италија има јаку пропаганду у циљу државне идеје. Совјетска Русија ради пуном царом и баца огромне суме новца за просвету, и она ствара својом пропагандом најјачи основ свога државног живота. Зато тражим да се са највећом одлучношћу ради на унутарњој пропаганди за југословенску државну и народну мисао.

Желим да југословенски културни односи, који су данас врло лабави у целој држави, пошто имамо данас, жалибоже, још културно самосрпство, самословенство и самохрватство, — постану јачи и јачи. Али ако нешто такво тражим, ја сам логичан што тражим да се и на Београдском универзитету оснује катедра за словеначки језик као и за литературу словеначког дела нашег народа.

Сада, Господине Министре, споменућу ваш један Правилник, који сте издали у погледу натписа на филмовима. На основу тог вашег Правилника треба да су сви натписи на филмовима у ћирилици и латиници, док су до сад били само у латиници и то по једној инстиктивној потреби практичног живота. Ови натписи су били на једном врло лошем језику и треба на натписима филмова да буде језик бољи. Али како држава има права да одређује и.п. натписе државним надлежствима, јер су тамо на ћирилици и латиници, то не знам да ли има права Г. Министар да наређује и да ли се сме и може дирати на право власника једнога кина, да на филмовима ставе два натписа, нарочито с тога кад су толике године натписи били само у латиници и нико се није на то љутио током толиких година после Уједињења, те мислим да то треба и у будуће тако да остане.

Ја знам огромно историјско значење ћирилице, само се мени чини да су и ћирилица и латиница разлог нашег културног разједињавања. Да имамо два писма, то је противно идеји унитаризма и противно уједињењу наше нације. Најбоље би било да сваки Југословен влада и ћирилицом и латиницом. Међутим до тога није дошло. Једну територију има ћирилица, а другу латиница. Босна је помешана али у исто време опажа се, ја то само констатујем, про-

дирање латинице а то из разлога пошто је латиница једно практично писмо, она је постала писмо привреде исто онако као што је у Немачкој латиница постала писмо економских часописа и економског дела свакога великога листа. Несумњиво је дејство да је ту продирање једнога писма. Држава ово продирање не сме ометати него мислим, да тај природни процес треба да се настави. Од Балканских народа, Румуни имају латиницу, а Грчка има у староме Велицелосу противника латинице,

Погрешно је по моме мишљењу да ми имамо три центра наше културе, и да се наша култура племенски оријентира. Ми имамо Српску, Хрватску и Словеначку матицу, а нигде немамо Југословенску матицу.

Између појединих културних центара мора бити много живљи однос него је данас, а да не изгледа ако дођемо из Загреба у Љубљану да смо из једног табора дошли у други. Са тиме треба да престане. Ту треба да држава својим радом створи једну југословенску културну политику и да подупиरे све прилике и тежње које иду у правцу уједињења југословенске културе.

На Крфу, — и за то ја носим извесну одговорност, пошто сам ја учествовао код израде Крфске декларације, одредили смо изједначење календара. Током ових година нашег уједињења нисмо дошли до тога да би ову тачку Крфске декларације испунили. Г. Ђуковић је врло лепо приметио да су огромне просветне тешкоће и тежобе, које извиру из равних верских празника, само ја мислим да наша Скупштина не би смела бити конзервативнија него што је био режим 6 јануара без Скупштине. Ја мислим да би ту требала једна широка реформа која би ујединила календар за Југославију. (Чује се: А црква?) Што се тиче цркве ствар је оваква, па има румунска православна црква која је пристала на Јулијански календар, ту је грчка православна црква која је пристала на ову реформу. Једина тешкоћа код нас у овоме случају је Јужна Србија и ту треба наћи једно решење које ће задовољити целокупну државу и Јужну Србију.

Ја бих ипак сада споменуо неколико речи о ужим словеначким питањима. Ја на пример из мог изборног среза могу да телефонирам и у Базел, и у Париз, и у Беч, само не могу да телефонирам у Београд. То спада у Министарство саобраћаја, то је истина, али има нешто друго, нешто сличнога као телефон, то су књиге то је консум књига. Данас је жалосно да се мора констатовати да се у Љубљани купују више немачких књига него југословенских. Најосновнији словеначки проблем је у том, да је Дравска бановина сувише везана за запад. Ми живимо без културне везе са културним центром Београда. Ову везу морамо створити.

Један од мојих предговорника из Дравске бановине рекао је: „У Словенији нема сепаратиста, сви су за Краља, сви су за Југославију“. То је видите један политички идеалиста, а ја сам реалиста. — Морам рећи да тако далеко у Дравској бановини још нисмо. Треба још једна велика борба; борба противу предрасуда, борба противу уског схватања, против несхватања југословенске идеје и једну борбу против међусобног непознавања.

Тако други пут — и то ова чињеница није била довољно позната у осталом делу наше државе, други пут долази у Београд једна словеначка деле-

гација, и које правац је чист југословенски, која је на изборима добила већину. Ту већину смо добили већ године 1920 код избора за Уставотворну скупштину. Али зашто се ова већина изгубила? Зато што Београд није кроз толике године водио једну енергичну, једну јасно усмијерену државну политику која треба да буде и једна југословенска културна политика. И Словенци имају своје највеће залеђе у једној чистој југословенској политици.

Господо, ја бих учинио баш сада, говорећи о просветном питању, један апел на Владу, на Београд и на целу нашу државну политику. Тај је апел: да мора остати правац државне политике непоколебив. И с погледом на прилике и односе у Дравској бановини, ова политика не сме да се колеба. И само једна оваква политика доводи до једног правог схватања културних проблема. Господо, ми смо сви на једној лађи, и ако ова лађа потоне, ми сви имамо да потонемо са овом лађом. Али ми сви морамо наћи прави правац, да ова лађа дође у пристаниште велике будућности Југославије!

Дакле ја, као посланик Дравске бановине, тражим, да се води оваква југословенска културна политика, која ће бити непоколебљива и која ће у руци са целом државном политиком довести до таквог стања, да ће моја ужа домовина бити најуже идејно и духовно уједињена са великом Југославијом са целом земљом. То је моја жеља. (Плескање).

Поштрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч г. Миливоје Исаковић.

Милвоје Исаковић: Господо народни посланици, шестојануарски режим забележио је своје позитивно битисање и на просветном пољу. Просветни закони донети у том времену најбољи су доказ не само онога што рекох, него и сталних напора родољубивих носиоца шестојануарског режима, да се у нашој држави уради све оно, што ће бити најбоље и да се постави на место, које му одговара. Закон о народним школама, о средњим и универзитету, најбољи су доказ не само да се желело оно, што је најбоље, него да се и урадило оно, што је било најбоље могуће. То је факат, који нико објективан не може порећи и, када једнога дана буде писана историја наше просвете, ја сам убеђен, да ће се о просветном законодавству шестојануарског режима најлепше рећи. Постао да очува државно и народно јединство; да обезбеди просперитет бескомпромисног Југословенства, шестојануарски режим остао је томе доследан и кроз све просветне законе, које за време свога битисања донео.

Наша народна школа са целокушним учитељством од увек је била заточник родољубља и просвећености. Наше родољубиво учитељство од увек је било предано у служби народних идеала и на висини свога узвишеног позива. Мало је редова, који, као учитељи, могу рећи, да су тако успешно и пожртвовано радили на свима пољима делатности. Наш народни учитељ у школи и ван ове за добро државе и народа дао је и даје до максимума. У школи је предан послу до пожртвованња, ван ове је пример радљивости и врло често мотор, који покрене целокупан живот околине, у којој дела. Задругарство је највећим делом на плећима учитеља; културни рад је врло често, а по некад искључиво, везан за учитеље.

Наш данашњи учитељ достојан је традиција свога реда и потпуно је на висини свога узвишеног позива:

Заблуда је, ако се због појединачних и спорадичних случајева баца апатема на читав Ред ових скромних, али неуморних радника. Заблуда је ако не и крајње непознавање ствари, ако се младим учитељским генерацијама одриче воља и љубав ка послу. Можда има недостатака младости, али је тога било и увек доцнији живот тих и таквих, искуство, које се у животу добија, створили су, баш ако хоћете, од таквих којима се хоће да пребаци, најбоље раднике, достојне старијима. Који ред јавног радника може дати такав и толики број оних, чије груди красе највиша одликовања за ратне подвиге, као учитељски?! Није то, господо, случајно. То је последица схватања класне дужности и родољубиве свести, која се проповеда од учитељске школе, па кроз све класне организације учитељства. Учитељске школе и ранијег и доцнијег датума увек су, то ја са овога места тврдим, најпреданије одговориле своје задатку. Оне и данас сјајно испуњавају своју дужност; боре се са ужасним тешкоћама, а као пример, нека ми послужи Женска учитељска школа у Београду, која ни до данас нема достојне зграде, али даје такве учитељске снаге, да јој служе на част у сваком погледу. Ја се дивим напорном раду и родољубивом схватању дужности колико директора ове школе, тако и наставничком колегијуму, јер није лако радити под онаквим околностима, а давати тако сјајне резултате; Мушка учитељска школа у Београду скорашњег је датума, али је мудрим вођењем и преданим радом наставничког колегијума такође дала такве резултате и такве учитеље, да јој то само служи на част. Такав је случај и са осталим школама, и ретко је где, да би се њихово битисање због њиховог рада могло довести у питање. Идеолошки, обзиром на готово милионски број женске деце дорасле за школу, ја никада не би могао дати свој глас за укидање учитељских школа, али на жалост, ми смо у овим данима толико сироти, да ћемо и ту жртву морати поднети. Укидањем учитељских школа, које за мене увек претпоставља један минус, бићемо у могућности да бар оне које остану, потпуно стручним наставницама, јер ја мислим да није опортуно као што је сада случај, да народни језик у петог години учитељске школе предаје психолог, коме су одузели психологију, те сад кад је народни језик дошао у руке овога „стручњака“, само у том разреду било је око 20 слабих оцена. Те оцене овај „стручњак“ дао је у времену од месец дана и нешто више предајући и испитујући. Надати се, да ће и интернатско уређење спровести што је могуће пре, јер ћемо тада моћи очекивати потпуне резултате. Кад је већ реч о учитељским школама, онда нека ми је допуштено да скренем пажњу на једну чињеницу, која прети да буде катастрофална, бар за садашње завршне генерације учитељских школа. Новом организацијом покљоњена је пуна пажња изучавању туђих језика. То је потпуно на своме месту, што се тиче будућих учитељских генерација. Али за сироте ђаке, који су сад у петог години учитељских школа, то је непремостива тешкоћа. Туђим језицима, кад су ови ђаци били у I, II, III па и IV године, поклањана је мало, готово никаква пажња. Сад у петог години, од ове сироте деце тражи се толико, да их ни мало њиховом кривицом, то доводи до очајања.

Ја дубоко верујем да овде мора бити увиђавности бар за ову годину и да ће се наћи начина да се у погледу знања туђих језика буде задовољно оним чиме се располаже. Повика је, госпоно, на средњу школу, гимназију. Ја мислим да се и овде претерује. Ми заборављамо какви смо ми били. Данашњи ђак осмога разреда гимназије, ја смело трвдим, нимало не заостаје иза свога предраднога друга. Шта више, мени се чини, имајући баш примере пред очима, да је овај данашњи нешто и јачи. Како год закључивали, ако се можемо да узвисимо, да будемо објективни то је заслуга данашње средње школе и њених наставника. Тежити је да се постигне јача и тешња веза између родитељске куће и средње школе и између ове и основне школе.

Пријемни испит као превентивна мера потпуно је на своме месту. Прошлогодишњи слаби резултати последица су: готово бруталног изненађења и једне прећутне тежње да се изврши што стриктнија селекција ма и по цену учитељског угледа. То се више неће догодити, макар колико млади и неiskusни бивали у испитним комисијама. Допустите ми да овом приликом скренем пажњу на једно врло болно питање, питање учбеника. Јединство наставе захтева јединство учбеника. То би се морало и са националног гледишта постићи што пре. Данашњи учбеници по своме броју и шаренилу претстављају хаос, а по ценама пљачку. Исто онако као што су издавачи учбеника немилосрдни према родитељским џеповима, исто тако Министарство просвете мора бити немилосрдно према издавачима учбеника. Ја се надам да се већ идуће године у овом правцу уради што је више могуће. Плидирам за један учбеник и једну скромну цену. Краљевска влада сваки даном показује пуно добре воље да се све постави на своје место и да се свака неправичност исправи. То ми даје потстрека да изнесем једну очигледну неправду која је учињена према, ако не најзаслужнијим, а оно према врло заслужним. Ствар се тиче стотинак и нешто више учитеља који су завршили школу 1912—1914 године па отишли на отслужење кадра и остали као војни обвезници до свршетка рата. Њима се оспорило право за унапређење за оно време док су у војсци и у рату били. Међутим њиховим друговима неспособним за војску добили су одмах места и данас су од њих и старији и примају већу плату, док су се они борили за ослобођење и уједињење, док су тамо на фронту бивали рањавани и подносили све тешкоће рата и у пуној мери заслужили награду и признање, ваљда да би иронија била већа, дошло је запостављање. То је очигледно неправда јер нема тога ко би још и ово смео цегирати. Они не траже ништа више него оно што већ имају њихови другови који нису служили војску и нису били у рату. Ово, госпоно, не претставља никакву милостињу, него напротив исправљање неправде и задовољавање правичности за коју је Краљевска влада у толико прилика дала доказа да јој је на срцу. Г. Министар просвете као иницијатор да се ова неправда исправи биће топло поздрављен од свих оних који су се борили и који ће се борити кад опет дође час.

На завршетку само још нешто. Молим Господина Министра у првом реду, а затим и сву осталу господу, да се и за учитеље као и за све остале редове чиновника примени дисциплински суд у случају њихових кривица. Незгодно је госпоно, да

неко одговара и да се некоме суди, а да он није ту, нити да има кога да га брани. Кад сви остали редови чиновника иду пред дисциплински суд, нека тамо иду и наши учитељи. Уверен да ће ове моје речи наћи на пуно предуверетљивост, јер сам их казао само у доброј намери не вређајући и не омаловажавајући никога и задовољан радом и учитеља и наставе средњих и стручних школа, и резултатима која је дала и основна и средња и стручна школа, изјављујем, да ћу гласати за овај буџет и у појединостима.

Пошћрејседник Др. Авдо Хасаибеговић: Има реч народни посланик г. Аранђел Савић.

Аранђел Савић: Госпоно народни посланици, унапред изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете, али хоћу овде да учиним само неке напомене, које се тичу оног овлашћења, да се неке средње школе, напосе оне фабрике за лифровање чиновника, како рече један од наших другова, укину, и хоћу да говорим још и о увођењу школарине. Ја верујем, госпоно, у добре намере господина Министра и Краљевске владе и свих нас да је та одлука пала услед тога, што се наш народ налази данас у једној тешкој економско-привредној кризи. Али бојати се, госпоно, да са решењем те привредне економске кризе, која се може решити за годину или две, не паднемо у једну другу много већу кризу, која се не може решити ни за десет, па ни за 15 година. Ако промислимо о свему ономе што је проузроковало светску кризу и кризу у нашој земљи, долазимо до закључка, да је криза у нашој земљи настала као последица светске економске кризе, и друго: да је постала као последица хиперпродукције свих намирница и производа, који су потребни једноме човеку за његову егзистенцију. Али што ова криза у нашој земљи бесни свом јачином, изгледа, да је томе узрок наш рад од ослобођења, од 1919 год. до данас. Нека ми нико не замери, кад кажем да су наше партијске владе до 6 јануара при решавању свих питања мислиле само на данашњицу, а шта ће сутра бити, о томе нису водиле рачуна. Да је то тако, ја ћу навести само један пример овде, а таквих примера има маса, који се могу наћи у свакој грани и у свакој струци.

Наша престоница, наш бели град од ослобођења под Вождом Карађорђевићем и Коца Милошем па до 1912 године, до рата, изграђен је може бити само за једну трећину, а од 1919 године, па до данас, дакле цигло за 11 година Београд је изграђен пет или шест пута више него што је био 1912 год. Ми смо хтели да, после оне страшне светске катаклизме, што се зове светски рат, земљу да обновимо. Али, ми смо у обнови земље скочили за десетак степена више него што смо смели. Ми смо хтели, не да обновимо, него да изградимо, па смо рушили и оно што је могло служити и правили лепше, да би достигли оне народе, који су изграђивали вековима, хтели смо да их престигнемо за десет година. Докле су наши продукти били скупи, било је новца доста и добро је што се трошило на ту обнову. Али, када је нестало новца, онда су почели и приватни, и појединци, и самоуправна тела, да се задужују и са туђим новцем и са државним да зидају оно што нису били у стању. То је случај да Београдом, јер наша Хипотекарна банка дала је новац, те је изградила Београд, а сад је довела у питање и свој капитал, управо, она сад мора да плаћа интерес на оне зајмове, што је закључила у иностранству. На тај начин наш новац

извлачи се и иде ван земље. Да је била Влада која је мислила шта ће бити сутра, таква изградња земље не би се могла десити. Јер, што важи за Београд, важи и за сва остала места. Оваквих примера има много. Значи да наше Владе у опште нису водиле рачуна о сутрашњини, а најмање шта ће се десити после 10 и 15 година у будућности. Па и ми сад, при решавању економске привредне кризе, изгледа да доносимо неке закључке, који ће можда, доцније рђаво утицати на ток и развој државе. Ја сматрам, да је просветно питање једно социјално питање, да захтева дубоку студију, али сви кажу: Овде где је народна просвета треба откинути нешто, а овде се кида много ради олакшања те кризе.

Каже се: Гимназије нам лиферију чиновнике, то су фабрике за лиферовање чиновника, то су фабрике за лиферовање умног пролетера, па се онда каже и ово: Ајде, сад ћемо установити неке стручне школе, које ће оспособити индивидуу да не ступи у државну службу, већ да сама буде продуктивна и свој хлеб тражи на другој страни, а не у државној служби. Господо, ја мислим да сви знамо из искуства, да све стручне школе, које су до сада постојале, а верујем које ће и у будуће постојати, и које ће се наново отворити, да ће лиферовати чиновнике. Зашто? Проста ствар, чиновнички положај и посао јесте лукративан посао, а сваки лукративан посао привлачи човека да се бави њиме, али пошто тих послова на другој страни нема, то се иде у чиновнике, јер се чиновнички посао сматра као лукративан. У чиновнике иде само онај који не може други згодан посао да нађе.

Створимо и друге лукративне положаје и занимања па ће онда бити мало чиновника. Ми смо имали и трговачку академију и пољопривредне школе; које су стваране са тенденцијом да даду практична звања за један специфично самосталан живот, али нажалост ни из пољопривредне школе ни из Трговачке академије ми немамо људе слободне професије, већ су они опет дошли у државну службу.

Што се гимназија специјално тиче, ја налазим ако хоћете искрено да метнемо руку на срце, да те гимназије, ако сада лиферију чиновнике, да оне у прошлости, од 1919 године па до пре 5—6 година нису лиферовале чиновнике. Ако загледамо у службеничке листове свих наших чиновника у појединим Министарствима, видећемо да је једна половина чиновника у државној служби без школских квалификација. Откуда то чиновништво без школских квалификација у државној служби и да ли је оно прошло уопште кроз школска врата? Не, оно је ушло у државну службу на друга врата, на врата партијска: Ми смо, господо, сви припадали појединим странкама и сви смо на томе радили — не одбијам, да сам и сам радио на томе, да тако некога протурим за чиновника — сви смо то радили и морамо то признати. (Један глас: Тако је, сви смо грешни). Сада, међутим, специјално гимназије и друге школе лиферију чиновнике. Каже се да има 80 хиљада ученика у средњим школама и да треба укинути гимназије, да би се то чиновништво смањило. Ја верујем да је то погрешно.

Поред разлога, које су господа наводили, да ће се укидањем гимназија смањити чиновништво, ја велм да се оно ни најмање неће смањити и учиниће се само једна грешка тиме, јер ће се тај просветни храм затворити за децу из широким маса

народних, за децу сељачку, јер сељак ни у ком случају не може школовати дете у великој вароши, где ће бити сада те ново-отворене гимназије, па ће сељачка деца бити присиљена да напусте школу, тим пре што се уводи и школарина.

Шта сада настаје, када укинемо те школе? Сада имамо 80 хиљада ученика у средњим школама, а после тога тај број ће се укидањем гимназија смањити на 40 хиљада ученика, а то је од прилике за 8 година по 5000 ученика годишње. Дакле по 5000 нових чиновника годишње, који излазе из школе и улазе у државну службу. По 5000 чиновника, то је много. Кад додамо томе и друге средње школе, које такође утичу на формирање чиновничког кадра, онда значи да ћемо ми имати једно 10—15.000 младих годишње, који се спремају за чиновнике. Ако би укинули и то 10 до 15.000, ако би закратили оној простој маси, где има бистре деце и талентоване, да она могу посећивати школу, па да се школују само деца имућних родитеља, онда се може мислити какав ће бити чиновнички кадар.

На крају крајева, није мука од гимназија, али је мука од чиновника. Зашто? Данас држава трпи чиновнички кадар као један баласт и заоста су баласт за државни буџет. Због тога треба извршити једну селекцију и треба спречити свакоме ономе који није способан да дође за чиновника. Али шта се данас ради? И ту се погрешно ради. Господин Љуба Давидовић као Министар просвете издао је једно наређење да се скрати школовање, јер се сугерирало некако да је чиновништво за време рата изгинуло, а оно није изгинуло, па се онда при скраћеном школовању за час лиферовало и безбројно чиновништво. Нота бене, покојни Стјепан Радић дозвољавао је као Министар просвете да и најслабији ђаци могу свршити школу и постати државни чиновници, а таквим радом, господо, де факто нагомилала се чиновништво. Шта треба извршити па да тога не буде? Треба извршити селекцију. Са овима који су ту морамо рачунати, али треба пазити да се у будуће не би створило тај умни пролетаријат и да не буде чиновника који улазе у надлештва као у какав завод за аналфабете. Али да се у будуће не би стварало тај умни пролетаријат, ми морамо да имамо извесне методе, а то је да се само оно што ваља пропусти кроз школе. Ако узмемо да су ниже гимназије те које су до сада радиле, не зато да лиферију чиновнике, него да развијају интелектуално омладину, онда значи, да је та школа, за коју смо се ми борили можда стотине година, потребна народу, јер, господо, треба знати да основне школе овакве какве су, не могу дати народу писменост онакву каква му је потребна, не зато што тамо не раде учитељи, него зато што један извештан период свога живота од 11 до 20 година, док му се не укаже потреба за писменошћу, човек из народа има једну паузу и са том паузом он заборавља оно што је научио и постаје потпуно неписмен. Међутим, гимназија чини да се та писменост продужи. Код нас је предвиђено осмогодишње школовање али се оно не може увести још за 20 година. Дакле, потребна је једна школа која ће држати везу са основном школом. Што се тиче виших гимназија, ту већ улазе деца која се спремају за чиновнике и зато, господо, нека се постави један цензус да се за више разреде гимназије мора пола-

гати један пријемни испит и да ђак виших разреда може постати само онај ђак који је одличан или врло добар. За универзитет, господо, треба примити ако хоћемо да вршимо селекцију чиновника, треба примити као правило да се примају само врло добри и одлични ђаци. (Један глас: Са конкурсом!) Конкурсом, па нећемо имати много чиновника. Господо, то није правило да један одличан ђак мора показати одличне резултате, али се ми морамо држати те норме, јер заиста један одличан ђак мора пазити на своје понашање и на своје владање, а статистика показује, да тај ђак мора да буде добра карактера, а нама су потребни добри карактери.

Ја морам да завршим свој говор ма да бих имао да много што шта кажем, само молим да се ове моје напомене приме и да се води рачуна о њима. Нарочито апелујем на Г. Министра просвете и да се води рачуна о тој потреби народне школе, о гимназији и вишој гимназији. Па ако се приме ове моје напомене онда добро, а ко се не приме нека иде и даље овако.

Још бих имао нешто да кажем о школским надзорницима.

Поштрејседник Коста Поповић: Молим вас да завршите свој говор.

Аранђел Савић: Школски надзорник какав је данас у основној школи не ваља. Школски надзорници, кад су установљени мислило се на инструктивне школске надзорнике, међутим од инструктивног школског надзорника прешло се на архивског надзорника. Школски надзорник је данас архивски чиновник који преврће акта, и ако би желео да прегледа школу не може да се дуго задржи, него се мора да врати патраг да прегледа акта.

Просветна одељења код бановина онаква, каква су нису потребна. Она не воде директиву школа, не дају правац, немају да спроводе школску политику, то чини Министарство просвете, а та одељења кажу: „на надлежност“, „на мишљење“, и сва решења доноси Министар. Према томе ако та одељења постоје као административне јединице, она су непотребна.

Поштрејседник Коста Поповић: Господине посланиче, ви сте завршили, реч има г. Др. Гавро Санто.

Др. Гавро Санто: Као претставник једне националне мањине, сматрам за своју дужност, да при претресу буџета Министарства просвете, скренем пажњу Краљевској влади и овом Високом дому, на културне и просветне потребе мојих сународника.

Мањинско питање је, пре свега, културно питање, и по мом мишљењу мањински проблем се састоји у првом реду у томе, да се националним мањинама осигура право на развијање националне културе, т.ј. права на чување и неговање матерњег језика, националне културе, националне музике и песме, уметности и традиције.

Морам одати признање Краљевској влади да сам код ње, а нарочито код Г. Претседника владе наиздао увек на разумевање и предусретљивост, кад сам се обраћао по овим питањима. То ми улива наде, да ће се у будуће још више водити рачуна, о оправданим жељама и потребама мађарске мањине, јер је она, својом једнодушно израженом вољом, за активном сарадњом на консолидацији наше Отаџбине, надам се успела, да развије све предрасуде и неповерења према њој, и тиме, без обзира на одредбе

мировних уговора, стекла право на предусретљивост и широкогрудост.

Законом о народним школама санкционисано је наше право, да деца мађарске мањине добију основну наставу на матерњем језику, и то се право и поштује. Али у колико више година протиче, настаје све озбиљнија опасност, да то право постане неизводљиво, услед све мањег броја учитеља мађарске народности.

Баић услед овога разлога, Влада је дозволила немачкој мањини, да може основати приватну учитељску школу. Ја сам уверен, да би Краљевска влада дала сличну дозволу и мађарској мањини, али како је данас услед незапамћене привредне кризе, врло тешко, па чак и немогуће, да се набави толико приватних сретстава, колико је потребно да се оснује и издржава једна учитељска школа. То молим Г. Министра просвете и Краљ. владу, да се при једној од постојећих државних учитељских школа, отвори одељење за школовање мађарских учитеља.

У вези с тим молим да се изврши ревизија и пензионисаних и редуцираних учитеља Мађара и да се реактивирају сви они, који по својим годинама и квалификацијама могу вршити службу. То је и у интересу и државних финансија, пошто се један део њих води на државном буџету, а сем тога тиме би се бар унеколико попунио мањак у мађарским учитељима.

Исто тако молим, да се премештани учитељи мађарске народности, врате у места свог ранијег службовања, јер је то у интересу наставе, а и из социјално-економског разлога. У интересу наставе је јер њу деци на матерњем језику може најбоље пружити онај, коме је дотични наставни језик, матерњи језик. То је оправдано и из социјално економских разлога, пошто скоро сви и учитељи или имају одраслу децу за школовање или уче и нешто имања, или им је породица из других који важних разлога везана за место њиховог ранијег службовања, па сад морају да живе одвојени од своје породице. То је скопчано са великим издацима, а данас кад се спрема ново редуцирање чиновничких плата и неиздржљиво.

За одржавање своје националне културе и индивидуалности, националним мањинама су поред школа, потребна културна и просветна удружења, певачка друштва, позоришта. Не велим да ми немамо установа ове врсте нити да се оне прогоне, али се увек дешава, да административне власти не показују довољно разумевања и предусретљивости и поступају са сувише неповерења. У овоме погледу нарочито се осећа потреба за једним мађарским позориштем, које би уживало и државну потпору.

Законитост и равноправност, уведене новим режимом, имале су силног одјека у срцима мађарске мањине, и она је дала доказа своје лојалности, оданости и привржености, према Краљу и Домовини. Да би се учврстило поверење и још већма развила љубав и слога међу мађарским мањинама и југословенском нацијом потребно је да се са још више широкогрудости, излазе на сусрет национално-културним потребама мађарске мањине. То је не само њен интерес него и интерес државе, пошто ће у томе случају мађарска мањина са још већом готовошћу и пожртвовањем дати доказа своје љубави према југословенској Отаџбини.

Поштрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Као последњи говорник има реч г. Др. Стеван Крафт.

Др. Стеван Крафт: Ја сам зажелио да побудим у овоме Дому мало ближи интерес за једно питање, које не може да се хвали тиме да је у овој Скупштини а и у пређашњој било побудило нарочиту пажњу, а оно ту пажњу заслужује, господо, јер стотинама хиљада лојалних грађана очекују његово решење. Оно је питање од примордијалне важности, питање, које засеца дубоко у њихов душевни, просветни, чак и у њихов обитељски живот. И, господо, оно је важно и са гледишта опште државне политике, не само зато, јер су са тим питањем спојене извесне обавезе, ја бих рекао отмене дужности државе према слабијима, према једном делу нашега становништва, које са великом надом очекује да ће се то питање, буде ли среће, у скором времену коначно моћи решити, тако да се не бисмо морали с њиме више бавити. Ја бих био најретнији кад не би било потребе да се о томе питању овде проговори, како бих могао и ја и сви моји сународници да се пуном пажњом, целом својом снагом посветимо другим питањима, која нас као грађане једне те исте земље, која је и нама као и вама, господо, мила и драга, везују и у која питања имадемо заједнички да уложимо сву своју спремност, сву своју преданост, да их решимо тако, како би то било на општу корист и државе и целокупног њеног народа.

Па господо, питамо се, које су тешкоће, да се коначно не приступи дефинитивном решењу питања народних мањина, где је језгра тога питања? Господо, много је говорника овде нагласило важност школе ради тога јер се у школи одгаја младеж а од младежи зависи будућност једнога народа, па господо, како је вама мила ваша младеж и како је вама драгоцене школе, тако је сваком народу, тако је и мањини народној, тако је и са немачком мањином као делом једне велике просветне народне заједнице. Па господо, како је било у прошлости и то доста дуго већ, од времена нашега славнога Хердера и Гетеа и Браће Грима, како је било блиских просветних додира између немачке народне заједнице и југословенске народне заједнице, онда још политички необразоване, али просветно већ постојеће, за оно време већ интересантне и јаке националне и просветне индивидуалности, која је побудила интерес великих духова, како је било просветних додира између тих немачких великана па рецимо између неумрлога Вука, ствараоца југословенског књижевног језика, зашто да ми не настављамо том традицијом, зашто да оно мало запрека што још имаде, које заиста нису од никакве велике тешкоће, зашто да и преко тих не пређемо и не омогућимо живот једне просветне заједнице и друге паралелно у најбољим, најсроднијим, најискренијим, најпријатељскијим односајима. Ја питам поштована господо посланици, кому од тога икакве штете? Ја верујем, да ћете ми морати одговорити, никоме, нити држави, нити просветној заједници Југословена, нити икаквим јавним интересима. Само користи од тога, у првом реду велике моралне користи, а извирући из тих моралних користи и политичких и просветних, а у даљем погледу, пошто просвета ствара и има своје дејство и на материјалну културу, и материјалних пробитака и користи.

Један је поштовани предговорник врло добро нагласио, да један народ, који је стотинама година

водио борбу за очување своје националне свести, свога национално-просветнога карактера, своје политичке самосталности, водећи борбе кроз векове за остварење свога политичкога и државнога јединства, да такав један народ не може а да води према лојалним мањинама у својој средини другу политику него политику равноправности, политику поштовања индивидуалности тих грађана припадника мањинских народно-просветних заједница и да и њима омогући да развију своју културу и да живе својим језиком, својим духом и својом просветом, како би се на тај начин тек осећали потпуно и они код своје куће и могли исказати сву топлину својих срдаца према овој заједничкој отаџбини, гђе и они траже свој опстанак и очување своје народности, свога језика и своје културе.

Тако ће се постићи најјесигурније да се и народне мањине заложу за државу оном истом снагом и са оним истим жртвама као и припадници народне већине. Ја сматрам да би у томе могао и требао да буде заједнички идеал и да би у томе циљу требало удружити заједничке силе, како би се то питање решило на један начин који би служио и нашој држави и народној југословенској већини на част и општој ствари на корист. — Ово је питање, господо, преживљавало разне перипетије и у старим Скупштинама, перипетије које су по кад-кад доносиле и горких искустава за народне мањине, а и за поједине претставнике тих мањина, који су сматрали да им је дужност не само према своме народу и према заједничкој држави, у коју су ступили, да уложе све своје способности у то да заинтересују нашу јавност и законодавно тело за то питање, како би се оно што пре на опште задовољство и на општу корист решило и скинуло са дневног реда. Али, господо, за добру ствар не треба жалити жртва; за добру ствар водити борбу служи само на част, и крај свих тешких искустава и разочарења не треба еустати, него се мора на том путу и даље ићи и даље радити до коначног успеха. И верујте, господо, ја никада лично не бих ушао у политику; јер у њој не осећам никакво нарочито задовољство али сам сматрао за дужност да у новој државној заједници, у коју је, као што знате, ушло преко пола милиона грађана немачке народности, — ја као један од малобројних чланова моје народне заједнице, који влада југословенским језиком и који је имао прилике и могућности да упозна правителствени ерпек народне средине, којој сам ја ближи, јер сам из Срема, — покушам да утрем пут, те да се за овај честити, ваљани и лојални немачки живаљ што пре реши питање његовог положаја у овој земљи, како би у потпуном складу и једнодушности са народном већином могао да посвети све своје способности позитивном раду око подизања државних интереса и привредне и материјалне културе заједничке Отаџбине.

Господо, предуслов томе јест, решење питања национално-просветних на једној бази, која је код нас узаконена већ у години 1920. Није никако потребно да се народне мањине, а најмање наша народна мањина, позивају на међународне гаранције, јер имамо један свој домаћи закон из 1920 године, који је сва начела те заштите национално-просветне народних мањина усвојио, и, на темељу тога закона можемо да радимо око решења тога питања као једне наше домаће заједничке ствари. Ми смо стално,

господо, остали на томе путу, у нади да ћемо ипак једном доћи време где ће духови сазрети и на једној и на другој страни, да се дође до једног споразума, којим би се то питање могло скинути са дневног реда.

И, господо, ја са задовољством констатирам: да је после шестог јануара постигнуто извесних позитивних напредака на законодавном пољу. Ја то наглашujem, јер ћу после морати да покажем другу страну те медаље, и да вам разложим како тешкоћа у целом том питању не лежи толико на пољу законодавства, колико на пољу администрације.

Донесен је 9 децембра 1929 године Закон о народним школама. И ту је тежиште тога питања народних мањина, које се, на жалост, дуго година схватало као чисто политичко питање. Оно није и не треба да буде политичко питање. Оно је, у првом реду, просветно питање, културно питање, и, као такво, оно је завредило, већ у почетку, да се са више толеранције и више са хуманог гледишта разматра и третира. Ја признајем, и ако су одредбе тога закона о народним школама врло шкрте — једва је три до четири параграфа који говоре о школско-просветном питању народних мањина, — да те одредбе ипак дају једну базу, која је подесна да се на њој даље гради и да се доведе то питање до свога коначног решења. Као сувисли део тих одредаба посматрам наредбе Министарства просвете, које су потекле првог септембра 1930 и 14 фебруара 1931 год.

Док је Закон о народним школама у сагласности с оним основним и темељним законом наше државе из 1920 године, који је реципирао међународна начела национално-просветне заштите народних мањина, у § 45 и идућим параграфима поставио правни темељ мањинскога школства, те су две наредбе, које сам цитирао, у потпуности те одредбе, одредиле и начела, по којима се установљава народна припадност неког грађанина, односно и детета, које долази у питање код уписивања у школу народних мањина, и утврдио начин, како се има решавати у спорним случајевима. Према тим одредбама у државним мањинским школама, односно одељењима, имаде обука да се даје на материнском језику, а државни језик се имаде подучавати, како је то утврђено наредбом од 14 фебруара 1930 године, као наставни предмет од трећег разреда па на више, но онда у све више сатова, главном начелу дакле, да се обука деце народних мањина у основним, односно народним школама, врши на материнском језику законски потпуно је удовољено. Удовољено на један начин, који, господо, ми отворено прихваћамо и признајемо. Подцртавамо, да би тај начин и та мера обезбеђења права матерњег језика у народним школама била задовољавајућа, ако би се истински, искрено, са потребним надзором проводила у стварност.

Међутим, господо, ту долази она болна тачка, да стварност никако, ни из далека не одговара овим начелима, која су утврђена у самом Закону и даље развијена у тим двама наредбама, које ја сматрам као недопуњавајући, односно саставни део правних начела Закона о народним школама и за које се ја надам, да ће пре или касније добити законску форму, а док их не добију, да ће остати недирнуте, нетакнуте у свом садржају, јер оне значе један озбиљан корак напред ка коначном решењу целог питања.

Ја сам, господо споменуо, да су тешкоће у главном на административном пољу. У чему леже те тешкоће? Леже, господо, у првом реду у потпуно

неспремном кадру наставника за те мањинске основне школе. Ја вас уверавам, господо, да ни најмање не претеравам немам разлога претерати. Господо, мени је то питање и сувише озбиљно и свето, да би ма и најмање приказао ствар друкчије, него што она стварно јесте. Имаде, господо, на тим нашим државним мањинским школама и одељењима бар половина наставника, који у опште не владају језиком мањине, па према томе нису у стању са најбољом вољом да испуне своју законску дужност и да се држе наређења Министра просвете, а нарочито наставног плана, који је наредбом од 14 фебруара 1914 године прописан.

Господо, кад томе још узмемо, да већина тих мањинских школа, нарочито наших, имаде управитеље, који исто тако не владају језиком мањине, како ће такав управитељ да врши надзор над тим својим наставницима и како ће од њих тражити, да се држе законских прописа у погледу наставе на матерњем језику кад ни он, ни већина његови наставника не зна и не говори тај језик.

Господо, видите, тако се дешавају случајеви који су смешни и жалосни у исти мах. А човек не може замерити појединим наставницима ако показују добру вољу, али са том добром вољом крај незнања језика постизавају баш обратно од онога што има да се постигне. Можда ћу унети мало хумористичке ноте, ако кажем како је на пример једна наставница недавно у једној немачкој школи покушала да удовољи својој дужности и да подучава немачку децу у немачком језику. Она сама пише диктат на табли и одмах се види како при том српски мисли и хоће да покуша са оно мало свога знања да то преведе на немачки. Тако она пише: „Им Фрилинг“ — „У пролеће“ и имајући у виду српску реченицу плави је ваздух, зелена је долина, она преводи, а превод испада овако: „ди блау иет луфт, ди грин дас иет тал“. Дакле једна језична немогућност, а деца морају то да пишу. Последичне такве наставе у нашим школама тим су теже, што наша деца, долазећи у школу, не допосе од куће знање књижевног нашег језика. Ништа није идеалније него код српског народа где је правило: пиши како говориш и како чујеш, и ако тако пишеш увек си добро написао. Међутим код нас није тако. Наш књижевни језик настао је вековима сливањем разних наречја и утицаја и наша деца, која код куће говоре својим наречјем, а готово свако село има друго наречје, она морају тек у школи да науче књижевни језик немачки. И тај задатак није лак. Баш зато морамо желети и тражити, да се бар прве две године, док је дете научило разумевати право тај књижевни немачки језик, док је научило мало логички да мисли, посвете искључиво обуци на материнском језику. А од трећег разреда даље нека се почне са државним језиком. И кад имате пред собом децу душевно развијенију, онда можете и са више успеха интензивније радити на учењу државног језика, него ако то чините чисто механички, како се каже: папагајмесинг, почевши са обуком државног језика одмах првог дана, кад дете дође у школу. Ја вас, господо, уверавам да је наш народ и сувише трезвен, и сувише добро зна од колике је потребе и користи за њега да научи и да влада државним језиком и да води бригу о томе, да његова деца заиста науче тај језик, али то не може да буде уз цену занемаривања свога матерњег језика, то не може да

буде уз цену запостављања своје националне културе. И ја вас, gospođo, питам, зашто би се то и тражило. Један предговорник је нагласио, буду ли народне мањине у пуној мери лојалне према држави, онда ће се моћи или и преко онога, што им је међународним гаранцијама и нашим домаћим законодавством загарантовано.

Ја бих подсетио поштованог предговорника, да је он пре неколико година у „Летопису матице српске“ баш немачкој народној мањини дао ту сведоџбу, да је њена лојалност ван сваке двојбе. Он је онда био ригурознији него данас, то сам могао констатовати, па је казао: и ако је то тако, ипак не можемо изићи у сусрет жељама и захтевима ни те лојалне немачке мањине, јер би то евентуално кад тад у будућности могло бити од штетних последица по државне интересе. Ја признајем да је поштовани предговорник данас говорио много либералније, много симпатичније. Он је сам обележио правдац и дух једне помирилије, праведније, а верујем, и успешније мањинске политике, кад је говорио о том, како један народ, који се је сам борио стотинама година за своју слободу, за очување свога језика и своје националне културе, не може да води другу него либералну мањинску политику. За народ слободољубив и демократски до сржи, који указује толику љубав и поштовање својој националној култури, дуба је племенита и отмена дужност; да показује поштовање и разумевање и за националну културу и за нужне услове просветнога живота и развитка лојалних националних мањина своје државе. Мањинска политика у овоме духу омогућиће не само трајно решење мањинског питања него потпуно солидарисање мањине са већином у свим другим питањима државнога живота. Као корак на том путу радо бележим једну меру наше просветне политике, коју сматрам трајним напретком и ако није у форми закона донешена, него у форми наредбе, која садржи свечано обећање; и ако она није још потпуно остварена. У тој наредби Министра просвете од 1 септембра 1930 год., ми уједно видимо признање незадовољавајућег и тешког стања наше народне просвете и наших школа, из разлога што немамо онај учитељски кадар, који би могао да проведе поменуте наредбе. Господина Министра просвете у прилог наставе на материнском језику, тим мање, што на жалост и средњи надзорници не показују разумевање за мањинску наставу, јер у понајвише случајева и они не владају језиком мањине. Али и поред тога они или не показују никаквог интереса за наставу на материнском језику мањинске деце, или поступају тако, као да за њих не постоје односна наређења Министра просвете и доведе и саме наставнике у двоумицу чега да се држе. Има средњих надзорника, који на мањинским школама и одељењима никада не поставе ни једно питање у мањинском наставном језику, већ траже од наставника у отвореној противности са наређењима Министарства да и у почетним разредима, где треба да је настава искључиво на материнском језику деце, раде на државном језику. И тако већ у почетку школске обуке настаје смеша језика и писма, јер наша деца треба да уче за прве две године четири писма, а то је немогуће. Деца тако не науче ни немачки ни српски. Ове тешкоће нагнале су нас још 1924-25 да тражимо просветну самоуправу или бар да нам држава разреши руке и да нам омогући, да приватном својом иниција-

тивом, својим жртвама и о свом трошку подигнемо и издржавамо потребне нашем народу више школе и васпитне заводе, а у првом Реду једну немачку приватну учитељску школу, која би спремила потребни број способних наставника за државне основне школе немачке мањине под државним надзором. Једној мањини са развијеним просветним потребама не може се оспорити ово природно право просветног самопомагања, ако држава не ће или не доспева, да удовољи сама овим потребама мањине. И ја са задовољством констатујем, да је просветна наша политика, и ако још у ограниченој мери, но у начелу коначно ипак признала и привхватила овај принцип чл. 8 закона о заштити мањина. Поменутом наредбом од 1 септембра 1930 године одобрио је Министар просвете немачкој мањини начелно оснивање приватне немачке учитељске школе са правом јавности у циљу васпитања наставника за немачке државне мањинске школе. Но у провођењу ове начелне одлуке показале су се већ у први мах нове тешкоће. Ми смо природно морали да тражимо начина како да се реши материјално питање и како да се нађе и формира носилац те приватне учитељске школе, који би је издржавао и заступао је пред влашћу. У споразуму са Министром просвете ми смо приступили оснивању једне школске задужбине, којој је цео наш народ поред свих тешких привредних прилика приложио, тако да смо за непуних месец дана били у стању да скупимо два и по милиона динара тако да је за неколико година обезбеђено довољно средстава, да се је ова и у државном интересу потребна приватна учитељска школа могла да приведу у живот. И на тој тачки настаје сад једно одлагање и завлачење у доношењу обећаних решења, настају потешкоће, које нису право разумљиве. Не знам да ли је наступила промена мишљења и гледања на те ствари и не знам што је могло да произведе такovu промену. Јер, gospođo, чудновато и неразумљиво би било да та промена наступи у моменту, кад су претставници те мањине показали приправност; да се политички не одвајају и да одговоре једној жељи, која нам је била често пута изражена и у форми приговора. Говорило нам се да смо погрешили, што смо основали одвојену немачку мањинску политичку партију. Међутим узрок њеног оснивања био је тај, што је до 1923 године наша немачка мањина, која је од првог дана новог државног живота била лојална и заузимала најпозитивнији став према држави, била искључена из политичког живота и није у Скупштини ни помињана. Тако смо били принуђени да заснујемо свој политички живот у властитој страници и да у општем јавном интересу изнесемо потребе, жеље и тегобе нашег народа пред законодавно тело, да тражимо разумевање за њих и да порадимо, како би се питање наше мањине коначно решило на задовољство једне и друге стране. И тога момента кад смо одступили од тога нашег држања и кад смо приликом задњих избора дали Краљевској влади најпотпунију потпору без да смо тражили друго него испуњење датих обећања у погледу наших школа, нарочито у погледу дозволе отварања немачке приватне учитељске школе и одобрења оснивачког акта и статута немачке школске задужбине, доживели смо једно разочарање.

Наступиле су неочекиване потешкоће и завлачења, која су целу ствар омет ставила у питање.

Приватна немачка учитељска школа једва је могла муком да буде отворена половином октобра 1931 и ако је начелно решење било уследило већ 1 септембра 1930 год., а о школској задужбини Немаца Краљевине југославије, која је по претходној сагласности Министра просвете концем јуна 1931 основана прилозима целог нашег народа као правни носиоц и издржаваоц учитељске школе крај свих датих обећања још до данашњег дана нисмо могли добити решења. Тако је питање материјалног издржавања приватне немачке учитељске школе до данас нерешено, она би имала да живи, како се у министарству шаљиво говори, о божјој вересији. И ја зато молим Господина Министра просвете, да би са своје стране поново узео у оцену ту ствар и што пре омогућио да и та школска задужбина добије своје правно признање, односно да се одобри основни акт и статут задужбине и да нам се тиме омогући да наставимо започети рад, како би обезбедили издржавање и изградњу овога и у интересу државне школске управе потребитог и важног васпитног завода са нашим жртвама и о нашем приватном трошку. Ово право приватне просветне иницијативе је непобитно право мањине, које се њој на никакав начин не може оспоравати. Морам, господо, кратко да укажем још на једно питање. Држава је обвезна да непосредно и о свом трошку обезбеди мањинама наставу на материјалном језику. Француски текст, који је у двојби меродаван, говори о екол пример. У те екол пример спадају и екол пример суперлер, а то су наше грађанске школе. И оне спадају у тај оквир, који је заштићен нашим домаћим законом о заштити народних мањина и не могу, тиме, да се законом аванзирају на ниже средње школе, да се излуче из тога домена правно заштићених мањинских васпитних завода, у којима има да се даје обука на материјалном језику. Те су грађанске школе новим Законом о грађанским школама од 5-XII-1931 угрожене. И ако нас је Г. Министар просвете био уверио, да одредба овог Закона, према којој је настава на грађанским школама на државном језику, не тангира немачке грађанске школе и да он никако не мисли да их укида, ипак су паралелни немачки разреди на Женској грађанској школи у Новом Саду и на Мешовитој грађанској школи у Бачкој Паланци у међувремену затворени.

То је не само незаконито, него је и крајње неправедно из другог једног разлога. Ви знате, господо, да су нам 1925 год. усред школске године затворене све наше гимназије и паралелна немачка одељења на гимназијама и да смо остали без и једне средње школе. Једино на бившој приватној немачкој гимназији у Новом Врбасу постоје још 4 нижа паралелна одељења, и ако би по нашем броју требали да имамо бар 5% свих средњих школа а по нашој пореској снази још знатно више.

Па, господо, ако се то правда тиме, да држава није обвезна да издржава мањинама средње школе на њиховом језику, онда нека нам се бар не одузму и грађанске школе за које тај аргумент никако не важи. Једна мањина од преко пола милијона душа са развијеним просветним потребама исто тако не може трајно да остане без иједне гимназије или друге више школе, те је природно, да се оваковој просвећеној и лојалној мањини мора бар омогућити, да својом приватном иницијативом и о свом трошку збрине културне своје потребе и обезбеди просветни свој напредак.

Господо, треба још нешто кратко да вам напоменем.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Господине посланиче, ваше је време одавно прошло. Молим да завршите.

Молим вас само за два три минута, Г. Претседниче. Тешко нам је видети, како се крај толико горуће потребе немачких наставника још увек дешава, да се оно мало, што је остало, немачких наставника са тих немачких мањинских школа премешта на државне школе народне већине. То може бити за по некога и добро, да дође у такву средину, где ће да научи државни језик, да боље упозна менталитет народне већине. Али, господо, нема смисла премештати немачке учитеље и учитељице са немачких мањинских школа на румунске или мађарске мањинске школе или наставнике мађарске или румунске на наше немачке школе. То је апсолутно несмислено и може бити само на штету школе и деце. То доказује, како у управи не влада онај систем, који би морао да буде. Ја питам, господо, каква је потешкоћа, а да се наставници за школе поједине мањине не сврстају у нарочите категорије или групе, па ако је потреба премештања, да се премештају у тој групи, а не да се врне ти премештаји без обзира на карактер школе. Још нешто, што морам да жалим, то је у томе, што код наших немачких наставника има већи број, који чекају годину и две дана на намештење и не добијају га и ако се многа немачка мањинска одељења, за која су деца већ била уписана, нису могла отворити јер да нема потребних немачких наставника.

Господо, још нешто морам да жалим. Ако се мањинама признаје право, да код извесног броја деце могу да траже, да се отвори мањинско одељење, да се онда та одељења и после извршеног уписа деце стварно не отварају. Господо нећу да дуљим, има таквих случајева 40—50, али ја ћу само да укажем на суседан град Земун, који је саставни део наше престонице. На основу законских и наредбених прописа извршен је у Земуну већ пре годину дана упис деце у немачка одељења на основној школи у самом граду. Пријавило се 114 деце. На јесен је опет ново пријављивање дало нешто преко 130 деце и господо, до данашњег дана та одељења нису отворена. Шта више ту се десило онај случај, који сам имао већ толико пута да жалим, да се не нађе акт, када се ургира решење.

Господо, ја бих да завршим. Само једно да још кажем: да је оне добре воље и искреног настојања око стварног извршења већ донетих законских одредаба, укључив и оне две наредбе Г. Министра просвете од 1 септембра 1930 и 17 фебруара 1931 године, ми бисмо пребродили већ највеће тешкоће и одстранили најчешће узроке жалби од стране народних мањина.

У програму нове странке се тражи сарадња народних мањина на државним и јавним пословима; ако је игде потребна та сарадња, она је потребна на том пољу просветно-школском и само у таквој једној сарадњи претставника националних мањина, који желе најбоље и држави и своме народу, и Министарства просвете, односно претставника школских власти, моћи ће се успешно порадити на коначном решењу питања народних мањина.

Господо, у нади да ће се бар оно што је законом и наредбама на пољу основне наставе мањинама у

начелу дато и у школској управи поштивати и у живот привести и да ће Г. Министар нарочито изићи у сусрет тежњи немачке мањине, да путем приватне иницијативе и просветног самопомагања нашим жртвама и о свом трошку подигнемо и издржавамо оне просветне установе и васпитне заводе, које тражи наш народ и које су му апсолутно потребне, ја ћу у тој нади и у том уверењу гласати за буџет Министарства просвете. (Одобравање).

Поштрејседник Коста Поповић: Господо, пошто нема више говорника завршен је претрес буџета Министарства просвете у појединостима. Сад ћемо прећи на гласање. Гласаћемо по партијама. Она господа која примају поједине партије гласаће седењем а она господо која не примају гласаће устајањем. Молим господина известиоца да изволи читати.

За овим је Народна скупштина гласајући седењем и устајањем у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини усвојила цео буџет расхода V раздела, Министарства просвете, и то од партије 208 до партије 347 закључно са расходима и приходима државних привредних предузећа по предлогу Финансијског одбора са поднетим амандманима који гласе:

Раздео V — МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ.

Глава XI — Универзитети

Парт. 235

Личне припадљности.

Поз. 4. Додаци на скупоћу.

I. Универзитет у Београду.

а) Чиновника, лични место 1,046.693 ставити дин. 2,529.109.

Породични, место 475.290 ставити 895.649.

IV. Универзитет у Загребу.

а) Чиновника, лични, место 1,717.086 дин. ставити 3,398.522 дин.

Породични, место 777.600 дин. ставити 1,197.959 дин.

V. Универзитет у Љубљани.

а) Чиновника, лични, место 484.066 дин. ставити 904.425 дин.

Тако да у целој позицији место дин. 6,106.406 ставити дин. 10,531.335 дин. + 4,424.929.

Парт. 239.

Управни трошкови.

Поз. 3. Факултет у Суботици.

Канцеларијски материјал, место дин. 1.000 ставити дин. 11.000.

Огрев, осветлење и вода, место дин. 10.000 ставити дин. 30.000.

Фонд за здравствену заштиту студента и т. д., место дин. 500 ставити дин. 5.000.

Тако да износ позиције у место дин. 11.500 буде дин. 46.000 дин. + 34.500.

Поз. 5. Универзитет у Љубљани.

Вода и одржавање зграде, место дин. 20.000 ставити дин. 30.000.

Огрев и осветлење, место дин. 160.000 ставити дин. 210.000.

Тако да износ позиције у место дин. 268.500 буде дин. 328.500 дин. + 60.000.

Парт. 240.

Кирије:

Поз. 1. Универзитет у Београду, место дин. 774.200 ставити дин. 889.800. дин. + 115.600.

Поз. 3. Универзитет у Љубљани, место дин. 120.000 ставити дин. 150.000 дин. + 30.000.

Парт. 242.

Снабдевање књижица, института и семинара:

Поз. 1. Универзитет у Београду.

а) Пољопривредни факултет.

Износ свих сума повећати са 4 пута, тако да укупно износе дин. 164.000.

б) Богословски факултет.

Одржавање и снабдевање постојећих семинара, место дин. 4.000 ставити дин. 16.000.

За одржавање чистоће у згради факултета и библиотеке место дин. 1.000 ставити дин. 4.000.

Укупно повећање дин. + 138.000.

Поз. 5. Универзитет у Љубљани.

в) Медицински факултет.

Износ свих сума повећава се 4 пута, тако да укупно износи дин. 136.000.

д) Богословски факултет.

Семинари итд., место дин. 4.000 ставити дин. 16.000.

Укупно повећање дин. + 114.000.

Глава I—III — Место Виша педагошка школа у Београду ставити: Више педагошке школе, мења се и гласи:

Редовни расходи.

A. Лични расходи.

Парт. 336.

Личне припадљности.

Поз. 1. Плате периодске повишице и положајни додаци чиновника.

а) Чиновници.

I. У Београду.

Ректор II-1 дин. 82.200

7 редовних професора: 5-III-2, и 2-IV-1—2 дин. 380.880

2 ванредна професора IV-2—1 дин. 68.880

Секретар 5-2 дин. 29.400

II. У Загребу.

Ректор 2-1 дин. 82.200

7 редовних професора 5-III-2 и 2-IV-1—2 дин. 380.880

Секретар V-2	дин.	29.400	
Писар VIII-2	дин.	15.000	
3 учитеља вежбаонице:			
2-VI-2 и 1-VII-2	дин.	66.460	
б) Чиновнички приправници.			
У Београду.			
Писар-приправник од IX			
групе	дин.	18.600	1,153.900
Поз. 2. Плате-периодеке			
повишице служитеља.			
I. У Београду.			
3 служитеља: 1-I-1 и 2-II-2			
.....	дин.	14.580	
II У Загребу.			
Служитељ II-2	дин.	4.380	18.960
Поз. 3. Додаци на скупоћу.			
I. У Београду.			
Чиновника, лични ...	дин.	61.459	
Породични	дин.	37.260	
Служитеља, лични ...	дин.	9.180	
Породични	дин.	5.040	
II. У Загребу.			
Чиновника, лични ...	дин.	68.400	
Породични	дин.	42.700	
Служитеља, лични ...	дин.	8.100	
Породични	дин.	3.100	235.239 1,408.099
Парт. 336а.			
Награде контрактуалних чинов-			
ника и дневничара.			
У Загребу.			
Дневничар-служитељ	дин.	15.660.	
Парт. 337.			
Специјалне награде.			
I. У Београду.			
Хонорарним наставницима	дин.		67.500
Награде служитељима других			
школа где се држе предавања	дин.	4.500	
II. У Загребу.			
Хонорарним наставницима	дин.	150.000	
Награде служитељима других			
школа где се држе предавања	дин.	4.000 + 226.000	
Парт. 338.			
Пренета у парт. 336 као поз. 3.			
Материјални расходи.			

Парт. 339.

Управни трошкови.

Поз. 1. У Београду.

Канцеларијске потребе, слу-

жбене новине, просветни

гласник и телефон дин. 15.000

Огрев, осветлење и вода д. 35.000

Библиотека и набавка

стручних листова дин. 10.000

Кирија по уговору .. дин. 200.000

За набавку учила ... дин. 10.000

За потребе института за

педагогију и експеримен-

талну психологију дин. 10.000

За инсталацију института

и лабораторијума, за

осигурање намештаја и

библиотеке од пожара

..... дин. 4.000 + 284.000.

Поз. 2. У Загребу.

Канцеларијске потребе,

службене новине, про-

светни гласник и теле-

фон..... дин. 15.000.

Огрев, осветлење и вода

..... дин. 30.000.

Оправка намештаја за

школу и канцеларије,

кречење и дезинфекција

зграде дин. 10.000.

Библиотека и набавка

стручних листова дин. 10.000.

За допуну учила дин. 10.000.

За потребе института, за

педагогију и психоло-

гију дин. 10.000. — 85.000. — 369.000.—

Свега (гл. I—III парт. 336—339)

дин. 2,018.699.

Укупно повећање у овој глави

износи + 949.150.—

Свега V раздео, повећава се за дин. + 5,866.179.—

У извештају Финансијског одбора Народне скупштине поткрала се штампарска грешке тако: на страни 28 код парт. 209 у четвртом реду место суме: „10.800“ треба ставити суму: „10.801“ и поменути партија износи: „1.381“.

Пошто је овај раздео примљен, ја ћу са вашим одобрењем, госнодо народни посланици, закључити данашњу седницу а идућу закажујем за сутра у 9 сати са истим дневним редом: продужење претреса буџета Министарства спољних послова, а затим буџета Министарства унутрашњих послова и буџета Министарства војске и морнарице. (Прима сел)

Седница је закључена у 21,45 часова.

